

**TURUN
YLIOPISTO**

Valkosuomalaiset vandaalit ja kapitalistiset kansansortajat

Viholliskuva Suomesta neuvostokarjalaisessa *Totuus*-lehdessä 1940–1942

Poliittisen historian
pro gradu -tutkielma

Laatija:
Mirka Laakso

Ohjaaja:
Yliopistonlehtori Mika Suonpää

17.4.2023
Turku

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

Pro gradu -tutkielma

Oppiaine: Poliittinen historia

Tekijä: Mirka Laakso

Otsikko: Valkosuomalaiset vandaalit ja kapitalistiset kansansortajat: Viholliskuva Suomesta neuvostokarjalaisessa *Totuus*-lehdessä 1940–1942

Ohjaaja: Yliopistonlehtori Mika Suonpää

Sivumäärä: 99 sivua

Päivämäärä: 17.4.2023

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan Suomesta esitettyjä viholliskuvia neuvostokarjalaisessa *Totuus*-lehdessä vuosina 1940–1942. Tutkimukseni painottuu Moskovan rauhan jälkeiseen, niin kutsuttuun välirauhan aikaan sekä suuren isänmaallisen sodan ensimmäisiin kuukausiin. *Totuus* oli Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen äänenkannattaja, ja se perustettiin talvisodan jälkeen osana suurta hallinnollista uudistusta, jolla muodostettiin Karjalais-suomalainen Sosialistinen Neuvostotasavalta. *Totuutta* tekivät ensi sijassa suomalaiset tai suomalaistaustaiset kommunistit, minkä lisäksi lehdessä julkaistiin muun muassa *Pravdan* käännöksiä sekä kirjeenvaihtajien kirjoituksia.

Tutkielmassani selvitän, millaisia viholliskuvia Suomesta lehdissä esitettiin. Käytän tutkimusmetodina laadullista sisällönanalyysiä, jota sovellan teoriaohjaavasti. Hyödyntäen erilaisia propaganda- ja viholliskuvateorioita etsin lehdistä erilaisia narratiiveja, joiden avulla Suomesta rakennetaan viholliskuvaa. Suomen esittämiseen lehdissä vaikuttivat tapahtumakulun ja koetun menneisyyden lisäksi erityisesti kommunistinen ideologia sekä sotapropaganda. Esitetyt viholliskuvat rakennettiin neuvostojohdon politiikan tarpeiden mukaan.

Suomesta *Totuudessa* esitetyt viholliskuvat voidaan jaotella karkeasti kolmeen luokkaan niiden rakentamisessa käytettyjen narratiivien perusteella. Ensimmäinen luokka on valkoinen Suomi, joka nojasi kommunistisen vallankumouksen sekä Suomen ja Venäjän sisällissotien retoriikkaan. Toinen luokka on sodan viholliskuva, jollainen Suomesta muodostettiin jatkosodan alettua sekä toisinaan talvisotaa muisteltaessa. Kolmas luokka on ideologinen vihollinen, joka kumpusi Suomen valtion kapitalistisuudesta. *Totuuden* kirjoittelussa viholliskuvaluokat usein sekoittuivat tai menivät osin päällekkäin.

Tutkielmassa havaittiin, että Suomesta esitetyt viholliskuvat perustuivat pitkälti kommunistiseen ideologiaan ja muistuttivat myös retoriikaltaan kommunistista propagandaa. Lehdessä olivat esimerkiksi äänessä tunnetut, suomalaiset kommunistit, kuten Otto Wille Kuusinen sekä Antti Hyvönen. *Totuuden* kirjoittelu oli hyvin aluespesifiä, ja lukijoiden odotettiin tuntevan esimerkiksi suomalaista historiaa ja maan poliittista kulttuuria. Suomen sisä- ja ulkopolitiikasta raportoitiin yksityiskohtaisesti. Huomionarvoista on, että *Totuus*-lehdissä myös ihannoitiin suomalaista kulttuuria ja toivottiin suomen kielen aseman parantamista, mikä liittyi Karjalais-suomalaisen neuvostotasavallan rakentamiseen.

Avainsanat: ideologiat, kansallisuuspolitiikka, kommunismi, Neuvosto-Karjala, propaganda, Suomi, Suomi-kuva, toinen maailmansota, viholliskuvat

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuksen tausta ja esittely	5
1.2	Lähteet ja metodit	11
1.3	Vihollisuus, viholliskuva ja propaganda	22
2	Vihollinen kommunismin tapaan	28
2.1	Valko-Suomi ja menneet sodat	28
2.2	Ideologinen vihollisuus	39
2.3	Suomen suhde fasismiin	45
3	Suomi sodan vihollisena	52
3.1	Suuri isänmaallinen sota <i>Totuudessa</i>	52
3.2	Vihollisen tappamisen oikeuttaminen	58
3.3	Suomalainen sotilas	65
4	Suomi, suomalaiset ja suomensukuiset	73
4.1	Suomi valtiona ja yhteiskuntana	73
4.2	Suomalaiset veljinä, vankeina ja vihollisina	84
4.3	Karjalais-suomalainen kansa	91
5	Muodoltaan kansallinen, sisällöltään sosialistinen	98
	Lähteet	105

1 Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta ja esittely

”Kun sota on julistettu, ensimmäinen uhri on totuus.”¹

Sota-aikana valtiot joutuvat ponnistelemaan äärimmilleen turvatakseen oman olemassaolonsa ja loukkaamattomuutensa. On taisteltava vihollisia vastaan ja suojeltava omia kansalaisia, mikä vaatii paljon resursseja ja uhrauksia. Sota ravisuttaa ihmiskohtaloita niin taistelutantereella kuin kotirintamalla, ja valitettavan usein uhraukset annetaan ihmishenkien muodossa. Jotta sotilaat ovat valmiita kestämaan rintamaolosuhteita ja antamaan henkensä puolustaessaan maata, ja jotta siviilit jaksavat tehdä raskasta työtä pulan ja iskujen kourissa, sota pitää perustella ja oikeuttaa kansalle. Ihmiset on vakuutettava siitä, että voitto on mahdollinen, todennäköinen ja jopa varma.² Myös moraali ja arvot ovat sodassa keskeisessä roolissa. Yhteiset arvot tuovat kansaa yhteen, ja niiden puolesta kannattaa taistella ja uhrautua. Moraalisilla arvoilla myös perustellaan sodan oikeudenmukaisuus. Jotta vihollisen tappaminen voidaan hyväksyä, on uskottava omaan moraaliseen paremmuuteen ja toisaalta vihollisen pahuuteen.³ Tästä kansa vakuutetaan viholliskuvan avulla.

Toinen maailmansota on Suomessa kansallisesti merkittävä ja perinteisesti tunnelatautunut aihe. Suomi päätyi mukaan sotaan vuonna 1939 Neuvostoliiton hyökätessä maahan marraskuussa. Maaliskuussa 1940 taistelut lopetettiin Moskovan rauhansopimuksen allekirjoittamisen myötä. Tätä 105 päivää kestänyttä sotaa kutsutaan Suomessa talvisodaksi, Venäjällä taas suomalais-neuvostoliittolaiseksi sodaksi⁴. Talvisotaa seurasi jatkosota, jota Suomi soti tällä kertaa Saksan rinnalla jälleen Neuvostoliittoa vastaan vuosina 1941–1944. Suomen osalta taisteluja käytiin 1944–1945 vielä Saksan joukkoja vastaan Lapin sodassa, kun Suomen tuli Moskovan välirauhan sopimuksen mukaisesti häätää saksalaiset maasta Neuvostoliiton hoputtamana. Toisesta maailmansodasta lienee muodostettu vähintään yhtä monta historiakertomusta kuin on siihen osallistuneita maita. Suomen päävihollisen, Neuvostoliiton, ja nykyään Venäjän näkökulmassa toista maailmansotaa kutsutaan nimellä suuri isänmaallinen sota, ja sen katsotaan alkaneen Saksan hyökättyä maahan 22. kesäkuuta 1941. Talvisotaa ei siis Neuvostoliitossa luettu osaksi suurta isänmaallista sotaa, eikä näin

¹ Grönholm ja Nyyssönen 2019, 13. Lausahduksen teki tunnetuksi Arthur Ponsonby. Suomennos tekijän.

² Senjavskaja 2009, 297–298.

³ Senjavskaja 2009, 297.

⁴ Kilin 2007b, 96–97.

tehdä nyky-Venäjälläkään. Suuri isänmaallinen sota loppui 8. toukokuuta 1945 Saksan antauduttua.

Tässä pro gradu -työssä käsitellään Neuvostoliiton viholliskuvia Suomesta neuvostokarjalaisessa, suomenkielisessä *Totuus*-sanomalehdessä jatkosodan alkamisen kynnyksellä ja sen aikana vuoteen 1942 asti. *Totuus* oli Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen suomenkielinen sanomalehti. Koska sanomalehden numeroita on saatavilla Suomessa vain vuosilta 1940-1942, tutkimukseni rajautuu noihin vuosiin. Vuodet sisältyvät kaikki Suomessa käytettävään käsitteeseen ”toinen maailmansota”, mutta eivät Neuvostoliiton ja Venäjän ”suureen isänmaalliseen sotaan”. Tutkimuksessani käytetään kontekstista riippuen molempia nimityksiä. Lehtiä tutkiessani käytän metodina laadullista sisällönanalyysiä ja apuvälineinä viholliskuvatutkimuksen työkaluja ja malleja. Tutkimuskysymykseni on: millaisia viholliskuvia Suomesta esitettiin neuvostokarjalaisessa, suomenkielisessä *Totuus*-sanomalehdessä? Toinen maailmansota ja Neuvostoliiton poliittinen ilmapiiri tarjoavat tutkimukselleni merkittävän kontekstin, mutta lähestyn kysymystä erityisesti Neuvosto-Karjalan kiinnekohdasta. Otan siten analyysissäni huomioon Neuvosto-Karjalan ailahtelevan kansallisuus- ja kielipolitiikan, alueen ulkopoliittisen aseman ja historiallisen merkityksen Suomen ja Neuvostoliiton rajamaana sekä tutkimusajankohtani puitteissa tapahtuvat geopoliittiset muutokset.

Historian professori Tapio Hämynen puhuu artikkelissaan *Mikä Karjala?* Karjalan mieltämisestä. Koska Karjalan heimon alue jaettiin Pähkinäsaaren rauhassa kahtia, sen kehitysvaiheisiin tuli mukaan suomalaisia, ruotsalaisia, venäläisiä sekä karjalaisia elementtejä, eikä alueen institutionalisoituminen edennyt koskaan valtioksi saakka. Niinpä Karjala usein mielletään yhdeksi, joko Suomeen tai Venäjään kuuluvaksi kokonaisuudeksi. Suomalaiset viittaavat Venäjän puoleiseen Karjalaan usein Itä-Karjalana tai Vienan ja Aunuksen Karjalana. On kuitenkin huomionarvoista, että nämä nimitykset tarkoittavat paikallisen väestön keskuudessa aivan toisia alueita, kuin mitä suomalaiset niillä tarkoittavat.⁵ Nyky-Venäjällä entisen Neuvosto-Karjalan aluetta nimitetään Karjalan tasavallaksi. Omassa tutkimuksessani tulen käyttämään alueesta yleisnimitystä Neuvosto-Karjala sekä hallinnollista nimitystä Karjalais-suomalainen sosialistinen neuvostotasavalta (Karjalais-suomalainen SNT tai KSSNT).

⁵ Hämynen 1994, 17–18, 22.

Karjalaa tutkittaessa keskeinen elementti on maantieteellinen, valtioiden välinen raja. Rajan läsnäolo tuo alueelle erilaisia merkityksiä, ja Karjalakin voidaan nähdä esimerkiksi siltana, idän ja lännen välitulana, taisteluareenana tai toisen puolen etuvartiona. Raja tulee olemaan paljon esillä myös omassa työssäni Neuvosto-Karjalan talvisodan jälkeisten rajamuutosten myötä. Rajan lisäksi Neuvosto-Karjalassa muuttuivat talvisodan seurauksena jopa virallinen kieli ja hallintomuoto. Neuvosto-Karjalan alueen historiaa 1900-luvun alkupuolella leimaavatkin hallinnolliset murrokset, dramaattiset suunnanmuutokset sekä kansallisuus- ja kielipolitiikan kiperät kysymykset. Alue näki pitkän suomalaiskauden Karjalan autonomisen sosialistisen neuvostotasavallan (Karjalan ASNT:n) perustamisesta vuodesta 1923 lähtien, jolloin suomen kieli oli venäjän rinnalla toisena virallisena hallinnon kielenä ja jolloin suomalaiset punaiset emigrantit tähdittivät tasavallan johtavia virkoja. Stalinin vainot 1930-luvun lopulla merkitsivät kuitenkin äkillistä takinkääntöä Neuvosto-Karjalassa ja porvarillis-nationalistiseksi haukutun suomalaissuuntauksen hävittämistä. Talvisodan jälkeen sama takki käännettiin nopeasti uudelleen: suomen kielen asema palautettiin, ja alue koki hallinnollisen muodonmuutoksen Karjalan ASNT:sta Karjalais-suomalaiseksi SNT:ksi. Jatkosodan alettua neuvostojohdo ei koskenut suomen kielen asemaan tai hallintomuotoon, mutta alue ja sen myötä sen suomenkielinen poliittinen ja kulttuurinen toiminta joutuivat sodan aikana ahtaalle suomalaismiehityksen myötä.⁶

Neuvosto-Karjalan historia on mielenkiintoinen, vauhdikas ja monivaiheinen, ja siksi ehdottomasti tutkimisen arvoinen. Tutkittavan alueen rajaaminen Neuvosto-Karjalaan on helppo perustella myös tutkimuskysymykseni näkökulmasta: kun muualla Neuvostoliitossa päävihollinen oli Saksa, Neuvosto-Karjalassa se oli Suomi.⁷ Tätä voidaan pitää luonnollisena, sillä alueella oli sodan aikana suomalaisia miehittäjiä ja lähellä oli koko ajan pääosin suomalaisjoukkoja. Niinpä Suomi-näkökulma sopii hyvin tutkittavaan alueeseen. Tämän lisäksi alueen väestörakenne tarjoaa tutkimukselleni vaikuttavan aspektin: Neuvosto-Karjalassa eli sodan aikana sekä suomensukuisia kansoja, suomalaisia että Suomen kansalaisia. Tämän valossa on erittäin mielenkiintoista tutkia, millaista viholliskuvaa Suomesta alueella esitettiin. Esiintyikö viholliskuvassa ristiriitoja? Miten alueen asukkaiden identiteetti vaikutti käsitykseen vihollisesta? Näkyikö lehdissä heijastuksia suomalaisten ja suomalaissukuisten tekijöiden asenteista ja kokemuksista, positiivisista tai negatiivisista?

⁶ Takala 2009, 283, 286, 288; Hämynen 1994, 18–19, 22; Hyytiä 1999, 15, 88; Kilin 1994, 195, 200.

⁷ Frolov 2009, 353.

On toki otettava huomioon, että tutkimukseni kertoo vain niistä viholliskuvista, jotka ilmenevät *Totuus*-lehdessä. Koska lehti oli Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen äänenkannattaja, se noudatti Neuvostoliiton kommunistisen puolueen Keskuskomitean linjauksia suomenkielisyydestään huolimatta. Neuvostojohto kontrolloi maan tärkeimpiä lehtikeskuksia, puolueen lehteä *Pravdaa* ja hallituksen lehteä *Izvestijaa*, ja niiden kautta koko lehdistöverkostoa ja lehtien rahoitusta, tiedonsaantia, toimittajia ja materiaalia. *Totuus*-lehdessä on usein peräti käännöksiä esimerkiksi isoveljen eli Neuvostoliiton kommunistisen puolueen pää-äänenkannattaja *Pravdan*⁸ pääkirjoituksista. *Pravda* oli pitkään kaikkein vaikuttavin ja arvovaltaisin kommunistisen puolueen elin, ja lehdestä ottivat mallia paitsi muut, alueelliset neuvostolehdet, myös kommunistiset lehdet Aasiassa ja Itä-Euroopassa. Yksin *Totuudesta* voi siis olla vaikeaa, jopa mahdotonta päätellä Neuvosto-Karjalan asukkaiden henkilökohtaisia mielipiteitä Suomesta tai heidän sodanaikaisia mielikuviaan tekijöiden paikallisesta taustasta huolimatta. Tutkija Anna Laakkonen toteaa myös, että ainakin vielä 1920- ja 1930-luvuilla myös Suomen Kommunistisella Puolueella oli suoraan vaikutusvaltaa Neuvostoliitossa julkaistujen suomenkielisten lehtien sisältöön.⁹ On mielenkiintoista tutkia, miten suomalaisten ääni näkyy tai ei näy *Totuus*-lehdissä.

Vaikka toinen maailmansota varsinkin Suomen ja Neuvostoliiton osalta on suomalaisella tutkimuskentällä jo kauan koluttu aihe, osoittaa tutkimuksen runsaus toisaalta sen tärkeyden ja keskeisyyden Suomen poliittisessa historiassa. On lisäksi hedelmällistä tutkia suomalaisesta näkökulmasta vastapuolen, Neuvostoliiton, näkemyksiä sodasta. Kun opitaan toisten ryhmien historiasta, tarkastellaan ja analysoidaan samalla toiseutta. Tämä tukee historiallista dialogia, edesauttaa eriävien näkemysten sovittelua ja estää vastapuolen demonisointia. Professori Sirkka Ahosen mukaan historia voikin eettisenä tutkimuksena torjua konflikteja, tai ainakin lievittää niitä.¹⁰ Toisen epäinhimillistäminen ja demonisointi, jotka menevät sotaoloissa varsin pitkälle, edellyttävät aktiivista ja rajua propagandaa, joka rakentaa ihmisestä tai ihmisryhmästä viholliskuvan. Valtion suorittamana tällainen toiminta on hyvin laskelmallista. Onkin erittäin tärkeää tutkia kaikenlaista valtion vaikuttamista kansalaisten ajatuksiin ja oppia ymmärtämään taustalla käynnissä olevia poliittisia ja psykologisia prosesseja.

Eriytyisen arvokkaan tutkimuksestani tekee se, että *Totuus*-lehdestä ei ole aiemmin tehty laajaa tutkimusta. Historiantutkija Osmo Hyytiä on kyllä käyttänyt *Totuutta* lähteenä kirjassaan

⁸ Jo lehtien nimet viestivät keskinäisestä yhteydestä: pravda tarkoittaa suomeksi totuutta.

⁹ Laakkonen 2021, 162, 165; Hollander 1972, 30, 32.

¹⁰ Ahonen 2016, 257.

Karjalais-Suomalainen Neuvostotasavalta 1940–1956. Kansallinen tasavalta?, mutta lehti ei saa satunnaisia viittauksia suurempaa huomiota eikä sen kirjoituksia analysoida tarkemmin. *Totuuden* tekstit toimivat vain instrumentteina ja havainnollistajina. Hyytiän teos käy yksityiskohtaisesti läpi Karjalais-suomalaisen neuvostotasavallan nousun ja tuhon asettaen sen ajalliseen kontekstiinsa ja ottaen huomioon ympärillä tapahtuvan ulkopoliittisen myllerryksen. Hyytiä käsittelee tasavaltaa poliittisena, hallinnollisena sekä kulttuurisena ilmiönä, ja hänen teoksensa avulla tutkin *Totuuden* ilmestymispaikkaa – Karjalais-suomalaista SNT:aa.¹¹ Neuvosto-Karjalan suomenkielisen median kartoittamisessa ja sen taustoittamisessa on Pauli Kruhsen ja Antero Uiton teos *Suomea rajan takana 1918–1944. Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia* ollut suureksi avuksi. Neuvosto-Karjalan *Totuutta* edeltävästä suomenkielisestä mediasta ja sen viholliskuvista on kirjoittanut tutkija Anna Laakkonen. Artikkelissaan ”*Kansan vihollisille korkein rangaistus*”: *Suomalaiset osana neuvostovallan propagandakoneistoa 1920–1937* hän kuvailee, miten suomalaiset emigrantit ottivat osaa neuvostojohdon masinoimiin propagandakampanjoihin, ja millaisia viholliskuvia suomenkielisissä lehdissä ilmestyi. Laakkonen päättää artikkelinsa kuvaukseen surullisen tavallisesta vähemmistökansaan kuuluvan kohtalosta Neuvostoliitossa: ”- - aatteen levittäjistä ja propagandisteista tehtiin lopulta neuvostovallan vihollisia.”¹²

Laakkosen tutkimuksen lisäksi oma työni lähentelee historianopiskelija Alfons Rönqvistin pro gradua *Slut på kriget, ner med Mannerheim - Centrala teman och retoriska medel i propagandatidningen Sotilaan Ääni 1941–1944*. *Sotilaan Ääni* oli Neuvosto-Karjalassa 1941 perustettu lehti, jonka tarkoituksena oli lisätä suomalaisten sotilaiden loikkaamista puna-armeijan puolelle. Rönqvist tutkii Suomen johdosta ja saksalaisista esitetyn viholliskuvan lisäksi muita argumentteja ja retorisia keinoja, joilla yritettiin saada suomalaiset lopettamaan sotiminen ja loikkaamaan. Tärkeä eroavaisuus tutkimuksissamme on primääriaineiston kohdeyleisö: siinä, missä itse tutkin neuvostokansalaisille suunnattua lehteä, Rönqvistin tutkima lehti on suunnattu suomalaisille sotilaille.¹³ Sekä Laakkosen että Rönqvistin julkaisut ovat hyvin tuoreita, vuodelta 2021, mikä kielii ajankohtaisesta kiinnostuksesta Neuvosto-Karjalan mediaa kohtaan. Mainittakoon tässä yhteydessä myös Kansallisarkiston vuonna 2020 aloitettu viisivuotinen tutkimushanke *Suomalaiset Venäjällä 1917–1964*, joka

¹¹ Hyytiä 1999, passim.

¹² Laakkonen 2021, 186.

¹³ Rönqvist 2021, 19, 22.

osaltaan nostaa näkyvästi esiin Neuvosto-Karjalan aluetta, sillä sinne muutti ja siellä asui paljon suomalaisia hankkeen tutkimalla aikavälillä.¹⁴

Myös venäläinen tutkimuskenttä on käsitelty tutkimukseni teemoja. Venäjän puolella Karjalan historian tutkimus on Tapio Hämysen mukaan keskittynyt Karjalan Autonomisen Sosialistisen Neuvostotasavallan historiaan sivuuttaen laajemman, monisyisen maantieteellisen ja historiallisen kontekstin sekä esimerkiksi kansallisuuskysymykset.¹⁵ Viimeksi mainittuja tosin on selvittänyt tutkija Irina Takala Hämysen artikkelin julkaisun jälkeen. Pro gradussani tulen käyttämään monia Venäjän Karjalan alueella vaikuttavien historiantutkijoiden, kuten Takalan sekä Juri Kilinin, suomenkielisiä artikkeleja paitsi Karjalaa, myös sotia sekä Neuvosto-Karjalan kansallisuuksien yhteiseloa koskien. Keskeinen teos tutkimukselleni on Venäjän tiedeakatemian Karjalan tiedekeskuksen Kielen, kirjallisuuden ja historian instituutin vuonna 2001 alullepanemasta tutkimushankkeesta *Suomi-kuva Venäjällä* syntyi Olga Iljuhan, Aleksei Tsamutalin ja Timo Vihavaisen toimittama kokoomateos *Mnogolikaja Finljandija. Obraz Finljandii i finnov v Rossii*, josta käytän suomenkielistä käännöstä *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*.¹⁶ En käytä pro gradussani juuri lainkaan venäjänkielistä tutkimuskirjallisuutta, mikä osaltaan rajaa käytettävissä olevaa tutkimuskenttää.

Tutkimuskirjallisuutena käytän edellä mainittujen teosten lisäksi muun muassa Antero Heikkisen, Hannes Sihvon ja Tapio Hämysen toimittamaa teosta *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*. Teos käsittelee Karjalan aluetta laajasti. Neuvosto-Karjalaan liittyvää politiikkaa taas ovat tutkineet Hyytiän lisäksi pitkän linjan Venäjä-tutkija Timo Vihavainen esimerkiksi artikkelissaan *VKP(b):n/NKP:n kansallisuuspolitiikka 1920–50-luvuilla ja karjalaisten ja suomalaisten kohtalo* sekä historiantutkija Antti Laine väitöskirjassaan *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944*. Karjalan alueeseen keskittyvien teosten lisäksi ovat erilaiset viholliskuva- ja propagandatutkimuksen teokset työlleni keskeisiä. Viholliskuvien tutkimusta pohjustan Vilho Harlen kirjalla *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen* ja Marja Vuorisen tutkimuksella, kuten artikkelilla *Miten vihollinen sijoitetaan*. Harle käy läpi vihollisuuden ja viholliskuvan teoreettista pohjaa ja kehitystä ja Vuorinen erittelee artikkelissaan vihollisen

¹⁴ ”Suomalaiset Venäjällä 1917–1964”. Kansallisarkiston verkkosivut.

<<https://kansallisarkisto.fi/suomalaisetvenajalla>> [luettu 4.4.2023]

¹⁵ Hämynen 1994, 22.

¹⁶ Tsamutali ja Iljuha 2009, 5.

paikantamisen keinoja. Propagandatutkimuksen välineitä, teoriaa ja historiaa esittelevät Joonas Pörsti teoksessaan *Propagandan lumo* ja Silja Pitkänen sekä Ville-Juhani Sutinen kirjassaan *Propagandan historia: Kuinka meihin on vaikutettu antiikista infosotaan*. Viholliskuvatutkimuksessa ja propagandatutkimuksessa käytettävä teoriapohja tulee täten suomalaisilta tutkijoilta, jotka usein nojaavat länsimaisiin klassikoihin. Tutkimukseeni liittyvät kiinteästi vielä suomalainen kommunismi sekä Neuvostoliiton lehdistö. Neuvostoliiton lehdistöä ovat tutkineet muun muassa Matthew Lenoe kirjassaan *Closer to the Masses: Stalinist Culture, Social Revolution, and Soviet Newspapers* sekä Jeffrey Brooks kirjassaan *Thank You, Comrade Stalin! Soviet Public Culture from Revolution to Cold War*. *Totuudessa* vahvasti läsnä olevan suomalaisen kommunismin historiaa taas on kattavasti esitellyt Kimmo Rentola teoksessaan *Kenen joukoissa seisot? Suomalainen kommunismi ja sota 1937–1945*.

1.2 Lähteet ja metodit

Tutkimuksen primääriaineistona on Karjalais-suomalaisen SNT:n Kommunistisen puolueen keskuskomitean ja Petroskoin kaupunkikomitean sekä Korkeimman neuvoston äänenkannattaja, suomenkielinen sanomalehti *Totuus*. *Totuus* perustettiin talvisodan jälkeen NKP:n politbyroon päätöksellä. Sen edeltäjänä toiminut karjalankielinen sanomalehti *Sovetskoj Karelija* lakkautettiin, ja sen tilalla alettiin julkaista suomenkielistä *Totuutta*, joka peri *Sovetskoj Karelijan* aseman alueen kansallisella kielellä julkaistavana pääsanomalehtenä. *Sovetskoj Karelijan* toimituksesta siirrettiin 26 työntekijää *Totuuden* toimitukseen. Uuden lehden vastaavaksi toimittajaksi valittiin karjalainen Mihail Melentjev, joka oli *Sovetskoj Karelijan* varatoimittaja ja joka toimi talvisodan aikana *Kansan Armeija* -lehden toimittajana. 2. marraskuuta – 10. joulukuuta 1940 Melentjeviä sijaisti A. Viholainen tuntemattomaksi jääneestä syystä. Viholainen oli vuonna 1937 lakkautetun Neuvosto-Karjalan suurimman suomenkielisen sanomalehden, *Punaisen Karjalan*, viimeinen vastaava toimittaja – siinäkin sijaisena roolissa. *Totuuden* varatoimittajana toimi Yrjö Linko, jonka korvasi vuoden kuluttua vankileiriltä vapautettu Otto Wille Kuusisen poika Esa Kuusinen. Yrjö Linko oli suomalaisen kommunistin ja SKP:n johtomiehen Antti Hyvösen käyttämä salanimi Neuvostoliitossa. Monet *Totuus*-lehden tekijät kirjoittivat muihinkin Neuvosto-Karjalan suomenkielisiin lehtiin. Linko teki *Totuuden* lisäksi ainakin *Kansan Mies* -lehteä, ja *Totuuteen* usein kirjoittanut suomalainen kirjailija Veikko Ervasti oli aikakausjulkaisu *Punalipun* toimittaja. Esa

Kuusisella taas oli kokemusta käännöskirjallisuuden toimittamisesta, ja *Totuuden* erikoiskirjeenvaihtaja Matti Mäyrä oli toimittanut 1930-luvulla *Nuori kaarti* -lehteä.¹⁷

Totuudella oli lisäksi useita aluetoimittajia ja kirjeenvaihtajia ympäri Neuvosto-Karjalan. Nämä tekivät uutta lehteä tunnetuksi väestön keskuudessa, minkä lisäksi he hankkivat lehdelle paljon aineistoa. Suuri määrä *Totuuden* kirjoituksista oli peräisin alueen kirjeenvaihtajilta, joita *Totuus* kiitteli vuosipäivänumerossaan 10.4.1941. Kirjoituksen mukaan toimitukselle lähetettiin kuukausittain 450–500 kirjettä, joiden takana olivat sadat suomalaiset, karjalaiset ja venäläiset kirjeenvaihtajat. Niinpä yhdessä *Totuuden* numerossa saattoi olla kirjoituksia kymmeniltä eri ihmisiltä. Neuvostomediassa kirjeenvaihtajat olivatkin keskeinen väline massojen tavoittamiseen: vapaaehtoiset, mutta puolueen hyväksymät työläiset saivat kirjoittaa valikoituihin lehtiin ja täten osallistua poliittiseen järjestelmään kertomalla alueensa kuulumisista.¹⁸ *Totuudessa* oli lisäksi runsaasti kirjoituksia, joissa ei ollut minkäänlaista nimeä tai edes nimimerkkiä perässä. Nimimerkin puuttuessa mainittiin tekstin alussa usein kaupunki, josta uutinen oli peräisin.

Koska *Totuudella* oli ainutlaatuinen asema Neuvosto-Karjalan alueen toisella valtionkielellä julkaistavana pääsanomalehtenä¹⁹, valitsin sen aineistokseni. Lehden ilmestymisessä ei ole suuria katkoja, ja siitä on saatavilla paljon numeroita esimerkiksi harvalukuisiin piirilehtiin verrattuna. *Totuuden* kaikkien aikojen ensimmäisessä numerossa todettiin, että lehti ilmestyi aluksi kerran viikossa, sitten useammin.²⁰ Numeroinnin perusteella *Totuus* ilmestyi heinäkuusta 1940 alkaen kuutena päivänä viikossa, tiistaista sunnuntaihin. Poikkeuksellisesti maanantaina ilmestyneitä lehtiä oli kolme. *Totuuden* asema Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen keskuskomitean, Petroskoin kaupunkikomitean ja Korkeimman neuvoston äänenkannattajana toi sille arvovaltaa. Tässä voidaan nostaa esiin historian professori Olavi K. Fältin sääntö asenteiden ja mielikuvien tutkimukselle: historiallisissa dokumenteissa ovat edustettuina vain vahvimmat, koulutetuimmat ja fanaattisimmat yksilöt.²¹ Neuvostoliiton kontekstissa edellä mainitut yksilöt löytyivät puolueen johdosta, ja juuri heidän ajatuksensa ovat siis todennäköisesti edustettuina kaikenlaisissa neuvostoaikaisissa kirjallisissa dokumenteissa, myös *Totuudessa*. Lehti edusti virallisesti Neuvosto-Karjalan

¹⁷ Laakkonen 2021, 160; Vihavainen 1990, 129; Kruhse ja Uitto 2008, 212, 227, 289, 300, 374; Hyytiä 1999, 20, 48; Rentola 1994, 352, 680; *Totuus*, 22.9.1940.

¹⁸ *Totuus*, 10.4.1941; Hollander 1972, 37.

¹⁹ Alueen toinen pääsanomalehti oli *Leninskoe Znamä*. *Totuus*, 17.8.1940.

²⁰ *Totuus*, 10.4.1940.

²¹ Fält 2002, 10–11.

alueen korkeinta johtoa, joten sen sana painoi enemmän kuin esimerkiksi piirilehtien. Täten *Totuuden* sisältö oli tarkkaan valvottua: kahdesta sihteeristä ja kahdesta toimittajasta koostuva sihteeristö tarkasti jokaisen artikkelin, ja oikovedokset lähetettiin vielä Neuvostoliiton pääsensusurielimen (GLAVLIT) läpikäytäväksi. Hyytiä on todennut, että *Totuuden* tehtävinä olivat paitsi propaganda ja agitaatio, myös yhteiskunnan kollektiivinen järjestäminen. Yhteiskunnan rakentaminen tulee näkyville lehden sisällön lisäksi toimituksen rakenteessa. *Totuuden* toimitus jakautui kuuteen osastoon: puolueosasto, neuvostotyöosasto, nuoriso-osasto, kulttuuriosasto, teollisuusosasto sekä maatalousosasto.²² Huomionarvoista on, että esimerkiksi ulkomaanosastoa ei ollut, vaikka *Totuuden* joka numerossa oli useita ulkomaan raportteja.

Tutkiessani *Totuutta* tutkin paitsi Neuvostoliiton sotapropagandaa, myös Karjalais-suomalaisen sosialistisen neuvostotasavallan rakentumista. Lehti edusti uutta hallinnollista aluetta ja suomen kielen kunnianpalautusta, mikä näkyy sekä lehden taustalla että tekstissä käytännössä. Lehti on kirjoitettu hyvällä ja selkeällä suomen kielellä, josta on riisuttu 1930-luvun kömpelöt internationaaliset sanat, kuten ”konstitutsio”²³. Päätoimittaja Melentjev seurasi esimerkiksi koulu-uudistusta ja sen edistymistä, jota *Totuus* äänekkäästi arvosteli. Myös viranhaltijoiden suomen kielen taitoa – tai pikemminkin sen puutetta – kritisoiitiin. Tässä *Totuus* kieltämättä toteutti median perinteikästä tehtävää vallan vahtikoirana, vaikkakin vahdittavaksi valikoitui lähinnä pikkuvirkamiehiä tai ”rokuloitsijoita” – työläisiä, jotka olivat laiskotelleet tai muuten huonosti suoriutuneet työtehtävistään. Laakkosen mukaan juuri he olivat neuvostojohdolle sopivia kritiikin kohteita: paikalliset alemman tason virkamiehet, joiden epämääräinen toiminta jarrutti sosialismin rakentamista, tai yksityishenkilöt, joita saatettiin kritisoida hyvin yksityisistäkin asioista. *Totuudessa* ei ujosteltu henkilökohtaisiakaan syytöksiä, ja monien neuvostokansalaisten nimiä liittiin kovasanaisessa kirjoittelussa. Tällaista julkista häpäisemistä voidaan pitää yhtenä poliittisen kontrollin muotona. Neuvostolehdistön kirjeenvaihtajia kehoitettiin raportoimaan erityisesti alueensa puutteista tai epäkohdista, jolloin oli ilmiannettava omia naapureita.²⁴ Sosialismin maassa ihannekansalaisen tuli olla ennen kaikkea ahkera työntekijä, mistä *Totuus*-lehti muistutti herkeämättä. KSSNT:n Kommunistisen puolueen propagandasihteerin Josef Sykiäinen totesi kirjailijakokouksessa joulukuussa 1940, että kirjailijoiden on ensi sijassa kuvattava työtä

²² Hyytiä 1999, 166–167.

²³ Uitto 2008, 52.

²⁴ Hyytiä 1999, 38–39; Laakkonen 2022, 146; Hollander 1972, 38.

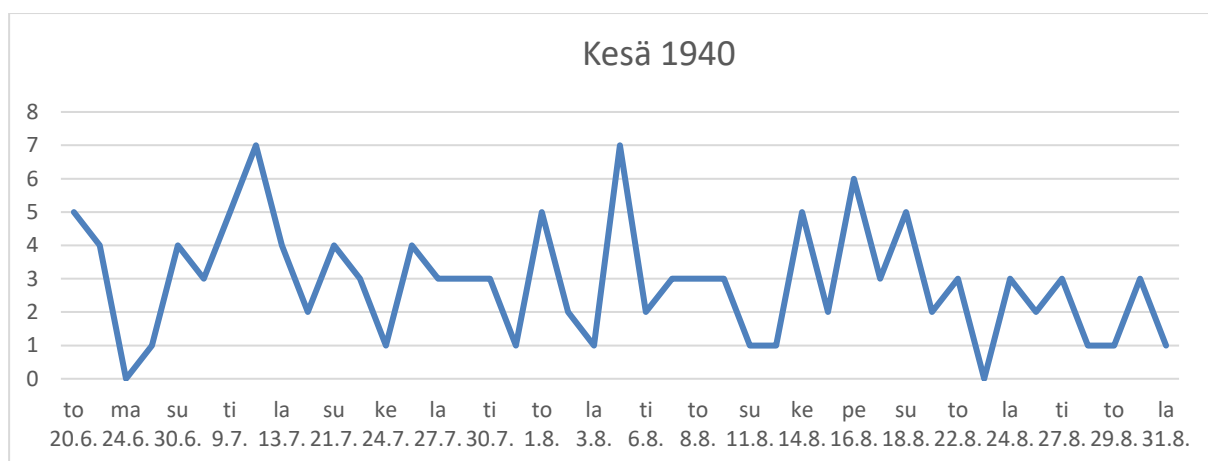
”maatalouden sosialistisessa uudistamisessa ja mahtavan teollisuuden rakentamisessa” sekä talvisodan sankarillisia taisteluita. Näyttää siltä, että kokouksen ohjetta seurattiin myös *Totuuden* kirjoittelussa.²⁵

Tässä tutkimuksessa käytetään *Totuus*-lehden numeroita vuosilta 1940 ja 1941 sekä yhtä lehteä vuodelta 1942. Aineistona ovat toisin sanoen kaikki ne *Totuuden* numerot, jotka ovat saatavilla Suomessa. Lehtiä löytynee lisää Venäjältä, mutta poliittisten olosuhteiden vuoksi en ole saanut niitä käsiini. Vuodelta 1940 olen tutkinut 134 numeroa, vuodelta 1941 taas 28 numeroa ja vuodelta 1942 yhden numeron. Tästä johtuen tutkimukseni painottuu talvisodan jälkeiseen aikaan sekä jatkosodan varhaiseen vaiheeseen, eikä täten kata viholliskuvan kehittymistä jatkosodan edetessä ja sen loppuvaiheessa. *Totuus*-lehdistä olen poiminut ja analysoinut sellaisia kirjoituksia, joissa mainittiin Suomen valtio, Suomen kansalaiset tai Suomesta peräisin oleva suomalainen kulttuuri erotuksena Neuvosto-Karjalan omalle suomalaisuudelle. Kirjoittelun laatu vaihteli suuresti: Suomi-maininta on saattanut olla vain sivuhuomautus taikka Suomi on saattanut olla koko jutun pääroolissa. Myös sivuhuomautukset voivat kuitenkin rakentaa viholliskuvaa, joten olen laskenut nekin mukaan. Kirjoituksia, joissa Suomi mainittiin, oli vuoden 1940 lehdissä yhteensä 356, vuoden 1941 lehdissä yhteensä 95 ja vuoden 1942 lehdessä yhteensä yksi. Keskimäärin kirjoituksia kertyi siis vuonna 1940 2,7 ja vuonna 1941 3,4 kappaletta per lehti. Vuoden 1941 lehdissä Suomi oli lehtien määrään suhteutettuna hieman suosittu aihe kuin vuonna 1940, mikä johtui todennäköisesti jatkosodan alkamisesta.

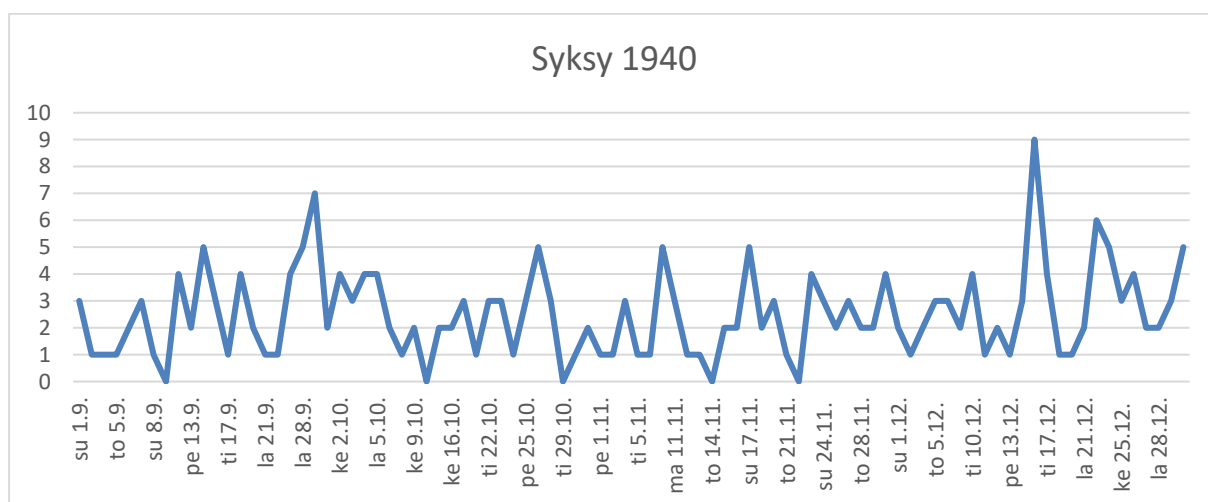
Kun asetetaan *Totuus*-lehdet ja niiden Suomen mainitsevien kirjoitusten lukumäärät kaavioon, voidaan tarkastella *Totuuden* Suomi-kiinnostusta ajallisesti. Suomen mainitsevia kirjoituksia oli lehdissä sekä vuonna 1940 että 1941 enimmillään yhdeksän ja alimmillaan nolla. Kaavioissa näkyy muutamia piikkejä, jotka ovat selitettävissä ajan poliittisilla tapahtumilla. Vuonna 1940 Suomi sai lehdissä erityishuomiota heinäkuun alkupuolella ja elokuun alussa sekä syyskuun lopussa ja keskellä joulukuuta (kaavio 1 ja kaavio 2). Heinäkuun alussa pidettiin Karjalais-suomalaisen SNT:n Korkeimman Neuvoston Ensimmäinen Sessia, jossa muun muassa hyväksyttiin tasavallan perustuslaki. 4. elokuuta vietettiin rautatieläisten päivää, jolloin lehdessä muisteltiin rautatieläisten ansioita talvisodassa. Syyskuussa *Totuudessa* uutisoitiin Suomen ja Saksan kauttakulkusopimuksesta, jonka esittelen luvussa neljä. Joulukuussa taas pidettiin Karjalais-suomalaisen Neuvostotasavallan vaalit, mikä lisäsi

²⁵ Pitkänen ja Sutinen 2019, 136–137; Uitto 2008, 80.

Suomi-mainontoja muun muassa talvisodan muistelun merkeissä.²⁶ Vuoden 1941 kaaviossa sodan alkaminen näkyy selkeästi pysyvänä nousuna Suomi-mainintojen määrässä (kaavio 3). Kaavioiden ulkopuolelle jää vuoden 1942 numeron lisäksi *Totuuden* kaikkien aikojen ensimmäinen numero, joka julkaistiin 10.4.1940. Siinä Suomen mainitsevia kirjoituksia oli peräti seitsemän kappaletta, sillä lehdessä käytiin läpi juuri päättynyttä talvisotaa ja sen dramaattisia seurauksia alueelle.

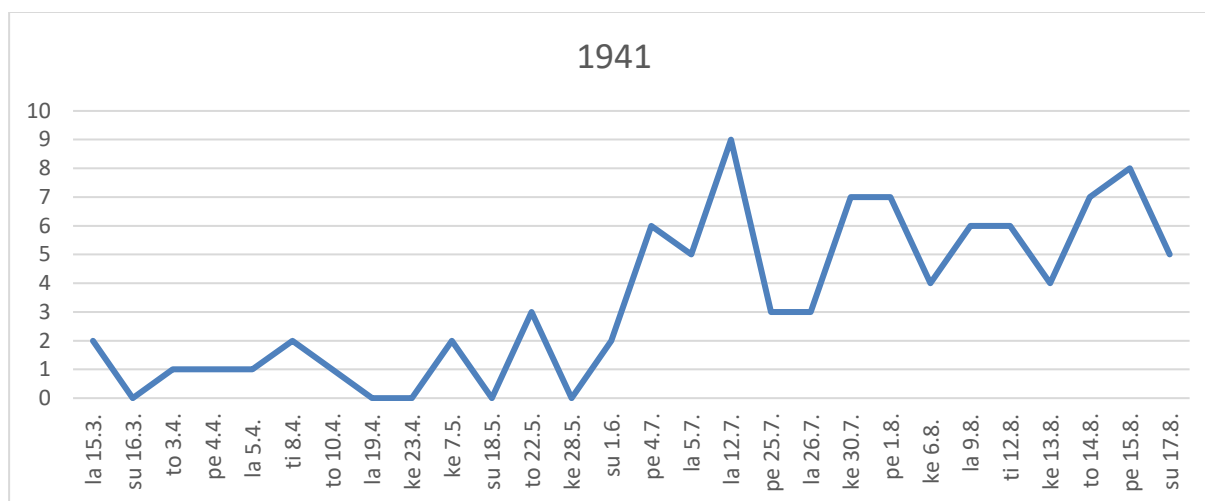

Kaavio 1. Suomen mainitsevien kirjoitusten lukumäärä kesän 1940 *Totuus*-lehdissä

Kaavio 2. Suomen mainitsevien kirjoitusten lukumäärä syksyn 1940 *Totuus*-lehdissä

²⁶ *Totuus*, 10.7.1940; *Totuus*, 4.8.1940; *Totuus*, 29.9.1940; *Totuus*, 15.12.1940.

Kaavio 3. Suomen mainitsevien kirjoitusten lukumäärä vuoden 1941 *Totuus*-lehdissä

Totuus-lehti ilmestyi lähes koko toisen maailmansodan ajan säännöllisesti. Lehden painomääräksi päätettiin sen perustaneessa NKP:n istunnossa 5000 kappaletta.²⁷ Tutkimani lehdet ovat nelisivuisia. Ensimmäinen ja toinen sivu on usein varattu päivän tapahtumille, esimerkiksi taistelukuvauksille, sekä kommunistisen puolueen linjausten mukaiselle propagandalle, kuten esimerkiksi mieltäylentäville puheille sodan aikana. Etusivulla oli usein *Pravdasta* suomen kielelle käännetty pääkirjoitus sekä alueen erilaisten neuvostojen, komiteoiden sekä kansankomissaarien asetuksia ja päätöksiä. Ennen sotaa kommunistisen, teoreettisenkin propagandan merkitys painottui. Marraskuussa 1940 lehdessä ylpeiltiin sen asemalla ”aatteellis-poliittisen tietotason kohottamisessa tasavallan suomenkielisen väestön keskuudessa”, ja kerrottiin, että huhtikuusta lähtien on julkaistu jo 80 teoreettista kirjoitusta.²⁸ Ennen sotaa ensimmäisellä ja toisella sivulla puhuttiin usein vuodenajan mukaisista töistä. Kolmas sivu on yleensä pyhitetty sosialismille, sillä se täyttyy erilaisista raporteista, sankarikertomuksista ja tuotannon tavoitteiden täyttämisestä eri teollisuudenalojen ja maa- ja metsätöiden parissa. Kolhoosit ja työläiset pääsevät joka numerossa ääneen. Neljäs sivu taas kertoo ulkomaan tapahtumista yleensä raportein, jotka on saatu eri kaupungeista. Toisen maailmansodan sotatoimia seurattiin tarkasti. *Totuuden* kirjoitukset ovat useimmiten suomenkielisiä uutisjuttuja tai rennompia kertomuksia, joissa on välillä mukana haastateltavia. Toisinaan julkaistiin myös käännöksiä, kuten merkittävien neuvostojohtajien

²⁷ Uitto 2008, 87; Hyytiä 1999, 20.

²⁸ *Totuus*, 26.11.1940.

puheita. Lisäksi *Totuudessa* ilmestyi muutama runo. Lehtien sivuilla on valokuvia, joissa poseerataan yleensä joko työmaalla tai rintamalla esimerkiksi sotasaaliin kanssa. Myös neuvostojohtajia ja sotapäälliköitä on valokuvattu usein propagandatarkoituksessa.

Totuuden kohdeyleisönä olivat sen kirjoitusten perusteella kotirintaman neuvostokansalaiset. Lehdissä raportoidaan usein esimerkiksi tehtaiden ylittyneistä tuotantotavoitteista tai kehoitetaan kannattamaan tiettyä politiikkaa Karjalais-suomalaisessa neuvostotasavallassa. Lisäksi sota-aikana haastatteluissa kerrotaan innokkaiden siviilien ponnistuksista sotatavoitteiden hyväksi ja kirjoituksissa annetaan ohjeita pommituksilta ja myrkkyykaasuilta suojautumiseen sekä ensiapuun. Rintaman tapahtumista raportoidaan iloiseen ja ylpeään sävyyn, ja taistelukuvaukset päättyvät aina neuvostonäkökulmasta positiivisesti. Näistä seikoista päätellen *Totuutta* julkaistiin juuri kotirintaman luettavaksi. Kaikkein selkeimpinä vihjeinä toimivat haastattelut, joissa kerrotaan siviilien lähtemisestä ”täältä kotoa” ”tuonne rintamalle”. Kirjoitusten tavoitteina vaikuttivat olevan kansan opettaminen, rohkaiseminen kovaan työhön sekä mielialan pitäminen korkealla ja toivon antaminen. Sotaa edeltävässä sosialistisessa propagandassa painottuivat etenkin kaksi ensimmäistä. Jatkosodan ja suomalaisten joukkojen edetessä Neuvosto-Karjalassa *Totuudesta* julkaistiin vuosina 1942–1944 kahta eri versiota: tavanomainen *Totuus* miehittämättömän Neuvosto-Karjalan alueella asuville sekä *Totuuden* erikoislehti miehittäjien alaisuudessa asuville neuvostokansalaisille. Tutkimani vuoden 1942 lehti oli viimeksi mainittu erikoislehti kirjoittelun sisällöstä päätellen.²⁹

Primääriaineistoa tutkittaessa on otettava huomioon se konteksti, jossa aineisto on syntynyt. Aineisto on aina sidoksissa omaan aikaansa ja paikkaansa, mikä vaikuttaa aineiston sisältöön. *Totuuden* perustaminen oli osa Neuvosto-Karjalan talvisodan jälkeistä, keväällä 1940 aloitettua suomalaistamisprosessia, jonka puitteissa Neuvosto-Karjala muutettiin itsehallinnollisesta alueesta kansalliseksi tasavallaksi. Tämä vaikuttava päätös tehtiin kiireellä ja pakon sanelemana, sillä Neuvostoliitto oli menettänyt sodan sotilaspoliittisen aloitteen, ja sen johto suunnitteli jo suomalaiskysymyksen lopullista ratkaisua seuraavaksi talveksi. Myös kansainvälisen yleisön osoittama huomio Suomelle huolestutti Neuvostoliittoa, ja nyt maailmalle haluttiin osoittaa, että Stalin todella oli pienten kansojen ystävä. Prosessin taustalla piili ajatus siitä, että Suomen työväki tekisi tulevaisuudessa vallankumouksen ja liittyisi Neuvostoliittoon. Tällöin Suomen alue olisi helppo liittää jo olemassa olevaan

²⁹ Kruhse ja Uitto 2008, 310–312.

Karjalais-suomalaiseen KSNT:aan, jossa suomen kieli olisi niin hallinnon, väestön kuin kulttuurin kielenä. Neuvosto-Karjalan hallinnollinen muodonmuutos ja muokkaaminen suomalaisuuteen päin oli siis puhtaasti ulkopoliittisista syistä tehty, Moskovan sanelema kiireellinen päätös, joka puskettiin läpi lakiprosessit osin ohittaen.³⁰

27.3.1940 päätettiin NKP:n Keskuskomitean politbyroon päätöksellä, että 10.4.1940 alkaen alueella aletaan julkaista suomenkielistä sanomalehteä, jonka nimeksi valittiin lopulta *Totuus*. Neuvostojohdon kaukonäköiset tavoitteet Suomen-kysymyksessä tulevat esiin mielenkiintoisessa välivaiheessa *Totuus*-lehden perustamisprosessissa. Lehden nimeksi valittiin alun perin 2.4.1940 NKP:n Karjalan aluekomitean päätöksellä *Kommunisti*. Lopulta lehteä alettiin kuitenkin julkaista *Totuus*-nimellä, minkä ajateltiin aiheuttavan vähemmän vastarintaa tulevassa suuressa punaisessa Suomessa. Maaliskuisella politbyroon päätöksellä vaihdettiin Neuvosto-Karjalan hallinnollinen nimitys Karjalan autonomisesta sosialistisesta neuvostotasavallasta Karjalais-suomalaiseksi sosialistiseksi neuvostotasavallaksi, palautettiin suomen kielen asema ja liitettiin Suomelta Moskovan rauhassa saadut alueet uuteen Neuvosto-Karjalaan Leningradin alueeseen napattua Kannasta lukuun ottamatta. Kyseessä oli siis varsin vaikuttava ja suuri muutos. Suomen kielen aseman vahvistamiseksi päätettiin *Totuus*-lehden perustamisen lisäksi esimerkiksi kouluttaa suomentaitoisia kaadereita hallintoon ja avata suomenkielinen yliopisto. Suomen kielen oli tarkoitus syrjäyttää karjalan kieli kaikissa virallisissa yhteyksissä ja esimerkiksi koulujen opetuksessa. Matka oli kuitenkin täynnä mutkia: hätiköidyn päätöksen myötä käytännön toimeenpanolle ei annettu tarpeeksi aikaa, ja tilannetta pahensi se, että Stalinin vainot olivat tehneet suurta vahinkoa Neuvosto-Karjalan suomalaisuudelle. Hyytiä myös toteaa, että todellisuudessa Karjalais-suomalaisen SNT:n uusi perustuslaki ei puutteellisuudessaan taannut suomen kielelle tasa-arvoista asemaa.³¹

Suomenkielisen julkaisutoiminnan mahdollisuudet Neuvosto-Karjalassa kaiken kaikkiaan olivat vaihtelevat ja sotatoimista riippuvaiset. Talvisodan aikana toimitettiin esimerkiksi erilaisia, sotapropagandaa viliseviä sanomalehtiä, kuten *Kansan valtaa*, joka oli Suomen kansanhallituksen päämiehen, yhden harvoista Stalinin vainoista selvinneen johtavan suomalaiskommunistin Otto Wille Kuusisen lehti.³² Kuusinen loi merkittävän uran Neuvostoliitossa, ja tietokirjailija Antero Uitto kuvailee Kuusista tälle omistetussa kirjassaan

³⁰ Kilin 1994, 195, 200; Hyytiä 1999, 7, 16–17.

³¹ Kilin 1994, 200; Hyytiä 1999, 12, 18, 32.

³² Kilin 2007c, 130; Vihavainen 1990, 121–122.

seuraavasti: ”Otto Wille Kuusinen on suomalaisen politiikan vihatuimpia ja kiistellyimpiä ikoneita: vallankumousmies, maanpakolainen, nukkehallituksen keulakuva ja Suomensyöjä, Suomen kommunistisen puolueen harmaa eminenssi ja lopulta myös neuvostoliittolainen suurvaltavaikuttaja.”³³ Mainittu nukkehallitus oli Neuvostoliiton marraskuussa 1939 pystyttämä Suomen kansanhallitus, joka tunnetaan Suomessa nimellä Terijoen hallitus. Sen tarkoituksena oli hallita talvisodassa valloitettavaa, kommunistisen vallankumouksen jälkeistä Suomea, ja se hajotettiin talvisodan jälkimainingeissa. Siinä missä *Totuus* oli tarkoitettu neuvostokansalaisten luettavaksi, Terijoen hallitus suuntasi lehtensä Suomen kansalle. Venäjän tutkimuksen professori Timo Vihavainen luonnehtii *Kansan valta* -lehteä Terijoen hallituksen äänenkannattajaksi ja huomauttaa, että lehteä ei voi pitää neuvostolehtenä, sillä virallisesti sitä julkaisi Suomen kansanhallitus, joka ei ollut neuvostotasavalta. Muita Terijoen hallituksen lehtiä olivat muun muassa *Kansan armeija*, *Kansan ääni* ja *Kansan sana*, kaikki suomalaisille suunnattuja. Lehtiä levitettiin yleensä lentolehtisinä, ja niitä voi hyvällä syyllä pitää sotapropagandana: Vihavaisen mukaan Leningradin sotilaspiiri välitti niiden kautta viestejään suomalaisille sotilaille. Vuoden 1940 loppuun mennessä kyseiset lehdet oli luonnollisesti lakkautettu talvisodan loppuratkaisun myötä.³⁴

Jatkosodan aikana julkaisutoiminta Neuvosto-Karjalassa oli ahtaalla suomalaisten miehittäessä isoa osaa Karjalais-suomalaisesta SNT:sta. Julkaisutoimintaa siirrettiin suomalaisten edetessä Sorokkaan, josta tulikin Hyytiän mukaan tasavallan suomenkielinen kulttuurikeskus. Sorokasta käsin toimitettiin muun muassa *Totuutta*. Lisäksi toimitettiin jälleen sotapropagandan täyttämiä sanomalehtiä suomalaisille sotilaille sekä Suomen kotirintamalle. Näitä olivat esimerkiksi *Sotilaan ääni* - sekä *Kansan Mies* -lehdet. Vuosina 1940–1941 Neuvosto-Karjalassa ilmestyi myös suomenkielisiä piirilehtiä. Piirilehdet raportoivat kolhoosien elämästä ja keskittyivät näin enemmän alueellisiin uutisiin, vaikkakin olemukseltaan ne muistuttivat *Totuutta*. Piirilehtiä ilmestyi niin suomeksi kuin karjalaksi, esimerkiksi *Kalevalan bolsheviikki* ja *Krasnoi Kiestingi*.³⁵ Toisinaan piirilehdissä, kuten *Kollektivistissa*, oli juttuja sekä suomeksi että venäjäksi. Piirilehtien ohella Neuvosto-Karjalassa ilmestyi kaunokirjallinen, yhteiskunnallinen kausijulkaisu *Punalippu*, jossa julkaistiin muun muassa suomenkielisiä tai venäjämäisiä suomeksi käännettyjä runoja ja novellikatkelmia. Sotien aikana kaunokirjallisten tuotosten julkaisualustana toimivatkin usein

³³ Uitto 2013, 7.

³⁴ Kangaspuro 2000, 170; Uitto 2008, 72; Vihavainen 1990, 129–130, 132; Kruhse ja Uitto 2008, 298.

³⁵ Hyytiä 1999, 88; Kruhse ja Uitto 2008, 298, 304–305, 322, 329.

lehdet, kuten juuri *Totuus*, *Sotilaan ääni* sekä *Punalippu*. Viimeksi mainittu tosin lakkasi ilmestymästä jatkosodan myötä, kun sen toimittaja, runoilija ja suomalainen kommunisti Armas Äikiä siirrettiin sotapropagandan palvelukseen. Taiteilijoiden siirtyminen toisiin tehtäviin ja lehtien lakkauttaminen tai uudistaminen nousikin nopeasti suuren isänmaallisen sodan myötä maanlaajuiseksi trendiksi, kun Neuvostoliiton propaganda-apparatukseen laitettiin kunnolla vauhtia osana sotaponnisteluja.³⁶ Äikiän runoja ja puheita julkaistiin myös tutkimissani *Totuus*-lehdissä, ja hän saikin osakseen verrattain paljon huomiota, mikä kieli hänen merkittävydestään.

Suomenkielisen kirjallisuuden määrä toisen maailmansodan kynnyksellä oli alun perin hyvin vähäinen Neuvosto-Karjalassa. Tämä johtui Stalinin käyttöönotetun venäläisen nationalismin sekä kommunistisen puolueen vihollisjähdin kärjistymisestä mittaviksi puhdistuksiksi 1930-luvulla. Lehtiä, kouluja ja itsehallinnollisia alueita lakkautettiin ja vähemmistökulttuureja vainottiin ja tukahdutettiin. Useimmat suomalaiset samoin kuin suomenkieliset kirjailijat ja toimittajat erotettiin, vangittiin tai teloitettiin nationalististen salaliittosyytösten perusteella, ja suomenkieliset julkaisut lakkautettiin ja määrättiin hävitettäväksi 1930-luvun lopulla. Laakkonen kertoo, että Karjalan ASNT:n suurimman lehden, *Punaisen Karjalan*, lähes kaikki vastuutehtävissä työskennelleet toimittajat teloitettiin. Suomen kieli kiellettiin Neuvosto-Karjalassa joulukuussa 1937, karjalan kieli tuotiin suomen ja venäjän rinnalle viralliseksi kieleksi, ja suomen kieli poistui lopullisesti näyttämöltä 1938. Neuvosto-Karjalan suomalaistamiskausi oli vaihtunut suomalaisuuden vainoihin. Vain vuotta myöhemmin politiikassa tapahtui kuitenkin jälleen täyskäännös – talvisota alkoi. Neuvosto-Karjalassa alettiin pikimmiten elvyttää suomenkielistä poliittista toimintaa siitä taantumuksen tilasta, johon se oli päätynt. Suomen kielen asema toisena valtion kielenä venäjän rinnalla palautettiin jo vuonna 1939 ja karjalan kieli vuorostaan syrjäytettiin.³⁷

Tutkimusmetodini on laadullinen sisällönanalyysi. Sisällönanalyysin avulla saan *Totuuden* teksteistä esiin erilaisia motiiveja ja retorisia keinoja, joiden kautta Suomesta muodostuu viholliskuva. Päättävöitteeni on löytää ja analysoida *Totuus*-lehtien erilaisia narratiiveja, joiden varaan Suomen erilaiset viholliskuvat rakennettiin. Niinpä aineistoa tutkittaessa kirjoitusten sopivuuden kriteerinä oli se, mainittiinko Suomi, ja jos mainittiin, niin millaisessa yhteydessä.

³⁶ Pahomova, Polišuk, Kolosenok ja Äkkola 1963, 222, 234, 247; Uitto 2008, 84; Vihavainen 1990, 131; Wolf 2016, 37.

³⁷ Uitto 2008, 38, 54, 56, 81; Pörsti 2017 80, Hyytiä 1999, 15, Laakkonen 2021, 181, 185; Kilin 1994, 200.

En tutkikaan työssäni vain sitä, *miten* sanotaan, vaan myös sitä, *mitä* sanotaan. Tämä tarkoittaa, että tutkimusasetelmani rajaa väistämättä pois suuren osan suomalaisuutta käsitteleviä kirjoituksia. Suomen kieli, suomalaisuus tai suomalaiset mainittiin nimittäin usein *Totuudessa* Suomen valtion lisäksi Neuvosto-Karjalan kontekstissa. Tällöin kirjoitukset käsitelivät elämää Karjalais-suomalaisessa SNT:ssa. Niinpä sellaiset otsikot kuin ”Huono suhde suomen kielen opiskeluun”³⁸ eivät olleet harvinaisia. Lisäksi kirjoituksissa saatettiin valittaa esimerkiksi suomenkielisen väestön huonoista osallistumismahdollisuuksista yhteiskuntaelämään taikka suomenkielisen oppimateriaalin puutteesta. Toisinaan esiteltiin myös positiivista kehitystä. Otsikon ”Opiskelutyön ensimmäiset tulokset” alla raportoitiin muun muassa oppilaiden kielivirheiden ja poissaolojen vähenemisestä.³⁹ Tutkimusmetodini mahdollistaa tutkimusasetelmaani epäsovivan aineiston poisrajaamisen, joten sisällytän tutkimukseeni vain sellaisia kirjoituksia, joissa mainitaan Suomi Suomen valtion kontekstissa.

Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi ovat kuvailleet sisällönanalyysiä työkaluksi, jota ei ohjaa mikään tietty teoria, vaan siihen voidaan soveltaa erilaisia teoreettisia lähtökohtia. Tuomi ja Sarajärvi esittävät teoksessaan *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* Jari Eskolan jaottelun laadullisen analyysin muodoista. Analyysimuotoja on kolme: aineistolähtöinen, teoriasidonnainen tai teoriaohjaava ja teorialähtöinen analyysi. Tutkimukseni tulee kolmijaossa lokeroitumaan teoriasidonnaiseksi tai teoriaohjaavaksi analyysiksi, jolloin ”- - teoria voi toimia apuna mutta analyysi ei pohjaudu suoraan teoriaan.”⁴⁰ Käyttäen propagandatutkimuksen työkaluja pyrin löytämään lehtien teksteistä, valokuvista ja piirroksista erilaisia iskulauseita, symboleja, motiiveja, narratiiveja ja retorisia keinoja, joiden kautta viholliskuva muodostuu. Erilaiset viholliskuvamallit ja -teoriat kehystävät tutkimustani ja toimivat tulosteni vertailukohteina. Tavoitteeni on kuitenkin luoda lopulta oma, aineistolähtöinen luokittelu löytämilleni viholliskuville, ja niinpä tutkimusmetodikseni sopii hyvin laadullinen sisällönanalyysi, jota käytetään teoriaohjaavasti.⁴¹

Tutkimukseni luonteen huomioon ottaen pro graduni on mahdollista asettaa useaan eri tutkimukselliseen viitekehukseen. Luonnollisin verrokkiryhmä tutkimukselleni olisi viholliskuvatutkimus, sillä juuri viholliskuvat ovat analyysini pääkohteena. Tutkimukseni on kuitenkin ainutlaatuisen aineistonsa ja kysymyksenasettelunsa myötä hyvin monipuolinen,

³⁸ *Totuus*, 15.3.1941.

³⁹ *Totuus*, 1.8.1940; *Totuus*, 24.9.1940.

⁴⁰ Tuomi ja Sarajärvi 2018.

⁴¹ Tuomi ja Sarajärvi 2018.

jopa monitieteinen, ja siitä voi löytää useampia teemoja, joiden näkökulmasta aiheittani voi lähestyä. Propagandatutkimus on yksi näistä, ovathan tutkimani lehdet täynnä sotapropagandaa, kuten juuri viholliskuvia. Koska Neuvosto-Karjalan alue muuttui ja sen hallinnollinen kehitys oli ottamassa huimia harppauksia eteenpäin *Totuuden* syntyhetkellä, pro graduni ottaa osaa myös aluetutkimukseen. Aluetutkimusta on todella syytä nostaa esiin, sillä otan analyysissäni huomioon Neuvosto-Karjalan erityispiirteet, kuten sen väestön rakenteen, ja uskon niiden vaikuttaneen tutkimusaineistooni. Koska tutkin lehtiä, tutkimukseni on periaatteessa myös mediatutkimusta. Neuvostoliiton sodanaikaisen median ainutlaatuisuuden sekä tutkimustavoitteideni vuoksi mediatutkimus sopii kuitenkin huonosti tutkimukseni keskeiseksi viitekehyykseksi. Viholliskuvia olisi mahdollista käsitellä myös sosiaalipsykologisesta näkökulmasta, mutta tarkastelen itse viholliskuvia nimenomaan sotapropagandana. Niinpä tutkimukseni viitekehyyksiksi valikoituvat viholliskuvatutkimuksen lisäksi propagandatutkimus sekä aluetutkimus.

1.3 Vihollisuus, viholliskuva ja propaganda

Viholliskuvatutkimusta harjoitettiin jo ennen toista maailmansotaa, mutta kylmän sodan myötä viholliskuvat nousivat keskeiseksi tutkimusaiheeksi. Vihollisuutta ja viholliskuvia on tutkittu perinteisesti psykologiassa, sosiologiassa sekä sosiaalipsykologiassa, ja viholliskuvatutkimuksen tieteellinen lähtökohta löytyy stereotyyppien, ryhmädynamiikan ja ennakkoluulojen tutkimuksesta. Jotta päästään tarkastelemaan vihollista, on ensin tutustuttava toiseuteen. Viholliskuvan luominen noudattelee ainakin alkuvaiheessa tiiviisti toiseuttamisprosessia. Toiseuttaminen tapahtuu käytännössä siten, että oman ryhmän ulkopuolella oleviin ihmisiin tai ihmisryhmiin liitetään ei-toivottuja, negatiivisia piirteitä. ”Toinen” asetetaan etäälle, oman itsen ulkopuolelle ja alapuolelle. Toiseuttamisprosessin olennaisena instrumenttina käytetään usein stereotyyppioita. Stereotyyppiat ovat henkilökohtaisia uskomuksia tai kuvauksia, joissa liioitellaan muutamia valikoituja piirteitä. Stereotyyppiat voivat olla tosia tai perättömiä, tahallisesti luotuja tai vilpittömästi muodostuneita, positiivisia tai negatiivisia. Olavi K. Fält tosin toteaa, että vieraista olioista muodostamillamme kuvilla on taipumus olla epäsuotuisia. Stereotyyppian käsitteen 1920-luvulla keksinyt Walter Lippmann kuvaili stereotyyppioita yksinkertaistaviksi ajattelutavoiksi, joiden tarkoituksena on järjestää todellisuutta ja oikeuttaa yksilön valintoja. Stereotyyppien ja toiseuden merkitystä omalle itselle ja omalle ryhmälle ei tule vähätellä. Pioneeripsykologi C. G. Jung on esittänyt, että ihminen heijastaa huonot ominaisuudet ”toiseen”, Jungin mukaan ”varjoon”, ja hyvät

ominaisuudet itseän, Jungin mukaan ”persoonaan”. Hänen mukaansa sosiaalinen ulottuvuus vaikuttaa vihollistamisen prosessiin.⁴²

Milloin stereotypit ja niiden avulla luotu toiseus sitten muuttuvat viholliskuviksi? Tutkijoilla on kysymykseen erilaisia vastauksia, mikä kielii toiseuden ja vihollisuuden rajan häilyvyydestä. Kaikki erottelu ei ole vielä vihollisuutta, ja viholliseen usein liitetty ominaisuudet, kuten vaarallisuus, voivat esiintyä toisen kuvassa myös yksin, jolloin kyseessä ei vielä ole varsinainen viholliskuva. Kansainvälisen politiikan professori Vilho Harle pitää keskeisenä viholliskuvan kriteerinä toisen ihmisen tai ryhmän inhimillisyyden kiistämistä. Harle esittää teoksessaan useampiakin askeleita vihollisuuden muodostumiselle. ”Toinen” muuttuu hänen mukaansa viholliseksi, kun itsen ja toisen erilaisuutta aletaan pitää syvällisenä ja periaatteellisenä, ja toinen mielletään aggressiivisena ja tuhoisana. Harle toteaa, että moraalisella hyvä-paha-jaottelulla on tässä suuri merkitys: kun toinen leimataan pahaksi ja oma ryhmä hyväksi, erilaisuudesta ja vieraudesta tulee vihollisuutta. Historiantutkija Marja Vuorinen taas pitää viholliskuvan kriteerinä on uhan kokemusta. Hänen mukaansa ”toinen” pysyy etäällä ja on ei-uhkaava, kun taas vihollinen tulee kohti tarkoituksenaan tuhota tai anastaa. Viholliselta pitää puolustautua. Vuorinen esittää artikkelissaan viholliskuvan yhtälön: ”toisen” vastakuva + uhkakuva = viholliskuva. Hän lisää, että mikäli osapuolet pitävät toinen toisiaan vihollisena, on syntynyt polarisaatio.⁴³

Viholliskuva ei välttämättä vaadi sotatilaa syntyäkseen. Itse asiassa sekä Harle että Vuorinen edellä kuvailevat viholliskuvan syntymistä rauhan aikana. Vuorinen toteaa, että varsinkin voimakkaat viholliskuvat ovat usein alun perin tietyn yhteisön propagandakoneiston tarkoituksellisesti levittämiä tuotteita, jotka ovat saaneet vakituisen aseman ja joita uusinnetaan kulttuurissa. Sodan aikana viholliskuvat käyvät toisinaan läpi hyvin erilaisen syntyprosessin. Sota-aikana viholliskuvien muodostuminen voi nimittäin olla spontaania ja vapaata, ei-ohjattua. Tällöin kansa muodostaa hyökkäävästä osapuolesta viholliskuvan tämän tekojen perusteella. Harle muistuttaa, että viholliskuvat ja vihollisuuden idea liittyvätkin kiinteästi ihmisten käsityksiin sodasta. Vihollinen nähdään sodassa voimana, jolta puolustaudutaan ja jota vastaan hyökätään.⁴⁴ Kuitenkaan ei sovi unohtaa myöskään sotapropagandan merkitystä sodanaikaisten viholliskuvien muodostumisessa. Vuorinen

⁴² Harle 1991, 33; Vuorinen 2007, 242, 244; Oppenheimer 2006, 281; Takala 2009, 274; Fält 2002, 8; Pörsti 2017, 128; Rieber ja Kelly 1991, 10.

⁴³ Harle 1991, 18, 34, 47; Vuorinen 2007, 242, 245.

⁴⁴ Vuorinen 2007, 245; Harle 1991, 15–16, 48.

kuvailee ohjattua viholliskuvien syntyä valtioiden välisissä konfliktitilanteissa: ”- - vihakampanjat tuotetaan propagandistien työpöydillä ja välitetään keskitetysti ylhäältä alas, minkä jälkeen ne lähtevät kiertoon, täydentyvät ruohonjuuritason havainnoilla ja pahimmillaan jäävät elämään myös rauhankausien yli.”⁴⁵ Sotapropaganda saa siis pontta kansalaisten omista sotakokemuksista, ja siksi sen esittämät viholliskuvat ovat vaikuttavia ja tehokkaita. Omaan ajatusmaailmaan sopiva viesti otetaan todennäköisemmin vastaan.⁴⁶

Neuvostoliitossa osana sotapropagandaa levitettyjen viholliskuvien tavoitteena suuren isänmaallisen sodan aikana oli herättää neuvostokansalaisissa vihaa, kostonhimoa ja halua tuhota vihollinen. Tilannetta voi tarkastella esimerkkinä viholliskuvan erilaisista käyttötarkoituksista. Viholliskuva voi olla joko propagandan tavoite tai väline – tai jopa molempia samaan aikaan. Viholliskuva sellaisenaan saattaa paljastua pelkäksi propagandaksi, ja toisaalta viholliskuvan muodostuminen voi olla propagandan perimmäisenä pyrkimyksenä. Levittämällä viholliskuvia propagandan avulla voidaan tietenkin tehokkaasti edistää niiden syntymistä ja säilymistä kansan keskuudessa. Vuorinen puhuu tässä yhteydessä vihapropagandasta, joka on ylhäältä masinoitua, asetelmaltaan epäsymmetristä ja perustuu disinformaatioon. Vihapropagandan lähteenä on usein valtion viestintäkoneisto, ja sitä voidaan tehostaa sortotoimilla. Vuorinen toteaa, että mikäli vihapuheista siirrytään vihatekoihin totalitaarisissa systeemeissä, on kyseessä ideologista yksimuotoisuutta tavoitteleva valtioterrori. Neuvostoliiton kehitys kulki juuri tällaista polkua alun alkaen.⁴⁷

Tutkimissani lehdissä esiintyvä propaganda voidaan luokitella niin sota- kuin vihapropagandaksi. Yhteiskuntatieteilijä Joonas Pörstin mukaan propaganda on sellaista viestintää tai toimintaa, jolla pyritään perusteetta rajoittamaan rationaalista, julkista, poliittista keskustelua. Propagandan tavoitteena on erimielisyyksien vaientaminen ja ajattelun yhdenmukaisuus, ja sen luonne on demokratian vastainen. Pörsti lisää, että propagandassa on aina läsnä psykologinen manipulaatio.⁴⁸ Perinteisen, popularisoidun näkemyksen mukaan propaganda on valtiojohtoista kansalaisten aivopesua valheiden, lavastuksien ynnä muiden propagandatekniikoiden avulla. Professori Philip Taylor on kritisoinut tätä määritelmää, sillä se vihjaa, että propagandaa ei esiinny demokratioissa. Hän ehdottaa, että propaganda määritetään sen kautta, kenen etua propagandan esittämä viesti ajaa. ”Jos se ajaa lähinnä

⁴⁵ Vuorinen 2021, 19.

⁴⁶ Pörsti 2017, 168.

⁴⁷ Wolf 2016, 48; Vuorinen 2021, 17, 19.

⁴⁸ Pörsti 2017, 11, 121–123, 136.

lähettäjän etuja, kutsuttakoon sitä propagandaksi,”⁴⁹ kuuluu Taylorin ajatus.

Saksanjuutalainen filosofi Hannah Arendt toteaa, että ”- - totalitaarisen liikkeen propaganda - - on poikkeuksetta sekä sumeilematonta että valheellista.”⁵⁰ Totalitaarisilla liikkeillä hän viittaa ennen kaikkea kansallissosialistiseen Saksaan sekä Neuvostoliittoon.

Neuvostoliiton valtiojohtoinen media istuu hyvin huonosti useimpiin mediatutkimuksen yleistyksiin. Kuilua syventää entisestään neuvostomedian omaksuma yhteiskunnallinen rooli, joka muokattiin alusta asti bolševikkien politiikan tarpeisiin. Kun ajan moderni, kuvitettu lehdistö löysi tiensä Neuvostoliittoon 1920-luvulla, se loikin näkemystä uudesta, sosialistisesta maailmasta teollisuuden ja teknologian parissa. Ero saman ajan kapitalistiin lehtiin, jotka mainostivat tyytyväisyystakuulla tuotteita kuluttajille, oli valtava. Bolševistisen vallankumouksen ideologian mukaan yhteiskunta tuli puhdistaa aatteen vihollisista, ja näiden vihollisten ilmiantamiseksi valjastettiin ylhäältä kontrolloitu neuvostolehdistö.

Vallankumousjohtaja Lenin otti käyttöön ankaran sensuurin ja nimesi lehdissä vihollisiksi kaikki haluamansa henkilöt ja ihmisryhmät. Niinpä Neuvostoliiton viholliskuvilla oli erilainen synty tapa, eri tehtävä ja erilainen poliittinen merkitys monien muiden maiden viholliskuviin verrattuna. Kun maan johto yleensä luo viholliskuvan todellisesta tai ainakin todentuntuista uhasta, Neuvostoliitossa viholliskuvat luotiin johdon työkaluiksi, pitämään kansalaiset ruodussa. Leninin seuraaja Stalin heitti vettä myllyyn. Hän kietoi neuvostopropagandan narratiivin itsensä ympärille henkilökultin rakentamiseksi, minkä lisäksi hän korvasi propagandan luomisesta aiemmin vastanneet ideologit toimittajilla, kirjailijoilla sekä taiteilijoilla. Stalin myös kiihdytti vihollisjahdin uusiin ulottuvuuksiin aloittamallaan puhdistuksilla 1930-luvun lopulla.⁵¹

Neuvostolehdistöstä rakennettiin itsenäinen poliittinen toimija, joka ei vain kuvannut ympärillä tapahtuvaa. Siitä tuli koko neuvostojärjestelmän elinehto, jonka kautta johto pyrki toteuttamaan poliittisia päätöksiä. Neuvostomedian ja -propagandan tutkija Gayle Durham Hollander toteaa, että neuvostotoimittajan oli työssään mukauduttava nopeaan ja laaja-alaiseen poliittiseen heilahteluun, ja toimittajan tuli muokata artikkelinsa niin, että sisältö vastasi sen hetkisiä ideologisia määräyksiä. Lehtien tärkeästä roolista kielii esimerkiksi se, että niitä julkaistiin jopa vähemmistökielillä. Alun perin neuvostolehdistö oli tarkoitettu lähinnä puolueen jäsenten, eliitin ja byrokraattien luettavaksi, johtuen osin kansan kehnosta

⁴⁹ Pörsti 2017, 122.

⁵⁰ Arendt 2013, 378.

⁵¹ Laakkonen 2021, 160–161; Vuorinen 2021, 24; Pörsti 2017, 67–68, 74–75, 78; Wolf 2016, 19.

lukutaidosta 1920-luvulla. Lukijoiden odotettiin sitten toimivan puolueen agitaattoreina ja levittävän lehtien sanomaa eteenpäin. Toisen maailmansodan aikana kuitenkin poikettiin tästä normista, ja lehdissä otettiin huomioon myös laajempi yleisö sotapropagandan mahdollisimman tehokkaaksi levittämiseksi. Lukutaito oli sotaan mennessä yleistynyt. Historiantutkija Ilja Solomešč toteaaakin, että tavalliset ihmiset saivat tietoja esimerkiksi talvisodan tapahtumista vain lehtien kautta.⁵² Tarkasti valvotun ja ylhäältä johdetun neuvostomedian monopoliasema lisäsin väistämättä sen vaikuttavuutta kansan keskuudessa. Niinpä lehdillä voidaan olettaa olleen suuri merkitys siihen, miten neuvostokansalaiset ovat ajatelleet ajankohtaisista tapahtumista. Tämä korostaa edelleen lehtien historiallista merkitystä, sillä niiden kautta voidaan yrittää ymmärtää ajan ihmisten ajatusmaailmaa ja täten heidän toimintaansa. Neuvostolehtiä, kuten *Totuutta*, tutkiessa on kuitenkin tärkeää muistaa niiden alkuperäinen käyttötarkoitus ja rooli neuvostoyhteiskunnassa. *Totuuden* sisältöä on syytä tarkastella neuvostojohdon politiikalle alistettuna kokonaisuutena, jonka sanoman todenperäisyyteen ei läheskään aina voida luottaa. Jo ainakin osa neuvostokansalaisista tiesi aikanaan suhtautua kriittisesti propagandan sanomaan.⁵³

Koska tutkimani *Totuus*-lehden numerot ilmestyivät heti talvisodan jälkeen ja jatkosodan alussa neuvostojohdon uhkaavaksi kokemassa, nopeasti muuttuvassa maailmantilanteessa, tutkimieni viholliskuvien syntymäkontekstina voidaan pitää sotaa, vähintään konfliktitilannetta. Johtopäätöstä tukee erityisesti myös *Totuuden* paikallinen, maantieteellinen konteksti, Neuvosto-Karjala. Suuressa isänmaallisessa sodassa neuvostolehdistön ja sen julkaiseman sotapropagandan perimmäinen tarkoitus oli edistää Neuvostoliiton sotatavoitteita kaikin tavoin. Kotirintaman neuvostokansalaisia rohkaistiin kovaan työhön ja sekä henkiseen että fyysiseen kuriin, kun taas puna-armeijan sotilaiden keskuudessa pyrittiin lietsomaan vihaa ja kostonhalua vihollista kohtaan. Vihollissotilaita taas kehoitettiin antautumaan, loikkaamaan tai kapinoimaan esimiehiään vastaan.⁵⁴ Venäläisen historian professorin Nikolai Starostenkovin mukaan kotirintamalle suunnattu sota-ajan neuvostopropaganda oli onnistunutta tuotannon kasvusta päätellen. Niin ikään kotirintamalla ilmestyneen *Totuuden* viholliskuvien tarkoituksena näyttää olleen uskon antaminen omaan voittoon, kannustaminen kovassa työssä jaksamiseen sekä tuen kerääminen rintamalle. Viholliskuvat toimivat täten *Totuudessa* propagandan instrumentteina, joiden avulla

⁵² Laakkonen 2021, 161, 164; Hollander 1972, 35; Pörsti 2017, 81; Lenoe 2004, 254; Solomešč 1994, 182.

⁵³ Brooks 2000, 161; Lenoe 2004, 252.

⁵⁴ Wolf 2016, 37.

tavoiteltiin todellista päämäärää, eli kansalaisten tietynlaista toimintaa ja käytöstä. Pörsti toteaaakin, että tietyn ajatusmallin istuttamisen sijaan propagandan kannattaa tähdätä halutun toiminnan aikaansaamiseen. Jo Lenin oivalsi, että yhteiskunnallinen liikehdintä on ihmisille tärkeämpää kuin sen päämäärä.⁵⁵

⁵⁵ Starostenkov 2021, 106; Pörsti 2017, 161–162.

2 Vihollinen kommunismin tapaan

2.1 Valko-Suomi ja menneet sodat

Ylivoimaisesti yleisin Suomeen ja suomalaisiin liitetty termi *Totuus*-lehdissä oli valkoisuus. Suomalaisista sotilaista puhutaan lähes aina valkosuomalaisina, kun tuodaan ilmi vihollissotilaiden kansallisuus. Saksalaisista sotilaista puhutaan esimerkiksi yleensä vain saksalaisina – usein perään tosin liitetään vielä sana fasisti. Valkoisuus kumpuaa Venäjän sisällissodasta, joka käytiin vuosina 1917–1922 punaisten bolševikkien ja valkoisten vastavallankumouksellisten välillä, ja joka päättyi bolševikkien voittoon. Myös jotkin ulkovaltojen joukot, esimerkiksi Suomesta, Englannista ja Saksasta, osallistuivat Venäjällä taisteluihin valkoisten puolella.⁵⁶ Näyttää siltä, että valkoisuutta käytettiin lehdissä sateenvarjokäsitteenä, joka yhdisti kaikkia bolševikkeja vastaan Venäjän sisällissodassa taistelleita vihollisjoukkoja, olivat nämä sitten kotimaisia tai ulkomaisia. Sisällissodan kotimaiset valkoiset olivat porvareja, vastavallankumouksellisia, yläluokkaisia ja keisarin aatelin edustajia. Ulkomaiset valkoiset taas olivat kapitalistisia, rahanahneita kansan riistäjiä, ryöstäjiä ja sortajia. Niinpä yksi sana sisälsi monta eri vihollisuuden ulottuvuutta, ja teki mistä tahansa taistelusta väistämättä ideologisen sanan syntyperän myötä. Koska valkoiset olivat hävinneet sisällissodan ja bolshevikit onnistuneet kommunistisen vallankumouksen vakiinnuttamisessa, symboliikka oli neuvostopropagandalle herkullinen. Tämä taas teki siitä tehokkaan leiman. Suomalaisten lisäksi valkoisiksi leimattiin eräissäkin *Totuus*-lehdessä muun muassa puolalaiset. Valko-leiman käyttäminen ei ollut ominaista vain *Totuudelle*, vaan myös esimerkiksi *Pravda* käytti talvisodan aikana suomalaisista nimitystä ”belofinny”, valkosuomalaiset.⁵⁷

Harle esittelee kirjassaan erilaisia vihollisen luomisen prosesseja, joita valko-termin käyttäminen *Totuus*-lehdissä seuraa tarkasti. Viiden kohdan listassa ensimmäinen kohta on nimittely, jolloin yksilöön tai ryhmään liitetään jokin tunnus kohteen ongelmallisuuden takia. Valko-termi on selkeästi tällainen tunnus, jolla pyritään kohteen esittämiseen negatiivisessa valossa liittäen siihen edellä lueteltuja epäsuotuisia ominaisuuksia. Listan toisen kohdan, legitimoinnin, avulla tunnus sidotaan kohteeseensa – valkosuomalaisten huonon käytöksen osoitetaan esimerkiksi olevan heille tyypillistä. Listan kolmas kohta, myytin rakentaminen,

⁵⁶ Bullock 2008, 7–8.

⁵⁷ *Totuus*, 30.7.1941, Kangas 2010, 141.

palvelee samaa tarkoitusta kuin toinen kohta. Bolševistinen vallankumous oli Neuvostoliitossa myyttinen tapahtuma, johon palattiin myös *Totuudessa* usein. Koska vihollisen valkoisuus kumpusi tästä historiallisesta tapahtumasta, voitiin esimerkiksi jälkiviisaasti todeta oma yliveraisuus hävinneitä vastavallankumouksellisia valkoisia vastaan. Niinpä valkoisuudesta rakentui itsessään myyttinen narratiivi, jota oli vaikea kyseenalaistaa. Listan neljännessä ja viidennessä kohdassa, siirtämisessä ja rituaalissa, pidetään huolta, että annettu tunnus merkityksineen säilyy sukupolvien yli ja toisinnetaan aina tarvittaessa.⁵⁸ *Totuudessa* valkoisuuden termi oli keskeinen osa lehdissä esiintyvää propagandaa. Lehtiä lukiessa saa kuvan siitä, että lukijoiden odotettiin tuntevan historiallinen ja ideologinen merkitys termin taustalla. Voidaan siis todeta, että valkoisuuden narratiivi oli onnistuneesti siirtynyt sukupolvien yli – ainakin niiden parin kymmenen vuoden osalta, jotka ehtivät kulua vallankumouksesta 1940-luvulle.

Ennen jatkosotaa Stalinin päämääränä oli ollut Suomen valtaaminen käyttäen Karjalaa ja sukulaiskansan ideaa keppihevosenä.⁵⁹ Niinpä tutkimallani aikavälillä vallitsi ristiriita: miten luoda Suomesta sellaista viholliskuvaa, joka kuitenkin mahdollistaisi Suomen integroimisen Neuvostoliittoon tilaisuuden koittaessa? *Totuus*-lehden tekijöille valko-termin käyttö vaikuttaa olleen keino erottaa sotaa käyvä ja sitä kannattava Suomi ja suomalaiset muusta, sotaan syyttömästä ja viattomasta Suomen kansasta. Suomalaisista sotilaista puhuttiin esimerkiksi lähes yksinomaan valkosuomalaisina varsinkin, kun kerrottiin käydyistä taisteluista. Näyttää siltä, että valko-termiä käyttämällä pyrittiin siirtämään vihollisen leima koko Suomen kansasta pienempään, sisällissodan valkoista puolta edustaneeseen joukkoon. Toive Suomen työväen vallankumouksesta piti säilyttää hengissä Karjalais-suomalaisessa SNT:ssa, eikä siihen sopinut kaikkien suomalaisten leimaaminen valkoisiksi vihollisiksi. Toki tähän ajatukseen sisältyi todellisuudessa aukko – Suomen työväki nimittäin taisteli Neuvostoliittoa vastaan niin talvi- kuin jatkosodassa. Koska suomalaisista sotilaista puhuttiin valkosuomalaisina, tuli *Totuus* väistämättä leimanneeksi myös työläisiä valkoisiksi.

Valkoisuuden leima erotti pahat viholliset ja kunnan kansalaiset paitsi suomalaisten, myös itse neuvostokarjalaisten joukosta. Valkoisiin ulkoistettiin sekä tutkimissani että 1920-luvun ja talvisodan aikaisissa lehdissä iso joukko epämiellyttäviä, bolševikkien ideologiaan sopimattomia ominaisuuksia.⁶⁰ Valkoisuus edusti siis kaikkea sellaista, mitä kunnan

⁵⁸ Harle 1991, 44–46.

⁵⁹ Hyytiä 1999, 106.

⁶⁰ Laakkonen 2021, 172.

neuvostokansalaisen tuli välttää. Vuorinen esittelee artikkelissaan kiistanalaisen saksalaisen teoreetikon, Carl Schmittin, ajatuksen poliittisen liikkeen synnystä: ”’Toisen’ ulos sulkeminen ja edelleen ’viholliseksi’ määrittelemineen on siis jokaisen poliittisen yhteisön konkreettinen perusta.”⁶¹ Oma poliittinen identiteetti luodaan hänen mukaansa vihollisen vastakuvaksi. Neuvostoliiton kontekstissa tämä oli tietoinen prosessi: bolševikit muokkasivat kansalaisten poliittista käyttäytymistä tarkoitushakuisten viholliskuvien avulla.⁶² Kun huomioidaan, että *Totuus*-lehti syntyi keskelle Karjalais-suomalaisen SNT:n perustamista ja eli mukana uuden hallinnollisen alueen vakiinnuttamisessa, voidaan päätellä, että lehden yhtenä tarkoituksena lienee ollut Karjalais-suomalaisen SNT:n ideaalikansalaisen luominen ja täten poliittisen liikehdinnän muokkaaminen. Tästä kielivät myös *Totuudessa* lähes päivittäin julkaistut tekstit, jotka suoraan kehottavat tietynlaiseen poliittiseen käyttäytymiseen, kuten uskonnonvastaiseen kulttuurityöhön tai puolueen historian opiskeluun.⁶³ Niinpä valkoisuuden narratiivia tarkasteltaessa voidaan saada viitteitä myös siitä, millainen oli lehtien mukaan tämä ihannekansalainen.

Neuvosto-Karjalan kontekstissa valko-termi oli historiallisesti peräti tuplaleima. Venäjän sisällissodan lisäksi lehden lukijat, joista osa oli suomalaistaustaisia, muistivat nimittäin todennäköisesti myös Suomen sisällissodan, jossa oli lähes samankaltainen asetelma. Suomen sisällissodassa nuoren Suomen porvarillisten puolueiden johtaman senaatin joukot, valkoiset, voittivat heitä vastaan taistelleet sosialistiset työväenjoukot, punaiset. Verisen sisällissodan jälkeen yli kymmenen tuhatta punaista kuoli vielä valkoisten operoimilla vankileireillä. Monia punaisia tukijoukkoineen pakeni Neuvosto-Venäjälle. Mainintoja Suomen sisällissodasta kertyi kuitenkin odotettua vähemmän, mikä saattaa johtua esimerkiksi siitä, että Stalin oli 1930-luvulla teloituttanut suurimman osan suomalaisista punaisista laajoissa vainoissa.⁶⁴ Muutamat maininnat sisälsivät kuitenkin usein voimakasta retoriikkaa. Esimerkiksi suomalainen kirjailija Maiju Lassila esiteltiin *Totuudessa* seuraavasti: ”Suomen lahtarikaartilaisten vuoden 1918 kansalaissodan jälkeen verisesti teloittama kirjailijamestari”⁶⁵. Lainauksessa näkyvä sana ”lahtari”⁶⁶ oli voimakas, teurastajaa tarkoittava haukkumanimitys, jota sisällissodan punaiset käyttivät valkoisista vastustajistaan. *Totuus*-lehdissä sanalla viitattiin toisinaan sisällissodan valkoisiin, mutta usein tarkoitettiin joko talvi-

⁶¹ Vuorinen 2007, 249.

⁶² Vuorinen 2007, 249; Vuorinen 2021, 24–25.

⁶³ Esim. *Totuus*, 28.5.1941; *Totuus*, 1.6.1941.

⁶⁴ Tepora ja Roselius 2018; Haapala 2018; Uitto 2008, 15; Rentola 1994, 72.

⁶⁵ *Totuus*, 27.11.1940.

⁶⁶ Ruotsin kielen sanasta ’slaktare’.

tai jatkosodan suomalaisia sotilaita: ”Kaksi lahtaria syöksyi kädet levällään maahan.”⁶⁷ On huomionarvoista, että jotkin Neuvostoliittoon talvisodan jälkeen päätyneet suomalaiset kritisoivat lahtari-sanankäyttöä. He huomauttivat neuvostoagitaattoreille, että Suomen työväenluokka oli muuttunut sitten vuoden 1918.⁶⁸

Neuvosto-Karjalassa Suomen sisällissotaa pidettiin ainakin *Totuus*-lehden mukaan Suomen työväen epäonnistuneena vallankumouksena. Välillä puhuttiin kansalaissodasta, mutta useimmiten viitattiin juuri vallankumoukseen: ”Suomen kansan suuri vallankumoustaistelu v. 1918”⁶⁹. Kiinnostava ilmaisu voidaan selittää kommunistisen ideologian lisäksi neuvostojohdon visiolla Suomen tulevaisuudesta *Totuuden* julkaisuajankohtana. Neuvostoliitossa nimittäin odotettiin, että Suomessa tapahtuisi lopulta onnistunut työväen vallankumous Neuvostoliiton avulla, jolloin Suomen alue liitettäisiin talvisodan jälkeen luotuun Karjalais-suomalaiseen SNT:aan.⁷⁰ *Totuus*-lehden kirjoittajina sekä Karjalais-Suomalaisen SNT:n johtopaikoilla oli suomalaisia kommunisteja, sisällissodan punaisia sekä talvisodan jälkeen loikanneita vasemmistolaisia, jotka eivät luopuneet vallankumouksen haaveesta. Suomalainen kommunismi eli *Totuudessa*: etenkin ennen jatkosodan alkamista *Totuuden* kirjoittelu sopivan aiheen sattuessa oli lähes identtistä ajan suomalaisen, kommunistiseen kieleen.⁷¹

Suomen sisällissodan sijaan lehdissä asetetaan merkittävä paino sodan jälkimainingeissa tapahtuneille heimosodille. Tätä voi pitää luonnollisena: siinä, missä Suomen sisällissota tapahtui Suomen valtion alueella, heimosotia käytiin Neuvostoliiton alueella ja ne koskettivat täten *Totuuden* kohdeyleisöä, neuvostokarjalaisia. Heimoaatteen tavoitteena oli historian tutkija Aapo Roseliuksen mukaan vapauttaa suomensukuiset heimot Venäjän vallan alta ja yhdistää näiden asuttamat alueet Suur-Suomeksi. Vuoden 1918 keväällä Suomen sisällissodan yhteydessä noin tuhatpäinen vapaaehtoisjoukko ryhtyi tuumasta toimeen ja liikkui rajan yli Neuvosto-Karjalaan. Suomalaisjoukot sotivat bolševikkiarmeijaa vastaan vaihtelevalla menestyksellä, kunnes Suomen valtio ehdotti rauhanneuvotteluja laajamittaisen sodan estämiseksi. Tarton rauha solmittiin 14.10.1920 Neuvosto-Venäjän ja Suomen välillä, vaikka Suomen hallitus ei virallisesti ollut heimosotien osapuolena. Vuosina 1921–1922 syttyi Neuvosto-Karjalassa kuitenkin Karjalan kansannousuksi kutsuttu kapina

⁶⁷ *Totuus*, 14.8.1941.

⁶⁸ Rentola 1994, 366.

⁶⁹ *Totuus*, 30.12.1940.

⁷⁰ Hyytiä 1999, 17.

⁷¹ Ks. Esim. Rentola 1994, 341, 346.

kommunistivaltaa vastaan elinolojen huononemisen takia. Suomesta lähti jälleen satoja vapaaehtoisia, mukaan lukien alueelta aiemmin paenneita, ottamaan osaa aluksi menestyksekkäisiin taisteluihin. Tilanteen vakavuuden tajuttuaan neuvostohallitus kuitenkin lähetti alueelle ylivoimaisen armeijan pakottaen joukkojen vetäytymisen takaisin Suomen puolelle. Näitä heimosodiksi kutsuttuja taisteluretkiä käytettiin myöhemmin todisteena siitä, että Suomi oli todellinen uhka Neuvostoliitolle.⁷²

Totuus-lehdissä esitetty viholliskuva Suomesta periytyy juuri Suomen sisällissodan ja heimosotien ajalta. Vain 20 vuotta vanha viholliskuva käy siis vastoin Harlen teesiä, jonka mukaan vihollisen on aina oltava ikuinen ja historiallinen. On kuitenkin otettava huomioon, että Neuvostoliitto itsessään oli syntynyt juuri siihen aikaan, josta Suomen vihollisuus juonsi juurensa. Vuorinen esittää, että joskus vihollisuutta luova dikotomia voidaan suunnata ajallisesti. Tällöin nykyisyys voidaan nähdä hyvänä ja luonnollisena ja menneisyys pahana ja demonisoituna.⁷³ Juuri tällainen oli Neuvostoliiton suhde tsaarinaikaiseen Venäjään. Ehkä ei siis ollut syytä välittää siitä, mitä Suomi oli tehnyt ennen Neuvostoliiton syntyä – menneisyys kun edusti vihollisuutta jopa omassa maassa. Sitä paitsi Suomen-vastaisen rajan tsaarinaikainen rauhanomaisuus ja alueella vallitseva kauppa ja yhteistyö olivat käytännössä ehkäisseet tehokkaasti vihollisuuksien muodostumista ennen heimosotia. Onkin merkittävää, että heimosotien vapaaehtoisjoukot koostuivat oikeasta äärilaidasta.⁷⁴ Ennen rauhallinen rajaseutu asukkaineen kärsi siis valkoisten, porvarillisten suomalaisten sotatoimista.

Sisällissodassa ja heimosodissa esiintynyt valkoinen, oikeistolainen, porvarillinen suomalainen eli neuvostopropagandassa Suomesta esitetyssä viholliskuvassa läpi 1920- ja -30-lukujen löytäen tiensä myös 1940-luvun *Totuus*-lehtiin. Eräässä jatkosodan aikaisessa lehdessä onkin kiinnostava kuvaus heimosodista. Tekstissä kerrotaan vanhemman sotilaan sotakokemuksista: ”Hän muistaa miten valkosuomalaiset ryövärit vuonna 1919 ahnehtivat lämmitellä käsiään Petroskoin liesillä.”⁷⁵ Kirjoitus jatkuu paljastaen sodan lopputuloksen: ”Silloin työväki nousi kivimuurina kaupunkiaan suojelemaan. Ja kansan raivo karkoitti vihamiehet rajan taakse.”⁷⁶ Sitten kirjoituksessa mielenkiintoisesti rinnastetaan heimosodat alkaneeseen jatkosotaan ja uhotaan: ”Nyt me lyömme konnat lopullisesti!”⁷⁷ Teksti siis

⁷² Kosonen 1994, 163–166; Laakkonen 2021, 168; Uitto 2008, 16; Roselius 2014, 119.

⁷³ Harle 1991, 36; Vuorinen 2007, 256.

⁷⁴ Takala 2009, 275, 281; Laakkonen 2021, 167.

⁷⁵ *Totuus*, 12.7.1941.

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Ibid.

vihjaa, että mainitut konnat, joita vastaan nyt on taisteltava, ovat samoja kuin jo heimosodissa. Tämä demonstroi hyvin 20 vuotta vanhan vihollisuuden käyttökelpoisuutta nykyhetken viholliskuvan luomisessa. Eräs rauhan ajan *Totuus* taas yhdisti heimosodat ja talvisodan samaksi taisteluksi Suomen neuvostovastaisia ”lahtareita” vastaan.⁷⁸ Tekstit siis vetosivat menneisyyteen vihollisuuden perustelemiseksi ja puolustustahdon nostattamiseksi. Ne muistuttivat ihmisiä saavutetuista voitoista ja uhkuivat loppuun saattamisen retoriikkaa. Tällä haluttiin erityisesti jatkosodan alettua todennäköisesti motivoida sotilaat ikään kuin viimeiseen taisteluun, heimosotien loppunäytökseen. *Totuus*-lehdissä mainittiin useaan kertaan sankarillisena, jopa tarunomaisena esimerkkinä heimosodissa taistellut Toivo Antikainen. Lehdissä kerrottiin ihailevaan sävyyn, miten ”- - mainio soturiryhmä karjalais-suomalaisen kansan sankarin Toivo Antikaisen johdolla tuhosi v. 1922 Suomen lahtarien rosvojoukkoja.”⁷⁹

Heimosodat ja Suur-Suomi-ajattelu leimasivat Suomen neuvostopropagandassa ahneeksi rosvoksi, joka halusi Neuvosto-Karjalan siirtomaakseen. Tämä narratiivi jatkui 1920-luvun neuvostomediasta myös 1940-luvun *Totuuteen*.⁸⁰ Jo *Totuuden* ensimmäisessä numerossa lausutaan: ”Suomen valkoiset ovat tavoitelleet Neuvosto-Karjalan anastamista ja alistamista kapitalistisen Suomen sarronalaiseksi siirtomaaksi.”⁸¹ Vuoden 1942 lehdessä peloteltiin, että ”Suomen tukkiparitalistit ja paperitehtaiden omistajat, Kansallispankin pääosakkaat ja jotkut muut rikkaat pohatat”⁸² havittelevat Neuvosto-Karjalan tukkimetsiä. Siirtomaa-narratiivi kantautui näin heimosodista talvi- ja jatkosotaan. Eräessä lehdessä julkaistiin ”saksalaisen sotavangin kirje” omille sotilailleen. Kirjeen aitoudesta tai sotavangin olemassaolosta ei ole varmuutta. Tekstissä valiteltiin sodan mielettömyyttä kyseisen sotilaan näkökulmasta: ”Emme halua kuolla sen vuoksi, että parooni Mannerheim ja hänen apurinsa saisivat Karjalan siirtomaakseen.”⁸³ Mielenkiintoinen yksityiskohta on, että esityksen mukaan saksalainen sotilas taistelisi sen vuoksi, että Suomi saisi maata Karjalasta. Toinen vuodelta 1941 oleva lehti kuvailee, miten Suomen puoleinen Karjala on jo kärsinyt kapitalismista. Lehden mukaan entinen Viipurin läänin alue on ”Suomen porvarillisten valtiaitten perusteellisesti hävittämä maa”⁸⁴, jonka viljelysmaat olivat hunningolla ja karja sukupuutossa. Todellisuudessa

⁷⁸ *Totuus*, 10.4.1940, pk.

⁷⁹ *Totuus*, 8.10.1940.

⁸⁰ Laakkonen 2021, 167; Takala 2009, 282.

⁸¹ *Totuus*, 10.4.1940, pk.

⁸² *Totuus*, 7.4.1942.

⁸³ *Totuus*, 12.8.1941.

⁸⁴ *Totuus*, 10.4.1941.

talvisodan päättyessä Suomen luovuttamat alueet muodostivat kolme neljäsosaa Karjalais-suomalaisen SNT:n taloudellisesta panoksesta alueiden pinta-alan muodostaessa vain yhden neljäsosan liittotasavallasta.⁸⁵

Toisinaan *Totuudessa* käännyttiin kauhukertomusten puoleen Suomen viholliskuvaa rakennettaessa. Kesäkuun 20. päivänä 1940 julkaistussa numerossa on katsaus Neuvosto-Karjalan historiasta. Teksti kuvailee yksityiskohtaisesti ja värikkäin sanankääntein niitä taisteluita, joita heimosodissa sekä Venäjän sisällissodassa käytiin. Bolševikkien sankarillisuutta painotettiin, kun valkosuomalaiset murskattiin, karkotettiin ja puhdistettiin Neuvosto-Karjalasta. Sotatoimien lisäksi lehdissä kerrottiin valkosuomalaisten suorittaneen julmuuksia heimosodissa: ”Kylä poltettiin, omaisuutta rosvottiin ja tuhottiin, satoja syyttömiä ihmisiä ammuttiin ja piinattiin kuoliaiksi.”⁸⁶ Yhtä vapaaehtoisjoukkoa johtanutta Carl Wilhelm Malmia haukuttiin sadistiksi, sillä tämä oli tekstin mukaan määrännyt poltettavaksi rakennuksen, jonka sisällä oli naisia ja lapsia. Poikkeuksellinen henkilökohtainen huomio saattoi johtua Malmin historiasta: tämä oli palvellut aikaisemmin Venäjän armeijassa ja osallistunut valkoisena Suomen sisällissotaan.⁸⁷ Samassa tekstissä viitattiin vielä erään tanskalaisen kirjailijan kirjoitukseen, jossa tämä toteaa, että valkokaartilaiden suorittamat pirulliset julmuudet kuuluivat ”historian häpeällisimmille sivuille”⁸⁸. Toinen, vaalipäivänä 1940 ilmestynyt teksti kertoi valkosuomalaisten sitoneen ihmisiä alasti puihin sääskien syötäviksi. Teksti kuvaili myös yksityiskohtaisesti erään talonpojan teloituksen ja totesi, että valkosuomalaiset ryöstivät ”kaikkialla mitä vain eteen sattui”⁸⁹. Gradussani jää selvittämättä, mitkä mainituista julmuuksista todella tapahtuivat. Varmaa on, että *Totuuden* teksti maalasi lukijoille valkosuomalaisista kauheaa viholliskuvaa, jonka rakennuspalikat kaivettiin omasta menneisyydestä. Tämänkaltaiset tekstit *Totuudessa* tekivät lukijaan todennäköisesti suuren vaikutuksen, ja kenties nostattivat sotamuistoja pintaan. Heimosotiin pohjaava propaganda tehoi moniin Neuvosto-Karjalan asukkaisiin, sillä koettu menneisyys tarjosi sille hedelmällisen maaperän.⁹⁰

Kun *Totuus*-lehdissä puhuttiin Suomesta ennen jatkosodan alkamista, yleisin kiinnekohta maahan oli talvisota – Neuvostoliiton ja Suomen välillä käyty sota talvella 1939–1940. Ennen

⁸⁵ Kilin 1994, 199.

⁸⁶ *Totuus*, 20.6.1940.

⁸⁷ *Totuus*, 20.6.1940; Harjula 2007, 68.

⁸⁸ *Totuus*, 20.6.1940.

⁸⁹ *Totuus*, 15.12.1940.

⁹⁰ Takala 2009, 284.

toisen maailmansodan syttymistä neuvostojohdon tavoitteena oli alun perin siirtää maan koko Euroopan-vastaista rajaa lännemmäksi sotilaallisstrategisista syistä. Toimenpiteet kattoivat Suomen suunnitelmien lisäksi Länsi-Ukrainan ja Valko-Venäjän miehittämisen sekä Baltian, Bessarabian ja Bukovinan liittämisen Neuvostoliittoon. Suomen-vastaisella rajalla erityishuolena oli Leningradin turvallisuus. Neuvostoliiton Suomen-suunnitelmia siunasi Saksan ja Neuvostoliiton välisen hyökkäämättömyyssopimuksen salainen lisäpöytäkirja, jossa Suomi oli jaettu Neuvostoliiton etupiiriin. Kun Suomen ja Neuvostoliiton välisissä neuvotteluissa ei 1939 päästy sopuun, Neuvostoliitto aloitti jo hyvän aikaa ennen neuvotteluja suunnittelemansa sotateimet, ja ryhtyi hyökkäykseen 30. marraskuuta 1939. Suomalaiset puolustautuivat kuitenkin odottamattomalla voimalla ja sota pitkittyi vahingoittaen Neuvostoliiton kansainvälistä mainetta.⁹¹ Venäläinen historiantutkija Juri Kilin arvioi, että neuvostojohdo epäonnistui Suomen-kysymyksen ratkaisemisessa. Syynä tähän olivat hänen mukaansa huono valmistautuminen sotaan sekä ”sotilastaloudellinen takapajuisuus”⁹². Aika loppui kesken, mikä johti Karjalais-suomalaisen SNT:n muodostamiseen ja täten epäsuorasti *Totuuden* perustamiseen.

Talvisodan virallisena perusteluna käytetty huoli Leningradin turvallisuudesta näkyi yhä sodan jälkeen julkaistuissa *Totuus*-lehdissä, etenkin vuoden 1940 numeroissa. Eräässä lehdessä kuvataan talvisotaa taisteluksi ”Leninin kaupungin turvallisuuden puolesta”⁹³, toisessa taas muistutetaan, että Karjalan kannas oli ”entinen linnoitettu alue Neuvostoliittoon tähdättyä hyökkäystä varten”⁹⁴ ja kolmannessa kiitellään ”Leningradin sankarillisia puolustajia”⁹⁵. Senjavskaja on todennut, että sodan pitkittyessä turvallisuuspoliittisen perustelun riittämättömyyden ja epämääräisyyden takia neuvostomediassa siirryttiin talvisodan ideologiseen perusteluun, jonka mukaan puna-armeija vapauttaisi suomalaiset. Rauhansopimuksen yhteydessä esimerkiksi *Pravda* kuitenkin muistutti vielä Leningradin suojelemisesta.⁹⁶ Ennen jatkosotaa julkaistuissa *Totuus*-lehdissä on nähtävissä molempia perusteluja. Muutamissa vuoden 1940 numeroissa tuodaan esimerkiksi esiin suomalaisten kommunistivankien vapauttaminen Suomen hirveistä vankiloista.⁹⁷ Kuitenkin erityisesti jatkosodan aikana ja jo ennen sen alkamista *Totuuden* vallitseva talvisotanarratiivi keskittyi

⁹¹ Senjavskaja 2009, 299; Kilin 2007a, 37; Kilin 2007b, 98.

⁹² Kilin 1994, 201.

⁹³ *Totuus*, 30.7.1941.

⁹⁴ *Totuus*, 23.10.1940.

⁹⁵ *Totuus*, 13.7.1940.

⁹⁶ Senjavskaja 2009, 307; Brooks 2000, 156.

⁹⁷ *Totuus*, 13.7.1940, *Totuus*, 16.7.1940.

itse sotatoimiin, kuten suomalaisten tekemiin tuhoihin Karjalassa, sekä Suomen viholliskuvan luomiseen tätä kautta.

Historian professori Jeffrey Brooks toteaa kirjassaan, että neuvostomedia selitti talvisodan puolustusluonteiseksi ja syytti Suomen armeijaa provokaatiosta. *Totuudessa* näkyi sama narratiivi: talvisodasta puhuttiin esimerkiksi valkosuomalaisten seikkailuna ja maahankarkauksena sekä valkosuomalaisten hyökkäysaseman murskaamisena.⁹⁸ Provosoimisen ilmaisua käytettiin *Totuudessa* paljon: ”Suomen vallassaolevien piirien provosoima neuvostovastainen sota”⁹⁹. Eräässä, varatoimittaja Yrjö Linkoon viittaavalla allekirjoituksella ”Y. Linko” varustetussa, retoriikkaa tulvivassa tekstissä kerrottiin Suomen kansan suusta kuultavan: ”Tähän kurjuuteen olette syypäitä te [Suomen hallitus], jotka veitte Suomen sotaan Neuvostoliittoa vastaan.”¹⁰⁰ Suomen valkoinen valtuutus oli Linkon mukaan vienyt Suomen kansan väkisin itse aiheuttamaansa sotaan.¹⁰¹ *Totuus*-lehdistä on kuitenkin löydettävissä myös toinen narratiivi talvisodan syttymiselle. Tämän mukaan talvisota olikin pääasiassa imperialististen suurvaltojen, lähinnä Englannin, mutta myös Ranskan ja Yhdysvaltojen, juoni Neuvostoliittoa ja kommunistista vallankumousta vastaan.¹⁰² Suomen rooli oli tässä narratiivissa hämmentävän monipuolinen. Suomi kuvattiin sekä maiden liittolaiseksi että niiden kurjaksi rengiksi, sekä suurimperialistien tukemaksi kumppaniksi että niiden astinlaudaksi. Äsken mainitussa Y. Linkon tekstissä todettiin niin ikään Valko-Suomen vanhoillisten myyneen itsensä englantilaisille sodanlietsojille.¹⁰³ Talvisodan puhkeaminen nähtiin siis jonkinlaisena Suomen hallituksen ja Englannin sekä muiden länsimaiden yhteistyöprojektina, jonka taustalla olivat imperialismi ja neuvostovastaisuus. Vaikka maiden antama sotilaallinen apu Suomelle noteerattiin *Totuudessa*, itse sotatoimista, taisteluista ja vahingoista olivat yleensä vastuussa yksin valkosuomalaiset.

Vaikka talvisota ei ollut sujunut neuvostojohdon suunnitelmien mukaan, Suomi oli sentään sen hävinnyt osapuoli, ja *Totuus*-lehdessäkin pilkattiin Suomen surkeaa tappiota. Neuvostoliitto sai rauhanneuvotteluissa enemmän kuin oli ennen sotaa käydyissä neuvotteluissa pyytänyt, mikä myös huomioitiin *Totuudessa*.¹⁰⁴ Tuoreessa muistissa olevat

⁹⁸ *Totuus*, 5.4.1941; *Totuus*, 22.6.1940.

⁹⁹ *Totuus*, 7.11.1940.

¹⁰⁰ *Totuus*, 14.9.1940.

¹⁰¹ Ibid.

¹⁰² *Totuus*, 24.11.1940.

¹⁰³ *Totuus*, 14.9.1940; *Totuus* 10.4.1940, pk.

¹⁰⁴ Senjavskaja 2009, 300; *Totuus*, 7.11.1940.

taistelut olivat omiaan Suomen viholliskuvan luomisessa myöhemmin. Neuvostoliiton huoli Leningradin turvallisuudesta oli sitä paitsi entistä ajankohtaisempi talvisodan jälkeen. Maassa muun muassa huolestuttiin Suomen sotavarustelusta ja pelättiin Suomen käyttämistä tukikohtana Neuvostoliittoon kohdistuvassa hyökkäyksessä. Hieman ironisesti *Totuudessa* kehuttiin useaan otteeseen samaisen kauhuskenaarion kadonneen talvisodan voiton ansiosta. Suomen luovuttamia alueita kutsuttiin eräässäkin numerossa rauhan tukikohdiksi.¹⁰⁵ Talvisodan lopputuleman esittäminen voittoa ja onnistuneena uhkan eliminoimisena olikin ongelmallista Suomen viholliskuvalle. Jos vihollinen on voitettu, se ei ole enää uhkaava, eikä siis täten esimerkiksi Vuorisen määritelmän mukaan enää edes vihollinen. Moskovan rauha ei kuitenkaan kummankaan osapuolen mielissä ollut lopullinen – niinpä Suomesta esitetty viholliskuva saattoi elää yhdestä ratkaisusta huolimatta. *Totuus*-lehdissä voidaankin viholliskuvan luomisen sijaan melkein puhua viholliskuvan vahvistamisesta, sillä Neuvostoliiton propagandakoneisto oli luonnollisesti nähnyt vaivaa oikeuttaakseen tekemänsä hyökkäyksen Suomeen marraskuussa 1939, ja siksi jo luonut maasta vahvan viholliskuvan sotatarkoitusta varten. Suomen kielellä tätä viholliskuvaa tosin oli aikaisemmin levitetty lähinnä vain Suomen kansalaisille Kuusisen lehtien kautta.¹⁰⁶

Neuvostopropagandan esittämää viholliskuvaa Suomesta talvisodan aikana ovat tutkineet muun muassa Vihavainen, historian dosentti Irina Takala, tutkija Reeta Kangas ja tutkija Dmitri Frolov. Kangas kertoo, että neuvostopropagandassa Suomi esitettiin aggressorina ja syyppäänä sotaan. Hän tarkentaa, että vihollisina pidettiin nimenomaan Suomen johtajia, ei kansaa. Takala toteaa artikkelissaan, että talvisodan alkaminen muutti lopullisesti Suomen Neuvostoliiton viholliseksi. Aikaisemmin Suomen kuvaan oli sisällissodan valkoisten vihollisten lisäksi mahtunut vielä vieraan tai naapurin kuva. Talvisodassa kansalaisille piti kuitenkin propagandan avulla perustella, miksi käydään pienen kimppuun, mikä johti tarkoituksenmukaisen, valkosuomalaisen viholliskuvan luomiseen. Frolov huomauttaa, että perustelu tehoi kuitenkin vain vaihtelevalla menestyksellä. Suomesta esitetty viholliskuva ei levinnyt koko väestön keskuuteen, minkä lisäksi suomalaisten sotilaiden kuvaaminen herätti hänen mukaansa peräti enemmän myötätuntoa kuin vihaa kansan mielissä: neuvostolehdistö esitti suomalaiset sotilaat petettyinä, nälkäisinä ja väkisin mobilisoituina. Vihavaisen kirjassa taas nousee usein esille valkoisen Suomen keskeisyys viholliskuvauksissa.¹⁰⁷

¹⁰⁵ *Totuus*, 13.7.1940.

¹⁰⁶ Vuorinen 2007, 242; Senjavskaja 2009, 299, 301; Uitto 2008, 62.

¹⁰⁷ Kangas 2010, 136; Takala 2009, 294; Frolov 2009, 336–337; Vihavainen 1990, 121, 133.

Tutkimuskirjallisuudesta huomataan, että talvisodan aikana esitetyllä viholliskuvalla on paljon yhtäläisyyksiä myöhemmin *Totuudessa* esitettyyn viholliskuvaan. Osa yhtäläisyyksistä selittyy kommunistisella ideologialla, joka vaikutti esimerkiksi siihen, ketkä viholliskuvassa esiintyvät, osa taas sillä, että viholliskuvat esitettiin lyhyellä aikavälillä yhdestä ja samasta maasta, Suomesta.

Yhtäläisyyksien lisäksi viholliskuvista löytyy myös eroavaisuuksia. Vaikka aikaväli talvisodan ja tutkimieni lehtien välillä on hyvin pieni, paljon ehti kuitenkin tapahtua. Suomen luovuttamat maa-alueet liitettiin Neuvostoliittoon, Neuvosto-Karjalassa tehtiin hallinnollisia muutoksia ja Neuvostoliitto valmistautui Saksan hyökkäykseen. Suomesta oli sitä paitsi tullut todennäköisen vihollisen sijaan varma vihollinen, kuten venäläinen akateemikko Pavel Aptekar kirjoitti teoksessaan vuonna 2004.¹⁰⁸ Vaikka Neuvostoliitto ei lopulta osannut ennustaa Saksan suurta hyökkäystä kesäksi 1941, jo huhtikuussa tiedettiin kyllä saksalaisten sotilaiden oleskelevan Suomessa. Hyytiän mukaan Neuvostoliiton Suomen suurlähettiläs jopa totesi NKP:n Karjalan puoluejohtajalle Gennadi Kuprijanoville, ettei epäillyt Suomen liittyvän sotaan, mikäli Saksa hyökkäisi. Neuvosto-Karjalassa aloitettiin pian linnoitustyöt ja evakuoinnit, ja joukkoja siirrettiin lähemmäs rajaa.¹⁰⁹ Suomen ja Saksan sotilaallinen yhteistyö muutti huomattavasti Suomesta esitettyä viholliskuvaa siirryttäessä talvisodasta *Totuuden* aikaan.

Suomen ja Saksan yhteistyön lisäksi Suomesta esitettyyn viholliskuvaan jatkosodan aikana vaikutti tietenkin vasta käyty sota. *Totuudessa* ehdottomasti yleisin talvisota-narratiivi jatkosodan alettua oli sotien asettaminen rinnakkain vertailtavaksi, mikä johti pieneen uhitteluun. Koetusta sodasta haettiin rohkaisua ja vakuuttelua suuren isänmaallisen sodan kynnyksellä. *Totuus*-lehdissä oli läjäpäin kirjoituksia, joissa ihmiset kertoivat kokemuksistaan talvisodassa. Kokemukset olivat sotapropagandan luonteelle ominaisesti positiivisia ja voittoisia, ja niitä seurasi usein julistuksellinen menneisyyteen vetoaminen: ”Me löimme valkosuomalaisia viime vuonna ja tulemme lyömään nytkin isänmaallisessa sodassa.”¹¹⁰ Myös suorastaan runollisia esimerkkejä löytyy: ”- - sellainen on Itämeren soturien sääntö

¹⁰⁸ Kilin 2007b, 94, 96–97. Aptekarin teos: Aptekar’, Pavel. Sovetsko-finskie vojny: [samyje pozor. v istorii rus. oryziä]. Moskova: Äuza, 2004.

¹⁰⁹ Hyytiä 1999, 62, 64; Kilin 1994, 195–196.

¹¹⁰ *Totuus*, 14.8.1941.

taistellessaan itselleen voittoja sodassa valkosuomalaisia vastaan ja taistellessaan näitä voittoja nytkin.”¹¹¹

Menneisyyteen vetoavan retoriikan päätehtävänä ei ehkä niinkään ollut viholliskuvan luominen Suomesta, vaan kansan yhteishengen nostattaminen suursodan kynnyksellä. *Totuudessa* talvisodan voittoa käytettiin perusteluna sille, että nytkin oli syytä odottaa sodassa menestystä. Sotakokemusten muistelemisesta päästiin *Totuudessa* joko sanavalintojen, sotakuvausten tai uhkakuvien kautta viholliskuvan luomisen puolelle. Rinnastamalla talvi- ja jatkosota voitiin osoittaa kansalaisille, että tuttu vihollinen on hyökkäämässä uudestaan ja täytyy nyt lyödä vielä kerran, lopullisesti. Senjavskajan toteamus Neuvostoliiton suhtautumisesta Suomeen jatkosodassa toistaa tämän narratiivin: ”Kyse oli käytännössä samasta vihollisesta, jonka kanssa käytävä yhteenotto toistui lyhyen aikavälin kuluttua”¹¹². Jo talvisodassa Suomesta muodostettu viholliskuva säilytettiin lyhyen rauhan ajan yli ja palautettiin pikavauhtia mieliin päivitettyinä versiona jatkosodan alettua.

2.2 Ideologinen vihollisuus

”Sanomalehdistö on puolueen terävin ase”¹¹³, julistetaan *Totuuden* yksivuotispäivän pääkirjoituksessa. Erika Wolf taas toteaa, että sota-ajan viholliselle suunnattu propaganda on psykologista sodankäyntiä. Nämä kaksi premissiä yhdistäen voidaan *Totuudessa* ilmestynyttä sotapropagandaa pitää eräänlaisena puolueen psykologisena aseena, sillä lehden retoriikka usutti neuvostokansalaisia taisteluun vihollisia vastaan. *Totuuden* asema Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen äänenkannattajana tarkoitti kommunistisen ideologian vankkumatonta läsnäoloa lehdessä. Kommunistisen työläisten maailmanvallankumouksen teemat olivat neuvostomediassa esillä jopa toisen maailmansodan aikana, ja niinpä myös *Totuuden* esittämä viholliskuva on toisinaan kyllästetty arkkityyppisellä neuvostoretoriikalla.¹¹⁴ Tällaiseksi retoriikaksi luen esimerkiksi kapitalismin ja imperialismin teemat, jotka *Totuudessa* usein kietoutuivat toisiinsa. Vihollinen saattoi olla yhtä aikaa kapitalisti ja imperialisti, tai toinen saattoi olla seurausta toisesta. Neuvostopropagandassa vallitsi bolševikkien rakentama, aidon antagonistinen maailmankuva, jossa vihollisuuden katsottiin johtuvan vastustajan pahan tahdon sijaan työn ja pääoman vastakohtaisuudesta. Tästä juontuivat Neuvostoliiton hyvä sosialismi ja ulkomaailman paha kapitalismi, joka

¹¹¹ *Totuus*, 15.8.1941.

¹¹² Senjavskaja 2009, 325.

¹¹³ *Totuus*, 10.4.1941, pk.

¹¹⁴ Wolf 2016, 38; Senjavskaja 2009, 298.

kehityksensä huipussa johti Leninin mukaan muutaman imperialistisen suurvallan maapallonlaajuiseen asukkaiden miljardiluokan ryöstöön.¹¹⁵

Antagonistinen maailmankuva näkyy hyvin myös *Totuuden* kirjoittelussa. Kapitalismi oli lehdissä ennen jatkosodan syttymistä pääroolissa Suomen viholliskuvan hahmottelussa. Sen lähelle ylsi vain talvisodan kokemus, joka sekin kalpeni kapitalistisen retoriikan iskuvoiman edessä. Määrällisesti talvisotaan viitattiin useammin, mutta kapitalismista kertovat kirjoitukset voittivat viholliskuvan laadussa värikkään kielen ansiosta. Brooks toteaa kirjassaan, että koko kapitalistinen maailma nähtiin Neuvostoliitossa samankaltaisena, pelkkänä pahan elämän ilmentymänä.¹¹⁶ Kapitalistista tematiikkaa sisältävässä kirjoittelussa Suomi ei siis ollut poikkeus, vaan *Totuus* noudatti neuvostopropagandan yleistä linjaa. Tutkimukseni puitteissa en voi tehdä tarkkaa vertailua erilaisten kapitalististen maiden kuvailusta, mutta niissä kirjoituksissa, joissa mainittiin muita kapitalistisia maita Suomen rinnalla, kuvaukset keskittyivät usein samankaltaisiin teemoihin: kapitalistiseen ahneuteen, kansan sortoon tai huono-osaiseen elämään. Usein puhuttiin ”kapitalistisesta maailmasta”, joka nähtiin neuvostovihamielisenä vihollisena sekä suurena turvallisuushkana vakoilijoineen ja imperialistisine mieltymyksineen.¹¹⁷ Kapitalistit pitivät joidenkin *Totuuden* kirjoitusten mukaan Suomessa hallussaan ylintä valtaa. Suomea kutsuttiin kapitalistien isännöimäksi, ja Suomen työväen kerrottiin protestoineen talvisodan jälkeistä kurjuutta huutamalla: ”Alas kapitalistinen hallitus!”¹¹⁸ Suomen valtaapitäviä haukuttiin *Totuus*-lehdissä usein kapitalistien lisäksi porvareiksi, jolloin taloudellis-ideologiseen motiiviin sekoittui vielä yläluokkaisuus. Molemmat termit edustivat Neuvostoliiton sosialistisessa työväen yhteiskunnassa vihollisuutta.

Luokkaideologisten stereotyyppien kyllästämään kapitalistis-porvarilliseen viholliskuvaan voidaan soveltaa Vuorisen ajatusta vihollisen paikantamisesta. Vuorinen erottelee artikkelissaan politologisen oikealta-vasemmalta-akselin sekä sosiologisen ylhäältä-alhaalta-akselin, jonka eri ääripäihin vihollinen voidaan sijoittaa. Suomi oli ideologisten motiivien kautta Neuvostoliitolle Vuorisen jaottelussa vihollinen ”ylhäältä oikealta”. Kun sosiologisen akselin yhdistää näin politologiseen akseliin, vihollisesta tulee Vuorisen mukaan uhkaava sen taloudellisen vallan kautta. Hyvä esimerkki ylhäältä oikealta uhkaavasta vihollisesta onkin

¹¹⁵ Harle 1991, 149.

¹¹⁶ Brooks 2000, 151.

¹¹⁷ *Totuus*, 15.9.1940.

¹¹⁸ *Totuus*, 14.9.1940; *Totuus*, 26.10.1940.

porvarit.¹¹⁹ On kyseenalaista, pidettiinkö pientä, kapitalistista porvari-Suomea todella koko Neuvostoliittoa uhkaavana vihollisena, mutta *Totuudessa* suomalaisten koettiin ainakin vaarantavan useasti Karjalan sekä toisinaan myös Leningradin turvallisuuden. Varsinkin Karjalan tapauksessa vihollis-Suomen motiivit nähtiin yleensä taloudellisena ahneutena, jolloin vihollinen ylhäältä oikealta -luokittelu sopii Suomesta esitettyyn luokkaideologiaan perustuvaan viholliskuvaan loistavasti.

Kapitalismin ja porvariensa lisäksi *Totuus*-lehden sivuilla vilisi vielä kolmas ideologinen aatevihollinen, imperialismi. Imperialisteiksi kuitenkin haukuttiin *Totuus*-lehdissä lähinnä suurempia valtioita, kuten Englantia, Ranskaa sekä Yhdysvaltoja. Suomi ei ansainnut imperialistin leimaa, vaan sen motiivina nähtiin kapitalismista kumpuava taloudellinen ahneus. Suomen eduskuntaa kutsuttiin syksyllä 1940 *Totuudessa* pelkäksi muodollisuudeksi, joka oli paikallaan vain verhoamassa ”räikeätä rahavallan pakkokomentoa.”¹²⁰ Suomen hallituksen ahneus päättyi *Totuuden* mukaan lopulta siihen pisteeseen, että koko Suomi päätettiin myydä ulkovalloille. Eräässä tekstissä, jonka tekijöiksi nimetään kaksi suomalaista sotavankia, toistetaan tällaista retoriikkaa: ”- Suomen hallitus on myynyt maamme itsenäisyyden saksalaisille fascisteille”¹²¹. Suomen myyminen oli *Totuuden* mukaan tapahtunut jo kerran ennenkin Suomen sisällissodassa. *Totuus* katsoi Suomen porvariston myyneen Suomen ulkovalloille, jolloin he ”ulkomaalaisten interventiojoukkojen avustamana” kukistivat Suomen työväen vallankumouksen.¹²² Niinpä Suomi joutui porvarihallituksensa takia peräti imperialismi uhrin rooliin, vaikkakin imperialistisen valloituksen sijaan maa neuvostonarratiivin mukaan myytiin.

Lähimmäs imperialismia Suomi pääsi heimosodissa, mutta silloinkaan termiä ei suoraan käytetty. Heimoaate ja visio Suur-Suomesta yhdistyneenä heimosotiin vaikuttavat kuitenkin olleen mitä keskeisimpiä rakennuspalikoita Suomen viholliskuvassa jo 1920-luvulla, ja ne jatkoivat voittokulkuaan *Totuudessa*.¹²³ Suur-Suomi-idea arvosteltiin *Totuus*-lehdissä useaan kertaan. Sitä kuvailtiin muun muassa hourupäisiksi hullun haaveiksi, ja suomalaisia syytettiin toistamiseen Karjalan havittelusta ja anastamisesta. Suomalaiset sotilaat esitettiin varkaina, jotka *Totuus*-lehtien kirjoitusten mukaan ryöstivät myyttisen, vertauskuvallisen Karjalan

¹¹⁹ Vuorinen 2007, 242–243, 250, 252.

¹²⁰ *Totuus*, 26.10.1940.

¹²¹ *Totuus*, 5.7.1941.

¹²² *Totuus*, 20.6.1940.

¹²³ Takala 2009, 282.

lisäksi konkreettisia tavaroita Neuvosto-Karjalan kansalaisilta.¹²⁴ Eräissäkin lehdessä ihmeteltiin itsenäisyytensä Venäjältä saaneen Suomen käytöstä: ”Saatuaan tämän vapauden se [Suomi] aivan kuin pirun kiusaamana lähti uudelle väkivallantielle naapureitaan vastaan.”¹²⁵ Neuvostopropagandassa yleinen teesi oli, että Suomen hallitus haluaa sotaa. Taloudellisen hyödyn lisäksi syyksi nähtiin toisinaan suorastaan henkilökohtainen seikkailunhalu. *Totuudessa* tätä vahvistettiin valikoiduilla ilmaisuilla: ”Suomen sotakiikhoilijat”¹²⁶, ”[m]annerheimiläinen sotaseikkailijakopla”¹²⁷. Heimosotien suomalaisia vapaaehtoisjoukkoja kuvailtiin rosvojoukoksi, bandiiteiksi, valkorosvoiksi ja Suomen seikkailunhaluisen porvariston palkkalaislaumoiksi. Koska suomalaiset eivät yltäneet imperialisteiksi, kutsuttiinkin heitä sen sijaan seikkailijoiksi tai kiikhoilijoiksi.

Neuvostokarjalainen *Totuus*-lehti keskittyi luonnollisesti pääasiassa omaan alueeseensa. Eniten tunteita *Totuudessa* kuohuttaakin, kuten edellä osoitettiin, Neuvosto-Karjalan kaltoinkohtelu. Lehdissä nousee esille suoranainen vastakkainasettelu: samalla, kun korostetaan Suomen vihollisuutta, korostetaan myös omaa rakkautta Karjalaan. Vuorinen selittää artikkelissaan, miten oman itsen ja vihollisen toisen suhdetta luodaan juuri kahtiajakojen eli dikotomioiden avulla. Vaikka dikotomiat alkaisivat käytännöllisistä esimerkeistä, lopussa ne usein pelkistyvät arkkityypeiksi, kuten hyvä-paha, oikeus-vääryys ja rakkaus-viha, joista miellyttävät ominaisuudet liitetään itseen ja negatiiviset ominaisuudet heijastetaan toiseen.¹²⁸ Erästä *Totuus*-lehdestä löytyy paljonpuhuva esimerkki: ”Fascistiset bandiitit luulivat yllättävällä kimppuumme karkaamisella säilyttävänsä rauhantöissä askartelevan kansamme.”¹²⁹ Tekstissä tulee esille perustavanlaatuinen dikotomia: sota-rauha. Samalla, kun leimataan viholliset fasistisiksi bandiiteiksi, muotoillaan neuvostokansalaisista rauhaa rakastavia sosialisteja. Kahtiajaon mukaisesti ominaisuudet sulkevat toisensa pois ja muodostavat vastakohtat. Rauha oli *Totuudessa* keskeinen tema koko tutkimusaikavälillä. Sodan ja rauhan dikotomian lisäksi *Totuudesta* löytyy jo mainittu rakkauden ja vihan dikotomia. Viha kohdistuu luonnollisesti suuren isänmaallisen sodan vihollisiin. Rakkaus kohdistuu Karjalaan, *Totuuden* levikkialueeseen ja sen toimittajien sekä kirjoittajien kotiseutuun. Eräissä numerossa toivotaan tuhoa ”- - maamme kimppuun hyökänneelle

¹²⁴ *Totuus*, 1.6.1941; *Totuus*, 20.6.1940; *Totuus*, 14.8.1941.

¹²⁵ *Totuus*, 20.6.1940.

¹²⁶ *Totuus*, 4.7.1941.

¹²⁷ *Totuus*, 4.7.1941.

¹²⁸ Vuorinen 2007, 244.

¹²⁹ *Totuus*, 25.7.1941.

viholliselle, saksalais-suomalaisille fascistilaumoille, jotka hävittävät ja raiskaavat kultaista kotiseutuamme, rakkaan suuren synnyinmaamme raja-alueita.”¹³⁰

Sekä porvarillis-kapitalistinen luokkavihollisuus että sotaisa suur-Suomi-ideologia henkilöityivät neuvostopropagandassa voimakkaasti Suomen toisen maailmansodan aikaisten puolustusvoimien ylipäällikköön, C. G. E. Mannerheimiin. Mannerheim sai neuvostopropagandassa paljon tilaa sekä talvi- että jatkosodassa, niin suomalaisille kuin neuvostokansalaisille suunnatussa materiaalissa. Venäjän keisarillisessa armeijassa palvelut, Suomen sisällissodassa valkoisten päällikkönä toiminut ja peräti Leningradiin asti ulottuvasta Suur-Suomesta ja bolševikkien tuhoamisesta haaveillut Mannerheim oli neuvostopropagandalle herkullinen kohde. Mannerheim edusti uransa kautta niin keisarillista Venäjää, vanhaa aatelissäätä kuin valkoista Suomea – kaikki Neuvostoliiton kommunistisen puolueen halveksuvia vihollisia.¹³¹ Mannerheim istutettiin *Totuudessa* rooliin, johon kaikki paha saattoi ruumiillistua. Tästä kielii muun muassa Mannerheimin nimen käyttäminen adjektiiviattribuuttina suomalaisia sotajoukkoja kuvattaessa: ”[m]annerheimiläinen kansansortajakopla”¹³², ”mannerheimiläisiä rosvojoukkoja”¹³³, ”mannerheimiläisen sotilaan”¹³⁴. Mannerheimin kerrottiin eräässä kirjoituksessa peräti hallitsevan koko Suomea valkoisine asemiehineen.¹³⁵ Näyttää siltä, että neuvostopropagandalla oli hankaluuksia päättää, kuka Suomea oikein johti. Maan ongelmista ja ongelmallisuudesta syytettiin vuoron perään muun muassa yläluokkaa, hallitusta, Mannerheimia sekä imperialistisia suurvaltoja. Kaikki nämä sopivat toisaalta Neuvostoliiton arkkivihollisen, kapitalismin, sateenvarjon alle.

Mannerheimistä puhutaan lehdissä voimakkain ja värikkäin sanankääntein. Hän ja Tanner olivat ainoat, jotka kohtasivat *Totuudessa* suurta henkilökohtaista ryöpytystä. Mannerheimiä kuvataan jo mainitun paronin lisäksi muun muassa Suomen fascistipyöveliksi, verileijonaksi ja Hitlerin ketteräksi lakeijaksi, joka tahtoo Hitlerin tavoin orjuuttaa Neuvostoliiton kansat.¹³⁶ Propagandistisia sanavalintoja voidaan analysoida käyttäen Ofer Zurin luomaa seitsemän kohdan listaa. Listan avulla voidaan arvioida vihollisen inhimillisyyttä erilaisten asteiden kautta: 1. Vihollinen pahana ihmisolentona 2. Vihollinen kasvottomana massana 3. Vihollinen viettelevänä naisena 4. Vihollinen humanoidina 5. Vihollinen eläimenä 6. Vihollinen

¹³⁰ *Totuus*, 13.8.1941, pk.

¹³¹ Kangas 2010, 136; Tepora 2021, 349–350; Roselius 2014, 128, 142–143; Kosonen 1994, 163.

¹³² *Totuus*, 4.7.1941.

¹³³ *Totuus*, 9.8.1941.

¹³⁴ *Ibid.*

¹³⁵ *Totuus*, 13.7.1940.

¹³⁶ *Totuus*, 25.7.1941, pk; *Totuus*, 12.8.1941.

elottomana esineenä 7. Vihollinen abstraktina tai numeroina. Mannerheimin kuvaaminen lakeijana istuu kohtaan yksi, jossa vihollinen kuvataan ihmisolentona, mutta häneen liitetään negatiivisia ominaisuuksia. Lakeija-sanankäyttö saa *Totuuden* kontekstissa pilkallisen ja halventavan luonteen. Mannerheimin kuvaaminen pyövelinä taas sopii kohtaan kaksi. Tässä vihollinen on kasvoton tai naamioitunut, yleensä osa yhtä massaa. Koska pyövelit ovat ammattinsa luonteen vuoksi yleensä naamioituneita ja vielä nimettömiä, sopii tämä kuvaus hyvin juuri tähän kohtaan. Vielä voidaan lisätä, että fasisti-sanankäyttö asettaa Mannerheimin osaksi fasistien massaa. Verileijona taas menee yksiselitteisesti kohtaan viisi, jossa vihollinen on menettänyt ihmisyytensä ja muuttunut eläimeksi.¹³⁷ Mannerheimin kuvailu maalasi tämän ehdottoman pahaksi olennoiksi, mutta ei mennyt kovin pitkälle hänen dehumanisoinnissaan. Syy tähän lienee se, että näin voitiin helpommin säilyttää vastuu sodasta hänen harteilleen.

Mannerheim oli *Totuudessa* yksi Suomen ”valtaherroista”, joista Suomen johdon katsottiin koostuvan. Suomen hallitus kuvattiin *Totuudessa* muun muassa väkivaltaisena kansanpetturina ja sortajana, joka on pakottanut suomalaiset sotaan. ”Valtaherrat”-nimitystä käytettiin usein, ja sillä ilmaistiin kansan ja hallituksen välistä kitkaa: ”eivät Suomen valtaherrat näy oppineen”¹³⁸, ”kansan tyytymättömyyden valtaherrat aikovat hukuttaa kansan vereen”¹³⁹, ”Suomen valtaherrain selkäpuoli on heikko.”¹⁴⁰ Poliittisen johdon nimeäminen herroiksi antaa olettaa, että hallitus ei ensinnäkään edusta kansaa ja toiseksi, että nämä kansalle kaukaiset herrat välittävät vain omasta edustaan ja toimivat vain sen sanelemana. Eräessä tekstissä todettiin näiden porvarien taistelevan kaikin avuin Suomen kansaa vastaan. Suomen hallitusta haukuttiin vielä totalitaristiseksi: puhuttiin esimerkiksi pakkovallasta ja valtakomennosta. Niinpä Suomesta esitetyssä viholliskuvassa esiintyy yhdysvaltalaisen valtiotieteiden professori Christopher J. Fettweisin esittelemä paradoksi: vihollisvaltion hallitus nähdään yhtä aikaa kauhistuttavana sekä heikkona. Eräessä lehdessä menttiin jopa niin pitkälle, että Suomen hallitusta kutsuttiin suoraan fasistiseksi diktatuuriksi.¹⁴¹ Diktaattorin arvonimen *Totuudessa* ansaitsi kertaluontoisesti

¹³⁷ Harle 1991, 36–37.

¹³⁸ *Totuus*, 4.7.1941.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Totuus*, 25.7.1941.

¹⁴¹ Fettweis 2015, 155; *Totuus*, 5.7.1941; *Totuus*, 14.9.1940; *Totuus*, 26.12.1940.

socialidemokraatti ja Suomen talvisodan aikainen ulkoministeri Väinö Tanner. Karkea arvostelu heijasteli neuvostojohdon mielipidettä hänestä.¹⁴²

2.3 Suomen suhde fasismiin

Neuvostoliiton ulkopoliittinen kulttuuri sitoutui Harlen mukaan venäläis-neuvostoliittolaisen dualismin traditioon¹⁴³, hyvän ja pahan vastakkainasetteluun. Itä ja länsi on esitetty kautta Venäjän historian toisilleen vastakkaisina voimina, ja siinä missä itään eli tässä tapauksessa Venäjään ja Neuvostoliittoon on liitetty myönteisiä asioita, on länsi eli Eurooppa ja Yhdysvallat nähty kielteisinä.¹⁴⁴ Vastakkainasettelu oli vahvasti läsnä myös suuressa isänmaallisessa sodassa. Harle kuvailee Neuvostoliiton käsitystä sodasta näin: ”Toisessa maailmansodassa olivatkin vastakkain ’imperialismin taantumuksellisempia tendenssejä edustava fasismi ja toisaalta demokratian ja sosialismin liittoutuneet voimat’.”¹⁴⁵ Yllättävä liitto lännen kanssa selitettiin neuvostopropagandassa kapitalististen maiden keskinäisillä kiistoilla, jotka nähtiin imperialismille tyypillisinä. Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon pidettiin suuremman kampanjan alkusoittona ja ristiretkenä, joka oli suunnattu niin sosialismia, työnväenliikettä kuin demokratiaa vastaan. Kylmä sota nähtiin jatkona tälle kampanjalle, ja vastakkainasettelu kohdistettiin yhtäältä Euroopan sijasta uuteen viholliseen, Yhdysvaltoihin, ja toisaalta fasismin sijasta takaisin bolševikeilta tuttuun kapitalismiin.¹⁴⁶ Ansioitunut neuvostotaiteilija Aleksandr Zhitomirsky kuvaili työtään propagandistina siirryttäessä toisesta maailmansodasta kylmään sotaan: ”- - the place of the swastika in our drawings was simply replaced by the dollar sign.”¹⁴⁷

Neuvostoliitossa ja myös *Totuudessa* Saksan kansallissosialismia kutsuttiin fasismiksi. Fasismi näytteli toisessa maailmansodassa ja myös sodanaikaisessa *Totuudessa* kiistatta päävihollisen roolia. Neuvostoliitto loi Saksasta kuvan häijynä vihollisena, joka oli tuhottava lopullisesti. Saksaa ei nähty vain Neuvostoliiton, vaan myös koko ihmiskunnan vihollisena.¹⁴⁸ Stalin totesikin radiopuheessaan 3. heinäkuuta 1941, että nyt ei ollut kyse tavallisesta, kahden armeijan välillä käytävästä sodasta, vaan panoksena oli paitsi neuvostovaltion säilyminen ja Neuvostoliiton kansojen vapaus, myös Euroopan ja Amerikkojen kansojen

¹⁴² *Totuus*, 2.10.1940; Rentola 1994, 245.

¹⁴³ Dualismi poliittisena traditioina ei tosin ole ainoastaan Neuvostoliitolle ominaista. Harle 1991, 142.

¹⁴⁴ Harle 1991, 142–143.

¹⁴⁵ Harle 1991, 150.

¹⁴⁶ Harle 1991, 150–151.

¹⁴⁷ Wolf 2016, 343.

¹⁴⁸ Harle 1991, 150; *Totuus*, 1.8.1941; *Totuus*, 9.8.1941, pk.

riippumattomuus.¹⁴⁹ Näin vielä hetki sitten kunnioitettu sopimuskumppani Saksa istutettiin nyt moraalisen puntarin toiseen päähän edustamaan kaikkea ”pahaa” Neuvostoliiton ”hyvän” vastapainoksi. Arendt on huomauttanut, että vaikka monet katsoivat vielä 1950-luvulla Saksan ja Neuvostoliiton toistensa vastakohdiksi, pohjimmiltaan valtioissa oli kyse samanlaisesta, totalitaarisesta systeemistä.¹⁵⁰ Neuvostoliitolle itselleen kansallissosialistinen Saksa oli kuitenkin perinteikkään dikotominen vastakohta eurooppalaisena, kapitalistisena ja imperialistisena maana – ja tietenkin suuren isänmaallisen sodan vihollisena. Eräässä *Totuus*-lehdessä on näyttävä esimerkki siitä, miten Saksan fasismi yhdistettiin kekseliäästi Neuvostoliiton arkkityyppiseen viholliseen eli pääomaan: ”Saksan fascismi on finanssipääoman avointa ja veristä diktatuuria.”¹⁵¹ Näin fasismi liitettiin eräänlaiseksi vihollisteemojen jatkopalaksi bolševikkien luomassa kapitalismin ja sosialismin antagonistisessa asetelmassa.¹⁵²

Totuudessa Suomen valtiota ja hallitusta kuvattiin suoraan kapitalistiseksi ja porvarilliseksi. Eräs tutkimukseni mielenkiintoisimmista kysymyksistä liittyy kuitenkin Suomen ja fasismin suhteeseen. Esitettiinkö Suomi *Totuudessa* fasisistisena valtiona? Entä millaisena nähtiin Suomen ja fasismin valtakunnan, Saksan, yhteistyö? Kansallissosialistisen Saksan hirmutekojen takia keskustelu Suomen ja Saksan liittoutumisesta ja liiton luonteesta on Suomessa vieläkin kiistanalaista ja latautunutta. Jatkosotaan tultaessa Suomi ja Saksa olivat sopineet yhdessä hyökkäyksestä Neuvostoliittoon, ja Hitler totesi kuuluisassa radiopuheessaan Suomen taistelevan Saksan kanssa liitossa. Suomessa taas korostettiin maan käyvän Saksasta erillistä sotaa Neuvostoliittoa vastaan – tämä huolimatta siitä, että esimerkiksi Pohjois-Suomen puolustaminen oli Saksan vastuulla ja sotilaallinen yhteistyö oli muutenkin tiivistä. Toisaalta maiden sotatavoitteet olivat erilaiset. Suomi muun muassa esitti Saksalle omia vaatimuksia ja jättäytyi pois Leningradin tuhoamisesta. Suomella oli muihin Saksan liittolaisiin verrattuna huomattava poliittinen ja sotilaallinen itsenäisyys, minkä vuoksi poliittisen historian dosentti Mikko Uola kuvailee Suomen ja Saksan suhdetta aseveljeydeksi. Uitto toteaa esimerkiksi Yhdysvaltojen uskoneen Suomen erillissotateesiä, sillä se ei julistanut sotaa Suomelle Englannin tavoin. Neuvostoliiton silmissä Suomi oli kuitenkin Saksan liittolainen ja täten samalla viivalla muiden Saksan eurooppalaisten liittolaisten

¹⁴⁹ *Totuus*, 4.7.1941.

¹⁵⁰ Arendt 2013, passim.

¹⁵¹ *Totuus*, 26.7.1941.

¹⁵² Harle 1991, 149.

kanssa.¹⁵³ Historiantutkija Antti Laine toteaa tyhjentävästi: ”Saksan hyökkäys Neuvostoliittoon liitti neuvostokäsityksen mukaan Suomen heti yhteiseen fasistiseen rintamaan.”¹⁵⁴

Siinä missä Suomen kapitalistisuus ja porvarillisuus olivat *Totuudessa* varsin yksioikoisia tosiseikkoja, Suomen fasistisuus ei ollutkaan niin itsestään selvää. *Totuudessa* Suomen ja Saksan suhde nähtiin liittolaissuhteena, johon Suomen hallitus teki aloitteen. Sodan alkaminen nähtiin kuitenkin useimmiten yleisneuvostoliittolaisen narratiivin mukaan nimenomaan Saksan hyökkäyksenä, jossa Suomi oli mukana.¹⁵⁵ Suuren isänmaallisen sodan ensi päivistä lähtien *Totuudessa* julkaistiin päivittäin raportteja sodan eri rintamilta – eniten tietenkin lähimmältä luoteisrintamalta¹⁵⁶. Raporteissa oli tavanomaista tuoda ilmi vihollisotilaiden kansallisuudet. Puhuttiin joko valkosuomalaisista, saksalaisista fasisteista tai saksalais-suomalaisista rosvojoukoista. Hyvin harvoin nostettiin esiin muut Saksan liittolaiset, kuten romanialaiset. Läpi sodanaikaisten *Totuuden* numeroiden suomalaisista puhuttiin lähes aina valkosuomalaisina, kun rakennettiin Suomesta viholliskuvaa, ja samoin saksalaisista yksinomaan fasisteina. Näyttää siltä, että molemmat viholliset olivat näin saaneet pääasiallisen haukkumanimen tai ominaisuuden, jonka mukaan heidät leimattiin. Niinpä Suomen valtiota ja suomalaisia haukuttiin lehdissä vain kertaluontoisesti suoraan fasistiseksi – ominaisuus oli jo varattu Saksalle.

Suomen ja fasismin suhdetta *Totuudessa* kuvaa hyvin se, että ennen suuren isänmaallisen sodan syyttymistä – ja täten Saksan muuttumista viholliseksi – Suomen mainitsemisen yhteydessä vain yhdessä kirjoituksessa käytettiin sanaa ”fasistinen”¹⁵⁷. Huomionarvoista on, että Suomea koskevassa 1920- ja -30-lukujen neuvostopropagandassa fasisti-sanaa suorastaan viljeltiin. Senjavskaja esittää artikkelissaan, että syy sille, miksei Suomea ennen suuren isänmaallisen sodan alkua nimitetty fasistiseksi valtioksi, oli fasismin terminologian yleinen poissaolo neuvostopropagandasta. Tämä johtui Senjavskajan mukaan Neuvostoliiton ”flirttailusta” Saksan kanssa. Tällä hän viitanee Saksan ja Neuvostoliiton väliseen hyökkäämättömyyssopimukseen, joka solmittiin elokuussa 1939.¹⁵⁸ Kuitenkin myös sodan alkamisen jälkeen Saksa oli aina pääroolissa fasismin yhteydessä. Mikäli Suomi tai

¹⁵³ Uola 2015, 11, 497; Uitto 2008, 89, 92; Laine 1982, 31; Kilin 2007c, 128, 131.

¹⁵⁴ Laine 1998, 235.

¹⁵⁵ *Totuus*, 12.8.1941; *Totuus*, 17.8.1941, pk.

¹⁵⁶ *Totuudessa* nimetään Neuvostoliitolle kolme sodan päärintamaa: luoteinen, läntinen ja lounainen rintama. *Totuus*, 12.7.1941.

¹⁵⁷ *Totuus*, 28.9.1940.

¹⁵⁸ Takala 2009, 283; Senjavskaja 2009, 307; Uitto 2008, 57.

suomalaiset kuvattiin fasistisiksi, tapahtui se niputtamalla saksalaiset ja suomalaiset yhteen tällaisen ilmaisun tapaan: ”saksalais-suomalaisille fascistilaumoille”¹⁵⁹. Samoin jos kuvauksessa puhuttiin sekä suomalaisista että saksalaisista, yleisnimityksenä saatettiin käyttää ”vihollisen” lisäksi sanaa ”fasistit”. Näin tapahtui myös puhuttaessa muista Saksan liittolaisista, kuten Italiasta – yhteinen fasistinen rintama oli siis neuvostomediassa yleinen konsepti.¹⁶⁰ On kiintoisaa, että taistelukuvauksissa suomalaisten ja saksalaisten nähtiin kyllä toimivan yhdessä, mutta heidät silti erotettiin toisistaan: ”saksalaiset fascistit yhdessä valkosuomalaisten palkkarengiensä kanssa”¹⁶¹, ”Saksan fascismia ja mannerheimiläisiä rosvojoukkoja”¹⁶² ja ”[s]aksalainen pataljoona ja kaksi suomalaista komppaniaa”¹⁶³.

Totuuden pääasiallinen narratiivi Suomen ja Saksan liitosta kuvailee sen syntyneen Suomen vallanpitäjien taloudellisesta ahneudesta. Suomea nimitetään Saksan lakeijaksi tai palkkarengiksi, mikä osoittaa alistussuhteen, mutta jättää kuitenkin Suomelle omaa harkintavaltaa.¹⁶⁴ Suomen valtiota itsessään ei pidetä Saksan viattomana uhrina, mutta sen sijaan painotetaan kansan kärsivän liiton seurauksena. Eräsikin otsikko julistaa: ”Hitleriläiset ovat syösseet Suomen kansan onnettomuuteen”¹⁶⁵. Näin kuva Suomen ahneesta, kapitalistisesta, kansaa laiminlyövästä hallituksesta voimistuu. Esimerkiksi Mannerheimia moititaan kovin sanoin: tämä on jälleen kerran pettänyt Suomen kansan ja sitonut sen ”saksalaisen sotavankkurin pyörään”¹⁶⁶. Suomea syytettiin lehdissä usein avunannosta Saksalle sen suurvaltaopyrkimyksissä. Eräessä kirjoituksessa todettiin esimerkiksi, että Suomen johto tahtoo alistaa Suomen Saksan fasistisen hirmuvallan alle. Hallituksesta puhuttaessa *Totuudessa* palattiin usein imperialismin retoriikkaan, minkä mukaan Saksa halusi Suomen siirtomaakseen, ja Suomen vallanpitäjät olivat sen toiveen täyttäneet. Tästä on useimmiten *Totuuden* mukaan vastuussa Mannerheim.¹⁶⁷ Laineen mukaan Hitler todella suunnitteli ainakin sodan alkuvaiheessa Suomen liittämistä Saksan valtakuntaan, tosin liittovaltiona eikä siirtomaana.¹⁶⁸

¹⁵⁹ *Totuus*, 13.8.1941, pk.

¹⁶⁰ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁶¹ *Totuus*, 12.7.1941.

¹⁶² *Totuus*, 9.8.1941.

¹⁶³ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁶⁴ *Totuus*, 12.7.1941; *Totuus*, 1.8.1941.

¹⁶⁵ *Totuus*, 12.7.1941.

¹⁶⁶ *Totuus*, 25.7.1941, pk.

¹⁶⁷ *Totuus*, 7.4.1942; *Totuus*, 4.7.1941.

¹⁶⁸ Laine 1982, 31.

Edellä esitetty narratiivi Suomen ja Saksan suhteesta heitti *Totuudessa* muutaman kerran kuperkeikkaa, ja Suomi asetettiin Saksan yläpuolelle. Kertaalleen esitelty saksalaisen sotavangin kirje on tästä yksi esimerkki. Kirjeessä valiteltiin, että sotilas ei halua taistella sen puolesta, että Mannerheim apureineen saisi Karjalan siirtomaaksi.¹⁶⁹ Tämän narratiivin mukaan Suomi onkin alistanut Saksan armeijan omien päämääriensä hyväksi. Lisäksi eräs taistelukuvaus kertoo mielenkiintoisesta roolienjaosta: ”Kadotettuaan suomalaiset oppaansa harhailivat saksalaiset sinne tänne synkässä metsässä.”¹⁷⁰ Teksti kertoo saksalaisten sotilaiden kuolleen häpeällisesti, mutta suomalaisten oppaiden kohtaloa ei kerrota.¹⁷¹ Pääsääntöisesti roolit olivat kuitenkin *Totuudessa* päinvastaiset: Suomi oli alistetussa asemassa Saksan määrätessä kaapin paikan. Hyvä esimerkki tästä on Suomen armeijan esittäminen suhteessa Saksaan. Eräs mielenkiintoinen kirjoitus kuvasi saksalaisten ja suomalaisten kenraalien eripuraa. Suomalaiset kenraalit kokivat olevansa ”kuin huonekaluja” esikunnissa saksalaisten syrjäytettyä heidät. Lisäksi oltiin sitä mieltä, että saksalaiset määräsivät suomalaisia joukko-osastoja tehtäviin, joissa tulee enemmän uhreja.¹⁷² Lehdissä kritisoidaan lisäksi pariin otteeseen Suomen radion tekemiä propagandauutisia, jotka on tehty kirjoituksen mukaan ”saksalaisten yllyttämänä”¹⁷³, ”hitleriläisten tilauksesta”¹⁷⁴. Niinpä Suomi esiintyi *Totuudessa* pääosin Hitlerin Saksan käskyläisenä.

Koska Suomi oli maantieteellisesti sekä kansallisesti KSSNT:aa lähellä, muut Saksan liittolaiset saivat *Totuus*-lehdissä osakseen vain harvoja mainintoja. Saksan liittolaisia toisessa maailmansodassa olivat Italia, Unkari, Romania, Bulgaria, Slovakia, Kroatia ja Japani. Mainitut valtiot olivat solmineet Saksan kanssa liittosopimuksen, mitä Suomi ei tehnyt. Uola kuitenkin toteaa, että Italiaa lukuun ottamatta maita voidaan liittolaisten sijaan pitää enemmänkin kanssasotijoina erilaisten sodan päämäärien vuoksi.¹⁷⁵ *Totuudessa* Saksaa liittolaisineen kuvattiin yhtenä joukkiona usein etusivulla, jonne löysivät tiensä useat *Pravdassa* julkaistujen, yleistä neuvostoretoriikkaa uhkuvien tekstien suomenkieliset käännökset. Suuri osa etusivun teksteistä pyrki nostattamaan kansan taistelutahtoa vannon tappiota Hitlerille ja Saksalle sekä näiden seuralaisille. Välillä joudutaan arvailemaan, tarkoitetaanko tekstissä vain saksalaisia vai onko liittolaiset laskettu mukaan puhuttaessa

¹⁶⁹ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁷⁰ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁷¹ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁷² *Totuus*, 1.8.1941.

¹⁷³ *Totuus*, 30.7.1941.

¹⁷⁴ *Totuus*, 15.8.1941.

¹⁷⁵ Uola 2015, 488, 497.

esimerkiksi hitleriläisistä laumoista. Tutkimuskirjallisuuteni mukaan yleisessä neuvostopropagandassa ei tehty eroa Saksan liittolaisten välillä. Yksi ei ollut parempi tai pahempi kuin toinen, vain Saksa yksinään oli ehdoton päävihollinen. Pörsti tuo propagandatutkimuksessaan esiin, että propaganda tarvitsee otollisen maaperän päästäkseen kukoistamaan. Maaperällä hän viittaa ihmisten hitaasti muuttuviin ennakkoasenteisiin.¹⁷⁶ *Totuuden* rajanaapuri Suomi oli lehdessä suuressa roolissa kiistellen huomiosta jopa Saksan kanssa. Tämä antaa viitteitä siitä, että viholliskuvan luominen noudatti Neuvostoliitossa Pörstin huomiota. Propaganda räätälöitiin eri ihmisille niin kielen, kulttuurin kuin geopolitiikan mukaan.

Saksan liittolaisilla oli neuvostoretoriikassa tärkeä tehtävä. Yleisen tunnelman nostattamisen lisäksi niitä käytettiin todisteena kansallissosialistisen Saksan tuhovoimasta. Eräässä *Totuudessa* on etusivulla käänнос *Pravdan* pääkirjoituksesta. Siinä todetaan kaikkien tietävän, mitä fasismi on tuonut niin Saksan miehittämille maille kuin sen liittolaisille. Tekstissä luetellaan pitkä lista erilaisia Hitlerin tuomia kauheuksia nälästä ja kurjuudesta hillittömään terroriin ja miljoonien ihmisten sukupuuttoon.¹⁷⁷ Eräässä kertomuksessa, jonka väitetään kuuluvan suomalaisille sotavangeille, todetaan, että Hitler on muuttanut Suomen sotaleiriksi, jossa ei ole kuin ”nälkää, vankiloita ja kärsimyksiä”, ja joka on matkalla täydelliseen häviöön.¹⁷⁸ Siinä, missä miehitettyjen maiden kohtaloa lähinnä surkuteltiin, liittolaisten kohdalla lehdissä muistutettiin, että nämä olivat valinneet oman tuomionsa. Paljonpuhuva on eräs esimerkki, jossa kerrotaan ruotsalaisten mielipiteistä: ” - - Suomen liittolainen on orjuuttanut Tanskan ja Norjan kansat ja - - Suomi on ryhtynyt liittoon kansainvälisen työväenliikkeen verivihollisen kanssa.”¹⁷⁹ Vuorinen toteaa artikkelissaan, että viholliskuvan kokemiseen vaikuttaa se, millaisessa seurassa vihollinen on, eli miten tämä suhteutetaan muihin samankaltaisiin viholliskuviin.¹⁸⁰ Luodessa viholliskuvaa Saksasta luodaankin automaattisesti myös viholliskuvaa Suomesta, sillä maa oli ryhtynyt liittoon Neuvostoliiton pahimman vihollisen kanssa. Kuitenkin Suomen asema oli *Totuudessakin* vain liittolainen, eli Suomen välitön viiteryhmä ei ollut suuri Saksa, vaan muut eurooppalaiset liittolaiset, kuten Romania ja Unkari.

¹⁷⁶ *Totuus*, 5.7.1941, pk; Frolov 2009, 353; Kilin 2007c, 131; Pörsti 2017, 168.

¹⁷⁷ *Totuus*, 30.7.1941, pk.

¹⁷⁸ *Totuus*, 12.7.1941.

¹⁷⁹ *Totuus*, 12.8.1941.

¹⁸⁰ Vuorinen 2007, 243.

Totuuden esimerkeistä päätellen Suomea ei pidetty Neuvostoliitossa suoraan fasistisena valtiona. Suomeen liitettiin lehdessä sen sijaan muita ominaisuuksia, kuten valkoisuus ja kapitalismi, jotka myös edustivat Neuvostoliitolle vihollisuutta – kenties vielä vahvemmin kuin fasismi. Kuitenkin Suomi oli mennyt *Totuuden* näkemyksen mukaan vapaaehtoisesti liittoon fasistisen Saksan kanssa, mikä selittää Suomen satunnaisen niputtamisen fasismin alle. On kuitenkin merkittävää, että edes sodan alettua Suomesta ei puhuttu fasistisena, vaan valkoisena. Valkoisuuden historiallisen merkityksen myötä Suomesta muodostuu lehdessä väistämättä esimerkiksi Saksaa intiimimpi viholliskuva. Suomi ja Saksa kuvattiinkin *Totuudessa* lopulta hyvin erilaisina, mikä perustelee tutkimukseni Suomi-näkökulman olennaisuuden. Vuorinen määrittelee intiimin viholliskuvan artikkelissaan laajemmassa merkityksessä poliittiseksi vihollisuudeksi, mitä kapitalistinen ja ei-kommunistinen Suomi eittämättä esitti. Hän esittelee kuitenkin myös vihollisten kolmijaon ulkoiseen, sisäiseen ja intiimiin viholliseen. Ulkoiseksi viholliseksi sopisi Neuvostoliiton kontekstissa Saksa: maantieteellisesti kaukainen, valtiollisesti oma kokonaisuutensa ja kansallisesti erilainen. Sisäiset viholliset ovat kaikkein vaarallisimpia, sillä he ovat piilossa oman ryhmän sisällä, arvaamattomia ja läheisiä. Intiimit viholliset taas ovat tunnistettavissa oman, esimerkiksi kansallisen, ryhmän ulkopuolella, vaikkakin saman yhteiskunnan sisällä.¹⁸¹

Vaikka Suomi oli Neuvostoliitosta erillinen valtio, Suomesta luotua viholliskuvaa voi kutsua intiimiksi monella perusteella. Suomen ja Venäjän sisällissodista nouseva valkoisuus ominaisuutena edusti Neuvostoliitolle vastavallankumouksellisuutta, niin sisäistä kuin ulkoista, mikä teki siitä sekä poliittisen vihollisen että oman ryhmän ulkopuolisen ja siitä selkeästi erottuvan vihollisen. Lisäksi karkeasti katsoen voidaan esittää suomalaisten ja suomalaisuuden olleen jonkinlainen osa yhteiskuntaa Neuvostoliiton näkökulmasta. Suomi oli ollut pitkään osa Venäjää, ja oli lähitulevaisuudessa tuleva uudelleen osaksi Neuvostoliittoa sen johdon julkilausumattomien suunnitelmien mukaan. Sen lisäksi KSSNT:n alueella asui tuhansia suomalaisia. Tutkimallani aikavälillä Suomen läheisyys konkretisoitui entisestään, sillä osia Suomesta oli juuri liitetty Neuvosto-Karjalaan ja uusi, kansallinen tasavalta oli jo nimeltäänkin ”karjalais-suomalainen”. *Totuudessa* suomalaisia oli jopa lehden tekijöinä, joten voidaan perustellusti todeta, että poliittinen ulottuvuus oli Suomen viholliskuvissa merkittävämpi kuin kansallinen – jälkimmäinen jäi itse asiassa kokonaan unholaan.

¹⁸¹ Vuorinen 2007, 243, 249.

3 Suomi sodan vihollisena

3.1 Suuri isänmaallinen sota *Totuudessa*

Carl von Clausewitzin kuuluisan idean mukaan sota on mahdoton ilman selkeästi määriteltyä kuvaa vihollisesta. Ilman viholliskuvaa on hankalaa, jopa mahdotonta synnyttää sodan aggressiivisuuden ja väkivaltaisuuden vaatimaa syvää vihaa kansan keskuudessa. On olennaista välittää viholliskuva sotilaiden lisäksi siviileille, jotta myös kotirintama kestää sodan aiheuttaman kärsimyksen.¹⁸² Harle määrittelee kirjassaan sotilaallisissa operaatioissa läsnä olevaa viholliskuvaa seuraavasti: ”[V]ihollinen nähdään voimaksi, jota vastaan hyökätään, jota vastaan puolustaudutaan ja jota vastaan tilanteen ja voimasuhteiden salliessa käydään vastahyökkäykseen.”¹⁸³ Suuren isänmaallisen sodan aikana Suomesta esitetty viholliskuva istui hyvin Harlen sodan vihollisen raameihin. Puolustautumisen lisäksi *Totuudessa* korostui erityisesti vastahyökkäys. Taistelukupauksissa suomalaiset usein aloittivat hyökkäämisen, ja puna-armeija torjui sen. Tämän jälkeen käytiin yleensä vastahyökkäykseen, jossa viholliset työnnettiin pitkälle takaisin.

Viholliskuva sodan oloissa eroaa rauhan ajan viholliskuvasta muun muassa luomisprosessiltaan, tarkoitukseltaan sekä olemukseltaan. Sodan ajan viholliskuva on usein tehokkaampi, sillä aktiiviset sotatoimet ”todistavat” vihollisen pahuudesta.¹⁸⁴ Omassa tutkimuksessani ehditään lyhyellä aikavälillä käsitellä molempia viholliskuvia, vaikkakin rauhan aika talvisodasta jatkosotaan oli Neuvostoliitossa, ja etenkin Neuvosto-Karjalassa, sotavalmistelujen leimaamaa.¹⁸⁵ Sodan ja rauhan ajat viholliskuvat eivät tietenkään ole kaksi toisistaan erillistä kokonaisuutta, vaan ne edustavat saman objektin erilaisia konteksteja. Pitkänen ja Sutinen toteavat, että sotapropagandan viholliskuvia ei suinkaan esitetä ensimmäisen kerran taistelujen alettua, vaan niitä pohjustetaan jo rauhan ajan propagandassa. Rauhan aikana propagandan levittämät viholliskuvat voivat vahvistua sodan myötä, ja toisaalta kuva sopuisasta naapurista voi yllättäen muuttua viholliskuvaksi sodan sytyttyä. Suomen viholliskuva koki juuri tällaisen kohtelun neuvostopropagandassa. Sopuisan ja ahkeran naapurin kuva muokattiin Neuvosto-Karjalassa Karjalan kansannousun myötä ahneen ja kapitalistisen valkoisen Suomen viholliskuvaksi, ja tämä kuva jatkoi lehdistössä eloan

¹⁸² Rieber ja Kelly 1991, 4.

¹⁸³ Harle 1991, 15–16.

¹⁸⁴ Harle 1991, 16.

¹⁸⁵ Hyytiä 1999, 61–62.

talvisotaan asti, jolloin neuvostopropagandan maalaama valkoisen Suomen uhka realisoitui sotatoimissa. Viholliskuva vahvistui vielä edelleen jatkosodassa.¹⁸⁶

Suuren isänmaallisen sodan sytyttyä Neuvostoliitto mobilisoitui nopeasti. Kaikki yhteiskunnan sektorit, mukaan lukien media ja kulttuuri, valjastettiin työhön sotaponnistelujen hyväksi.¹⁸⁷ Saksa hyökkäsi Neuvostoliittoon 22.6.1941 ja rikkoi vain kaksi vuotta aiemmin Neuvostoliiton kanssa laaditun hyökkäämättömyyssopimuksen. Niinpä neuvostopropagandassa rikottiin Pitkäsen ja Sutisen teesiä sotaa pohjustavasta propagandasta, ja Saksaa kohtaan aloitettiin ”totaalinen propagandasota” vasta taistelujen alettua. Stalinin puhdistusten heikentämä puna-armeija suorastaan lamaantui Saksan iskusta, eikä Stalinille ensin uskallettu edes kertoa hyökkäyksen tapahtuneen. Jo vuoden 1941 puolella toisen maailmansodan itärintama vakiintui nälännytyssodaksi, jossa lopulta voittais se, jolla oli enemmän resursseja. Saksalaisten karkotuksesta tuli siis ajan kysymys Neuvostoliiton suurten materiaalistien resurssien sekä korkean väkiluvun ansiosta.¹⁸⁸ Tutkimani sodanaikaiset *Totuus*-lehden numerot kattavat vain sodan pari ensimmäistä kuukautta lukuun ottamatta yksittäistä vuoden 1942 lehteä. Viimeisin tutkimani vuoden 1941 numero on julkaistu elokuun 17. päivä. Niinpä lähes kaikki tutkimani *Totuus*-lehdet suuren isänmaallisen sodan ajalta on julkaistu kontekstissa, jossa ensin odoteltiin suomalaisten hyökkäystä ja jossa sitten suomalaisten 10. heinäkuuta 1941 alkanut hyökkäys oli etenemässä. Tähän aikaan Neuvosto-Karjalan väestöä ja tuotantovälineitä evakuoitiin ja alueita linnoitettiin ja miinoitettiin.¹⁸⁹

Suuressa isänmaallisessa sodassa Suomi ei ollut Neuvostoliiton prioriteetti. Suomea vastaan taisteltiin vain sen verran, että tämä ei voisi siirtää joukkojaan etelämmäs.¹⁹⁰ Frolovin mukaan Suomea pidettiin pääasiallisena vihollisena vain maantieteellisesti läheisessä Neuvosto-Karjalassa sekä hieman yllättäen Leningradissa. Hän selittää tämän johtuneen siitä, että näillä alueilla oli läsnä suomalaisia sotajoukkoja ja toisaalta Karjala oli suomalaisten miehittäjä.¹⁹¹ Verrattaessa Frolovin toteamusta *Totuus*-lehtien sisältöön, voidaan erinomaisesti nähdä *Totuuden* siteet Neuvostoliiton korkeimpaan johtoon asti. Tutkimissani *Totuus*-lehdissä nimittäin muistettiin Suomen paikka ”pelkkänä” Saksan liittolaisena, vaikka Suomi saikin suuren isänmaallisen sodan vihollisista palstatilaa heti toisiksi eniten Saksan jäljessä.

¹⁸⁶ Pitkänen ja Sutinen 2019, 103; Takala 2009, 277, 281–282; Laakkonen 2021, 167; Kangas 2010, 136.

¹⁸⁷ Wolf 2016, 37.

¹⁸⁸ Hyytiä 1999, 63; Pitkänen ja Sutinen 2019, 154; Pörsti 2017, 79–80; Wolf 2016, 53.

¹⁸⁹ Uitto 2008, 89; Hyytiä 1999, 64.

¹⁹⁰ Hyytiä 1999, 69.

¹⁹¹ Frolov 2009, 353.

Suomesta ei kuitenkaan muodostettu lehdissä päävihollista, vaikka kansan mielikuvissa se sitä ainakin Frolovin mukaan oli.¹⁹² Kansan mielikuvat ja neuvostopropaganda olivatkin kaksi eri asiaa. Omassa tutkimuksessani käsittelen nimenomaan jälkimmäistä, ja tuon esiin neuvostokansalaisten ajatuksia rajallisesti vain tutkimuskirjallisuuden kautta.

Vihavainen kertoo kirjassaan neuvostolehdistön reaktioista talvisotaan. Hän toteaa, että karjalaisissa lehdissä julkaistut rintamakuvaukset oli yleensä lainattu isommilta lehdiltä. Lisäksi hän kertoo, että kuvausten joukossa oli runsaasti fiktiivistä materiaalia.¹⁹³ Yleistykset voitaneen ulottaa myös jatkosodan *Totuuteen*. *Totuudessa* julkaistiin päivittäin suuri määrä taistelukuvaus- ja kertomuksia rintamalta otsikon ”Neuvostoliiton Tietotoimistolta” alla. Neuvostoliiton Tietotoimisto oli kaikkien sotautusten virallinen lähde ja se valvoi niin kotikiin ulkomaista uutisointia.¹⁹⁴ Koska Saksan sota Neuvostoliittoa vastaan oli tuhoamissotaa, on mahdollista, että jotkin karmeatkin kuvaukset todella tapahtuivat. Koska on kuitenkin kyse Neuvostoliiton sotapropagandasta, ei raportteja voida ottaa ehdottoman vedenpitävinä, vaan on syytä epäillä vähintään yksityiskohtien paikkansapitävyyttä. Esimerkiksi Brooksian mukaan Tietotoimiston raporttien antama kuva taisteluista oli vähintään ruusuinen.¹⁹⁵ Tutkimukseni puitteissa ei valitettavasti ole mahdollista selvittää *Totuudessa* esiintyneiden taistelukuvausten todenperäisyyttä. Tutkimukseni kannalta yksityiskohtien paikkansapitävyydellä ei ole kuitenkaan ratkaisevaa merkitystä, sillä tutkin Suomen viholliskuvaa sellaisena, kuin *Totuus* sen esittää.

Taistelukuvausten ilmestyminen *Totuuden* sivuille on suurin muutos, joka lehdessä tapahtui sodan alkamisen myötä. *Totuus* vaikuttaa olleen yksi harvoista lehdistä, joita ei lakkautettu tai uudistettu sodan alettua. Tähän vaikuttivat todennäköisesti *Totuuden* suomenkielisyys sekä lehden nuori ikä. Sodan alkaminen näkyi *Totuudessa* selkeimmin asiasisällön muutoksessa: taistelukuvausten lisäksi lehdessä alkoi suuri työväen mobilisaatiokampanja. Lehdissä yritettiin kannustaa kohdeyleisöä eli Neuvosto-Karjalan siviilejä yhä suurempiin ponnisteluihin ja rankempaan työsuoritukseen rintaman hyväksi. Tavanomainen iskulause kuului jotakuinkin näin: ”Kansan kaikki voimat murskaamaan vihollista!”¹⁹⁶ Venäläinen tutkija Nikolay Starostenkov kertoo, että sotavuosina neuvostopropagandan ylevien iskulauseiden tarkoituksena oli heijastella yleisön tuntemuksia sekä täyttää työläisten elämä

¹⁹² Frolov 2009, 353.

¹⁹³ Vihavainen 1990, 123–124.

¹⁹⁴ Brooks 2001, 161.

¹⁹⁵ Wolf 2016, 37; Brooks 2001, 161.

¹⁹⁶ *Totuus*, 5.7.1941, pk.

”korkealla tarkoituksella”¹⁹⁷. Propaganda nosti sotilaiden lisäksi työläiset kunniaan, ja osoitti valtion ja työläisten intressien olevan yhtä. Kaikkein vaikeimpina aikoina – jota sodan kaoottinen alku eittämättä edusti – propagandassa muistutettiin rintamalla olevista tovereista ja kannustettiin rehkimään heidän puolestaan.¹⁹⁸ Kaikki Starostenkovin luettelemat motiivit olivat esillä sodanaikaisessa *Totuudessa*. Saksan hyökkäyksen jälkeen *Totuus*-lehdet täyttyivät muun muassa seuraavanlaisista otsikoista: ”En yhtään päivää ole pois kolhoosin töistä”¹⁹⁹, ”Työnteko rintaman hyväksi on kolhoosiväen taistelutehtävä”²⁰⁰ ja ”Kaikki isänmaallisen sodan voiton hyväksi”²⁰¹. Myös *Totuus* yritti siis toteuttaa sodanaikaisen neuvostopropagandan tärkeintä tavoitetta: kohottaa työn ja tuotannon tehokkuutta sekä säästää resursseja.

Asiasisällön lisäksi myös *Totuudessa* käytetty kieli koki muodonmuutoksen sodan sytyttyä. Artikkeleiden sävy muuttui: tekstissä alettiin ylpeillä ja uhota entistä enemmän. Lisäksi ennen sotaa kolmannen sivun, joskus jo toisenkin, palstatilaa täyttivät erinäiset paikalliset valitukset ja parannusehdotukset, jotka jäivät sodan alettua taka-alalle. Tilalle tuli kerta toisensa jälkeen erinomaisia raportteja kotirintaman työnteon sujumisesta. Suurin sävyn muutos *Totuudessa* liittyi Saksan kuvailemiseen. Ennen Saksan hyökkäystä Neuvostoliittoon lehti pidättäytyi kaikenlaisesta mustamaalaamisesta ja edes vihjailusta Saksan vihollisuuden suuntaan. Toisesta maailmansodasta ja Saksan toimista raportoitiin selostavaan sävyyn. Saksan ja Neuvostoliiton hyökkäämättömyyssopimuksen maininnan yhteydessä suhdetta Saksaan kuvailtiin naapuruussuhteeksi, joka perustui kummankin maan perusetuihin.²⁰² Saksan hyökättyä Hitler ja fasismi taas leimattiin mitä kekseliäämmillä ilmaisuilla Neuvostoliiton ja samalla koko ihmiskunnan pääviholliseksi. Seuraava lause V. Ervastin runosta on hyvä esimerkki mielikuvituksellisesta retoriikasta: ”Kyy-Hitler käytyreineen pian löytää luunsa historian likakaivosta”.²⁰³ Suomesta käytetty kieli oli toki jatkosodan alettua kärkkäämpää ja värikkäämpää, mutta jo ennen sotaa Suomesta puhuttiin hyvin negatiivissävytteisesti. *Totuudessa* muistettiin talvisodan lisäksi heimosodat, jopa Suomen sisällissota. Suomen kuvaaminen ystävänä ei yksinkertaisesti istunut Neuvostoliiton senhetkisiin tavoitteisiin, vaan vihollisuutta pidettiin *Totuudessa* yllä talvisodasta jatkosotaan.

¹⁹⁷ Starostenkov 2021, 103.

¹⁹⁸ Starostenkov 2021, 104, 106.

¹⁹⁹ *Totuus*, 12.7.1941.

²⁰⁰ *Totuus*, 25.7.1941, pk.

²⁰¹ *Totuus*, 9.8.1941.

²⁰² *Totuus*, 24.6.1940.

²⁰³ *Totuus*, 12.7.1941.

Suomalaisessa historiakertomuksessa talvisota ja jatkosota nähdään yleensä yhtenä prosessina, erottamattomina toisistaan. Siitä kertoo jo jatkosodan nimityskin. Neuvostoliitossa sodat ymmärrettiin eri tavalla: talvisotaa pidettiin pienenä rajakahakkana selkeästi erillään jatkosodasta, joka oli suuren isänmaallisen sodan luoteisrintama.²⁰⁴ Neuvosto-Karjalassa taas näiden kahden sodan välillä nähtiin ainakin *Totuudesta* päätellen jonkinlaista jatkumoa rajanaapurin tyyliin. *Totuudesta* löytyy useita kirjoituksia, joissa liitetään nämä kaksi sotaa yhteen. Puhuttiin esimerkiksi talvisodasta 'ensimmäisenä' ja 'aikaisemmin' valkosuomalaisia vastaan käytyä sotana.²⁰⁵ Esimerkeistä huomataan, että nimitys kuitenkin erosi suomalaisesta narratiivista: talvisodasta puhutaan *Totuudessa* useimmiten sotana tai taisteluna valkosuomalaisia vastaan antamatta sille sen kummempaa nimeä. Talvisotaa kohtaan voitiin *Totuudessa* olla jo jälkiviisaita ja voitonriemuisia. Sitä pidettiin esimerkkinä puna-armeijan sankarillisuudesta ja samalla hyvän sotamenestyksen indikaattorina syttyneessä suuressa isänmaallisessa sodassa. Talvisodasta tehtyjä kirjoja, elokuvia ja näyttelyjä mainostettiin lehdissä: ”Karhumäen kaupunkiin on järjestetty valkosuomalaisilta vallattujen aseiden näyttely”²⁰⁶ ja ”Ainonkadulla filmataan sankarillisia taistelukohtauksia valko-suomalaisia vastaan.”²⁰⁷

Ajankohtaisesta suuresta isänmaallisesta sodasta puhuttiin *Totuudessa* luonnollisesti paljon vakavampaan sävyyn kuin talvisodasta. Saksan fasismin uhkaa pidettiin Neuvostoliitossa eksistentiaalisena, koko ihmiskuntaa koskevana, kun taas talvisodassa skaala oli ollut paljon pienempi. Talvisodan valkosuomalaisia oli syytetty neuvostomaan ”palojen” himoitsemisesta, ja Suomea oli pidetty vain mahdollisena hyökkäystukikohtana.²⁰⁸ Talvisota oli ollut käytännössä Neuvostoliiton hyökkäyssota Suomeen, mikä kyseenalaisti koko sodan tarpeellisuuden jopa joidenkin neuvostokansalaisten mielissä. Jatkosodassa taas niin Neuvostoliiton johto kuin kansalaiset mielsivät Suomen selkeästi hyökkääjäksi ja miehittäjäksi, vaikka Suomessa katsottiinkin, että muodollisesti Neuvostoliitto oli hyökännyt ensin Suomeen pommittamalla Suomen kaupunkeja.²⁰⁹ *Totuus* noudatteli kirjoittelussaan yleisiä neuvostopropagandan teesejä ja narratiiveja muutamien poikkeuksin. Niinpä Suomi

²⁰⁴ Kilin 2007a, 37; Frolov 2009, 337.

²⁰⁵ *Totuus*, 14.8.1941; *Totuus*, 15.8.1941.

²⁰⁶ *Totuus*, 6.7.1940.

²⁰⁷ *Totuus*, 7.5.1941.

²⁰⁸ Kangas 2010, 136; Hyytiä 1999, 32.

²⁰⁹ Frolov 2009, 337–338.

näyttäytyi lehdessä Saksan hyökkäyksen alkamisesta asti kavalana hyökkääjänä ja vihollisena.²¹⁰

Suomen ja Saksan liittolaisuuden kritisoiminen oli neuvostopropagandassa tärkeä motiivi. Suomalaisille sotilaille suunnatussa propagandassa esimerkiksi kehoitettiin useasti suomalaisia tekemään vastarintaa saksalaisille isännille, ja sotilaita peloteltiin mielikuvilla saksalaisten sotilaiden raiskaamista suomalaisnaisista.²¹¹ Yksi *Totuudessa* käytettävä retorinen keino Suomen ja Saksan liiton mustamaalaamiseksi oli ulkovaltojen lausunnot. Lehdissä siteerattiin edustajia useimmiten Ruotsista ja Englannista. Yksi ruotsalaisista tahoista oli Göteborgin sosialidemokraattinen nuorisoliitto, toinen neuvostopropagandalle ominaisesti ”Ruotsin työtätekevät”. Kumpikin taho tuomitsi ajatuksen ruotsalaisten vapaaehtoisten lähettämisestä Suomeen, minkä lisäksi nuorisoliitto kritisoi ”Saksan ja Suomen fascistien” hyökkäyssuunnitelmia.²¹² Eräässä kirjoituksessa taas kerrottiin ”Hitlerin lähetin” eli Suomen ministeri Fagerholmin vierailusta Ruotsissa. Kirjoituksessa lainataan ruotsalaista *Arbetaren*-lehteä, ja pilkataan Fagerholmin avunpyyntöä. Suomen ja Saksan liitto tuomitaan *Arbetaren*-lehdessä, ja Saksan vihollisuuksista työväkeä kohtaan muistutetaan kertaalleen. Kirjoituksen lopussa annetaan neuvo Fagerholmille:

[M]atkustakaa takaisin Suomeen ja kertokaa, että Ruotsin työläiset eivät ole aaseja. He eivät halua olla tekemisissä Suomen surkeiden johtoherrojen kanssa.²¹³

Kenties juuri Ruotsi nostettiin esiin siksi, että se pysytteli puolueettomana maana toisen maailmansodan aikana tai sitten siksi, että se oli vielä talvisodassa tukenut Suomea sotilaallisesti.

Englanti oli Ruotsin tavoin tukenut Suomea talvisodassa. Jatkosodassa maa kuitenkin vaihtoi puolta ärsyynnyttyään Suomen veljeilystä Saksan kanssa. Saksan kanssa liitossa hyökkäävä Suomi oli Iso-Britannialle peräti niin vastenmielinen, että se julisti Suomelle sekä Saksan liittolaisille Romanian ja Unkarille sodan 6.12.1941.²¹⁴ Eräs *Totuus*-lehden numero otsikoi Suomen ja Englannin diplomaattisten suhteiden katkeamisesta heinäkuussa, toinen taas raportoi englantilaisen sinetinpartijan Attleen puheesta, jossa kehutaan puna-armeijan taistelujia ”Saksan ja natsilaisen komennon kumartelijain valtavia voimia vastaan”²¹⁵. Myös

²¹⁰ *Totuus*, 4.7.1941.

²¹¹ *Sotilaan Ääni*, 28.3.1943.

²¹² *Totuus*, 26.7.1941; *Totuus*, 1.8.1941.

²¹³ *Totuus*, 12.8.1941. Lainaukset *Arbetaren*-lehdestä sellaisina, kuin ne esiintyvät *Totuus*-lehdessä.

²¹⁴ Laine 1982, 55.

²¹⁵ *Totuus*, 30.7.1941; *Totuus*, 13.8.1941.

Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen yhteisessä julkilausumassa mainitaan ”Saksan hitleriläinen hallitus ja muut siihen liittyneet hallitukset”²¹⁶. Merkittävä huomio on, että myös länsivalloissa pidettiin Saksaa päävihollisena ja sen liittolaisia toissijaisina, ei-niin-vaikuttavina. Nostan esiin vielä mielenkiintoisen tekstin elokuisesta *Totuudesta*, jossa kerrottiin englantilaisministereiden tiedonannosta. Tiedonannossa katsotaan Suomi vihollisen miehittämäksi alueeksi, joka siksi asetetaan kauppasaartoon.²¹⁷

3.2 Vihollisen tappamisen oikeuttaminen

Sodassa viholliskuvalla on tärkeä tehtävä: oikeuttaa toisen ihmisen tappaminen. Tappamisen moraalista ongelmaa voidaan purkaa muun muassa riistämällä viholliselta ihmisyyden ja inhimillisyyden. Tällöin vihollisesta muodostetaan kuva, jossa tällä ei ole ihmisoikeuksia eikä ihmisarvoa, vaan tämä on epäihminen, ihmistä alempi olio.²¹⁸ Kun viholliselta riistetään inhimilliset piirteet, kielletään samalla myös mahdollisuus konfliktin rationaaliseen, järkipäiseen ratkaisuun. Ainoaksi vaihtoehdoksi jää tällöin sotilaallinen voimankäyttö. Tilanteen eskaloituessa vihollisen käyttäytymistä tulkitaan oman toiminnan ja toiveajattelun pohjalta, jolloin sodassa kohdattava vihollinen on yhtäältä objektiivinen vaara, toisaalta oma luomus.²¹⁹ Toteamusta voidaan peilata hyvin talvisodan kontekstiin. Neuvostoliiton johto piti yllä odotusta siitä, että Suomen työläiset toivottaisivat puna-armeijan tervetulleeksi vapauttajana, mutta toisin kävi – Suomen sisällissodan repimä kansa yhdistyikin lähes yhtenäisenä rintamana puolustamaan maataan. Neuvostoliiton sodassa kohtaamat suomalaiset eivät siis vastanneet neuvostopropagandan 1920- ja 30-luvuilla luomaa kuvaa heistä.²²⁰

Suomalaisten epäinhimillistämisen prosessia *Totuudessa* voidaan Mannerheim-kuvan tavoin käsitellä Ofer Zurin viholliskuvien listan avulla. Ensimmäisen asteen eli pahan ihmisolennon kuvauksia löytyy *Totuudesta* useita.²²¹ Tällaiset retoriset ilmaisut, kuten roistot, valkosuomalaiset, bandiitit ja rosvojoukot, sopivat Ofer Zurin listassa myös kohtaan kaksi, vihollinen kasvottomana massana. Ensimmäisen kohdan pahalla ihmisolennolla on kielteisiä ominaisuuksia, ja tämä ansaitsee kohtalonsa tekojensa takia.²²² ”Rosvot” ja ”bandiitit” tekevät jo lähtökohtaisesti väärin ryöstämällä tai hävittämällä muiden omaisuutta, joten he ansaitsevat

²¹⁶ *Totuus*, 17.8.1941, pk.

²¹⁷ *Totuus*, 6.8.1941.

²¹⁸ Vuorinen 2007, 246; Harle 1991, 36.

²¹⁹ Rieber ja Kelly 1991, 37; Gruber 1991, x-xi.

²²⁰ Kilin 1994, 183; Senjavskaja 2009, 303; Takala 2009, 282–283.

²²¹ Harle 1991, 36.

²²² Harle 1991, 23, 36.

rangaistuksensa. *Totuudessa* oikeus usein toteutuikin: ”[S]uomalaiset valkobandiitit luulivat hyötävänsä neuvostokansan kustannuksella. Saaliin sijasta he löysivätkin hautansa.”²²³ Listan toisessa kohdassa yksilöllisyys menetetään.²²⁴ Termi ”valkosuomalaiset” on tästä hyvä esimerkki. Jatkosodan taistelukuvauksissa puhutaan lähes poikkeuksetta valkosuomalaisista, vaikka suomalaisten sotilaiden joukossa oli myös sisällissodan punaisia. Leimaamalla Suomen sotilaat valkosuomalaisiksi luotiin kaikista yksilöistä vihollisia, ja samalla piilotettiin Neuvostoliitolle kiusallinen tosiasia: suomalaiset työläiset, jopa kommunistit, sotivat puna-armeijaa vastaan.

Ofer Zurin listassa vihollisen viimeisetkin inhimilliset piirteet katoavat kohdassa viisi, jossa vihollinen kuvataan eläimenä. Vihollisen kuvaaminen eläimellisenä myös vahvistaa vastakkainasettelua ”meihin” ja ”heihin”, sillä ihmisiä ja eläimiä pidetään fundamentaalisesti erilaisina. Eläimiin liittyvien vertauskuvien käyttäminen niin kuvallisessa kuin sanallisessa muodossa oli neuvostopropagandassa erittäin yleistä.²²⁵ Niinpä myös suomalaiset sotilaat saivat *Totuudessa* usein eläimellisiä piirteitä. Kerrottiin esimerkiksi, että valkosuomalaiset ”villiintyivät” ja ”pesiytyivät”, ja että heidän laulunsa ja huutonsa ”teki aivan petojen ulvonnan vaikutuksen”²²⁶. Lisäksi neuvostosotilaat tuhosivat ”vihollisen ampieispesä”²²⁷. Silloin tällöin viitattiin suomalaisiin suoraan eläiminä. Heitä nimitettiin muun muassa ”verenimijöiksi” ja ”verihurtiksi”²²⁸. *Totuuden* mukaan suomalaiset olivat vaukkoontuneita villipetoja tai petojen laumoja, jotka olivat tulossa vuodattamaan neuvostokansalaisten verta. Tällainen viholliskuva oikeutti suomalaisten tappamisen määrittelemällä heidät hurjistuneiksi pedoiksi, eläimiksi, jotka tappavat, jos niitä ei tapeta ensin.

Zurin listan viidennen kohdan retoriikka oli *Totuuden* käytössä vaikuttavaa, hurjaa ja hyvin leimaavaa, ja rakensi täten tehokkaasti viholliskuvaa niin Suomesta kuin muistakin maista. Esimerkiksi päävihollisesta Hitleristä käytettiin lehdissä muun muassa ilmaisuja ”Kyy-Hitler” ja ”peto ja ihmissyöjä”²²⁹. Hitleriä kuvattiin kuitenkin *Totuudessa* lisäksi tavalla, joka sopii Zurin listan neljänteen kohtaan, jossa vihollinen ei ole enää ihmisen hahmossa, mutta jotkin inhimilliset piirteet vielä säilyvät. Tällöin vihollinen esitetään Harlen mukaan saatanan tai

²²³ *Totuus*, 14.8.1941.

²²⁴ Harle 1991, 36.

²²⁵ Harle 1991, 37; Kangas 2017, 74, 77.

²²⁶ *Totuus*, 1.8.1941; *Totuus*, 15.8.1941; *Totuus*, 17.8.1941.

²²⁷ *Totuus*, 28.7.1940.

²²⁸ *Totuus*, 14.8.1941.

²²⁹ *Totuus*, 4.7.1941; *Totuus*, 12.8.1941.

paholaisen kuvana. Suomalaisia nimitettiin *Totuudessa* paholaisiksi vain kerran.²³⁰ Hitlerin kuvaaminen paholaisena on kuitenkin relevanttia myös Suomen viholliskuvalle, sillä suomalaiset kuvattiin saksalaisten palkkarenkeinä, eli tämän paholaisen apureina. Niinpä suomalaisista ja erityisesti Suomen hallituksesta syntyi lehtien kautta kuva, jossa he ovat valmiita työskentelemään paholaisen tavoitteiden puolesta oman, yleensä taloudellisen hyödyn takia. *Totuudessa* tätä kuvaa vahvistivat usein suomalaisten vankien tai loikkarien suuhun asetetut kertomukset: ”- - Suomen hallitus on myynyt maamme itsenäisyyden saksalaisille fascisteille, pakottanut meidät lähtemään tähän mielettömään sotaan Neuvostoliittoa vastaan.”²³¹

Harle jakaa kirjassaan viholliset karkeasti rakastettuihin ja pahoihin vihollisiin. Rakastettu vihollinen voi olla läsnä vaikkapa rituaalissa tai myytissä, ja se on itsen kanssa tasa-arvoinen. Pahan vihollisen kanssa itsellä taas ei ole mitään yhteistä, vaan se on tuhottava, ja itsellä katsotaan olevan tuhoamiseen sekä oikeus että velvollisuus. Paha vihollinen aiheuttaa itse itsensä kohdistuvan väkivallan ja tätä vastaan on käytettävä sen omia aseita. Teesi johtaa epäinhimillisen ja rajoittumattoman sodankäynnin hyväksymiseen sekä jopa vankien ja siviilikohteiden tuhoamisen oikeuttamiseen. Harle liittää pahan vihollisen uskonnolliseen kontekstiin, mutta se sopii silti välineeksi tutkittaessa uskonnonvastaisen Neuvostoliiton propagandaa.²³² *Totuus*-lehdissä Suomi kuvattiin aina pahana vihollisena. Vaikka eri sotien taisteluja toisinaan kuvataan lehdissä myyttisin ottein, Suomi ei kuitenkaan livahda missään kohtaa rakastetun vihollisen rooliin.

Harle esittelee kirjassaan lisäksi pahan vihollisen neljä sivuteemaa: hyökkäävä, riistettävä, alistava ja näkymätön vihollinen.²³³ Suomen kuvaaminen *Totuudessa* istui ainakin kolmeen sivuteemaan, joista parhaiten sopi hyökkäävä vihollinen. Suomi oli neuvostopropagandan mukaan selkeä hyökkääjä jatkosodassa. Myös talvisotaa kuvattaessa Suomeen liitettiin muutamia hyökkäävän vihollisen ominaisuuksia, vaikka taisteluja ei edes käyty Neuvostoliiton alueella. Talvisota nähtiin kuitenkin *Totuudessa* yleisen neuvostopropagandan mukaan Suomen provosoimana sotana, jossa ei sodittu vain Suomea, vaan myös imperialistisia taustapiruja vastaan.²³⁴ Talvisodassa hävitettiin *Totuuden* mukaan vaarallinen sodan pesäke ja imperialististen maiden Neuvostoliittoa vastaan valmistelema

²³⁰ Harle 1991, 37; *Totuus*, 1.8.1940.

²³¹ *Totuus*, 5.7.1941.

²³² Harle 1991, 18–19, 23.

²³³ Harle 1991, 18–20.

²³⁴ Frolov 2009, 337; Hyttiä 1999, 32.

hyökkäysasema. Jatkosodassa asetelma oli selkeämpi, kun Suomi hyökkäsi ensin Neuvostoliittoon liitetyille, Suomen entisille alueille, ja ylitti lopulta jopa Suomen ja Neuvostoliiton vanhan rajan.²³⁵ Jatkosodan Suomi istutettiin *Totuudessa* ahneen ja aggressiivisen hyökkääjän rooliin. Värikkäät ilmaiset, kuten ”valkobandiitit”, ”pedot” ja ”rosvojoukot” olivat arkipäivää.

Hyökkäävän vihollisen sivuteemaan kuuluu olennaisesti se, että vihollinen uhkaa alueellista koskemattomuutta tai omaa ideologiaa.²³⁶ Suomesta esitetystä viholliskuvasta keskeisempi elementti on hieman yllättäen alueellinen koskemattomuus riippumatta siitä, puhutaanko heimosodista, talvisodasta vai jatkosodasta. *Totuuden* sivuilla Suomen heimosotien tavoitteena nähtiin esimerkiksi Itä-Karjalan valtaaminen ja Karjalan kansan orjuuttaminen. Talvisodassa taas Neuvostoliitto halusi *Totuuden* mukaan suojata Leningradia ja luoteisrajojaan valkosuomalaisten sotaprovokaatioilta, ja jatkosodassa suomalaiset jo kylvivät ”kuoleman kauhua rauhallisiin kolhoosikyliimme” yhdessä saksalaisten kanssa.²³⁷ Senjavskaja selittää ideologian sivuroolin sillä, että talvisodan opetuksen jälkeen Neuvostoliitossa suhtauduttiin Suomeen paljon tarkoituksenmukaisemmin. Talvisota pyyhki hänen mukaansa räikeimmät ideologiset kliseet ja monet propagandan synnyttämät ennakkoluulot pois neuvostomediasta.²³⁸ Kiinnostava huomio on, että *Totuudessa* talvisota sai osakseen enemmän ideologista väriä kuin jatkosota. Eniten väriä taas keräsivät Suur-Suomi-ideologian siivittämät heimosodat. Kenties menneisyyden sodat haluttiin esittää jälkikäteen kommunistiseen kaanoniin sopivina, kun akuutti, alueellinen vaara oli ohi. *Totuudessa* Saksan kuvaamisessa ideologialla oli usein paljon suurempi rooli kuin Suomen. Tämän voi selittää Saksan uhkan suuremmalla painolla – Saksan sota Neuvostoliittoa vastaan oli eksistentiaalista hävityssotaa, jolle Saksa itse oli antanut ideologiset perusteet.²³⁹

Riistettävä vihollinen on Harlen mukaan esillä poliittisessa sodassa. Tällöin vihollinen nähdään esimerkiksi laajentumisen esteenä tai omaisuuden lähteenä, joka on alistettava omaan tarkoitukseen. Alistaminen taas oikeutetaan vihollisen huonommuuden kautta.²⁴⁰ Jatkosodan kontekstissa voidaan väittää, että ainakin eräät suomalaiset tahot näkivät Neuvostoliiton riistettävänä vihollisena. Suur-Suomi-ajattelussa keskeistä nimittäin oli, että Neuvostoliitto

²³⁵ *Totuus*, 22.6.1940; *Totuus*, 13.7.1940; Senjavskaja 2009, 310.

²³⁶ Harle 1991 19.

²³⁷ *Totuus*, 20.6.1940; *Totuus*, 22.6.1940; *Totuus*, 21.7.1940; *Totuus*, 30.7.1941.

²³⁸ Senjavskaja 2009, 325–326.

²³⁹ Wolf 2016, 37.

²⁴⁰ Harle 1991, 20.

esti Suomen laajenemisen Suur-Suomeksi. Vastapuolella riistettävän vihollisen kuvaa käytettiin vielä ahkerammin. Vaikka Suomi olikin jatkosodassa hyökkääjänä, *Totuudesta* välittyneessä viholliskuvassa oli mukana useampi riistettävän vihollisen elementti. Valkoinen Suomi nähtiin esimerkiksi esteenä kommunismin laajenemiselle ja Suomen työväen vallankumoukselle. Suomalainen, kapitalistinen, kansaa sortava eliitti täytti ilman muuta Harlen teorian vaatimuksen vihollisen huonommuudesta. Lisäksi talvisodan taustalla oli tosiasiaa myös taloudellisia syitä, vaikka tätä ei *Totuudessa* myönnettykään.²⁴¹ Oman käytännön tarkoituksenmukaisuuden sijasta talvisodalle keksittiinkin lehdissä muunlaisia perusteluja turvallisuuspoliittisesta ideologiseen ja kansallisuuspoliittiseen motiiviin. Niinpä *Totuuden* talvisota-narratiivin voi istuttaa myös poliittisen sodan määritelmään.

Kolmas Suomeen sovellettava pahan vihollisen sivuteema on alistava vihollinen, joka on Harlen mukaan usein esillä vapaussodissa. Alistavan vihollisen vallan alta pyritään vapautumaan ja itsenäistymään vihollisen pahuuden vuoksi.²⁴² Niin talvi- kuin jatkosota rajautuvat vapaussodan määritelmän ulkopuolelle, mutta tämä ei estänyt neuvostopropagandaa kuvailemasta Suomea mahdollisena alistajana, alistavan vihollisen uhkana. *Totuudessa* näkyi esimerkiksi usein narratiivi, jonka mukaan suomalaiset tahtoivat orjuuttaa Karjalan kansan. Alistavan vihollisen uhka vietiin jopa niin pitkälle, että Mannerheimin katsottiin yhdessä Saksan kanssa havittelevan ”kaikkien Neuvostoliiton kansojen orjuuttamista ja saksalaisen maailmanherruuden pystyttämistä”²⁴³. Neljättä vihollisteemaa, näkymätöntä vihollista, ei Suomen viholliskuvassa ollut. Näkymätön vihollinen on esimerkiksi terroristi, joka elää piilossa ”meidän” joukossa. Neuvostopropagandassa piiloutuneet viholliset olivat Laakkosen mukaan ”luokkavihollisia”, syntipukkeja, joita syytettiin esimerkiksi taloudellisista ongelmista.²⁴⁴

Pahan vihollisen tuhoaminen on Harlen esittelemässä teoriassa sekä oman ryhmän oikeus että velvollisuus. Myös *Totuudessa* vihollisen tuhoaminen nähtiin niin ikään sekä puna-armeijan oikeutena että velvollisuutena, ja valkosuomalaisten murskaamista perusteltiin sekä maanpuolustuksellisilla että ideologisilla syillä. Eräs *Totuuden* teksti summaa hyvin mahdollisia neuvostosotilaan taistelumotivaatioita: ”[N]euvostomaan rajavartiolaiset taistelevat synnyinmaan kunnian, oman vapautensa ja onnensa, Leninin-Stalinin puolueen

²⁴¹ Hyytiä 1999, 29.

²⁴² Harle 1991, 20.

²⁴³ *Totuus*, 25.7.1941, pk.

²⁴⁴ Harle 1991, 20; Laakkonen 2021, 174–175.

puolesta.”²⁴⁵ Karkeasti voidaan tehdä seuraava jako: maanpuolustuksellisista syistä juonnettiin sotilaiden oikeus vihollisen tuhoamiseen, kun taas taistelu puolueen ja työnväen aatteiden hyväksi nähtiin sotilaiden velvollisuutena. Toisaalta maanpuolustus määriteltiin lehdissä usein laajasti kaikkien neuvostokansalaisten velvollisuudeksi erilaisten suuren isänmaallisen sodan iskulauseiden myötä. Eräskin, jo ennen sodan syttymistä esiintynyt otsikko muistuttaa: ”Valmistauduttava hyvin kutsuntaan”²⁴⁶. Oikeuden ja velvollisuuden motiivit sekoittuivatkin *Totuus*-lehdissä osin toisiinsa.

Oikeus vihollisen tuhoamiseen juontuu *Totuudessa* vihollisen hyökkäyksestä ja siihen perustuvista attribuuteista, kuten aggressiivisuudesta ja ahneudesta. Suuren isänmaallisen sodan puolustusluontoisuus tuodaan *Totuudessa* vahvasti esille toiston ja sanavalintojen avulla. Suomalaisten ja saksalaisten sotatoimet määriteltiin lehdissä poikkeuksetta hyökkäykseksi, minkä lisäksi vihollinen tunkeutui ja murtautui, pelotteli ja häiritsi. Hyökkäyksiä kuvailtiin lehdissä muun muassa kavaliksi, raivokkaiksi ja julkeiksi sekä yllättäviksi – myönnettiin siis, että Saksan hyökkäystä ei osattu odottaa. Oman toiminnan oikeuttaminen oli Stalinin hallinnolle tärkeää, ja poliittiset ratkaisut legitimoitiin erilaisin operaatioin.²⁴⁷ Tämä näkyi selkeästi *Totuudessa* monessakin kontekstissa, myös suuressa isänmaallisessa sodassa. Saksan ja liittolaisten hyökkäystä pidettiin rikollisena, ja siihen löytyi *Totuudessa* vahva peruste: lehdissä mainittiin useaan kertaan, että hyökkäys oli valapattoinen. Näin oli erityisesti Saksan tapauksessa, sillä Saksa oli hyökätessään rikkonut Neuvostoliiton kanssa solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen. Sana esiintyy kuitenkin muutaman kerran myös Suomen hyökkäystä kuvailtaessa: ”Rajavartiostomme kimppuun valapattoisesti käynyt kavala vihollinen”²⁴⁸. *Totuudessa* puolustautuminen Saksaa ja Suomea vastaan nähdään siis ehdottoman oikeutettuna, ja näiden sotatoimet pahana ja vääränä. Tässä kohtaa voidaan muistella Vuorisen määritelmää vihollisesta, jonka Suomi eittämättä jatkosodassa täytti: se oli tulossa ja oli jo tullutkin kohti tarkoituksenaan tuhota tai anastaa, mitä se jo ainakin *Totuuden* mukaan tekikin.²⁴⁹

Velvollisuus aatteelle ja isänmaalle tuli usein esiin patrioottisissa iskulauseissa. Eräässä lehdessä esimerkiksi muisteltiin talvisotaa: ”Stalinin nimi huulillaan sankarilliset punaiset

²⁴⁵ *Totuus*, 1.8.1941.

²⁴⁶ *Totuus*, 6.7.1940, pk.

²⁴⁷ *Totuus*, 12.7.1941; *Totuus*, 4.7.1941; *Totuus*, 9.8.1941, *Totuus*, 25.7.1941, pk; Laine 1998, 231.

²⁴⁸ *Totuus*, 14.8.1941.

²⁴⁹ Vuorinen 2007, 242.

soturit murskasivat Karjalan kannaksen rautabetonisat linnoitukset”²⁵⁰. Velvollisuuden motiivi näkyi myös puhuttaessa neuvostosotilaasta, jonka tyypillisiä ominaisuuksia olivat *Totuuden* mukaan esimerkiksi uhrautuvaisuus ja uskollisuus. Mielenkiintoista on, että talvisotaa perusteltiin usein velvollisuuden pohjalta. Tämä lienee johtunut siitä, että talvisota oli de facto Neuvostoliiton hyökkäys Suomeen, ja hyökkäystä pienempää vastaan oli vaikea oikeuttaa. Niinpä eräässä lehdessä esimerkiksi todetaan, että Suomen alueiden liittäminen Neuvostoliittoon oli aivan välttämätöntä Leningradin ja luoteisen rajan suojaamiseksi.²⁵¹ *Totuudessa* painotettiin usein maanpuolustusvelvollisuutta raja-alueella, ja esimerkiksi Neuvosto-Karjalan kutsuntoja seurattiin usean lehden verran. Useassa vuoden 1940 lehdessä tuotiin lisäksi esille, miten suomalaisia alueita ja kommunisteja oli vapautettu ”valkoisen komennon vallasta” ja ”suomalaisten valkokaartilaisien ikeen alaisuudesta” sekä kuritushuonekidutuksesta, jota suomittiin julmemmaksi kuin ”Nikolai Verisen” vankilat.²⁵² Nikolai Verinen oli todennäköisesti Venäjän viimeisestä tsaarista Nikolai II:sta käytetty liikanimi – häntä haukuttiin lehdissä usein.

Suuren isänmaallisen sodan alkuvaiheessa Stalinin ja kommunistisen puolueen rooli mediassa pieneni, ja ideologia teki tilaa maanpuolustuksellisille teemoille, kuten isänmaallisuudelle. Jo sodan ensimmäisiltä kuukausilta olevissa *Totuus*-lehdissä oikeus valkosuomalaisten tuhoamiseen oli paljon suuremmassa roolissa kuin ideologinen velvollisuus siihen. Toisaalta maanpuolustus nähtiin myös ideologisenä velvollisuutena, hyvän kansalaisen ominaisuutena. Brooks toteaa, että isänmaallisuuden lisäksi kosto oli keskeinen motiivi Neuvostoliiton toisen maailmansodan aikaisessa sotapropagandassa.²⁵³ Suomalaisia vastaan oli vain hetki sitten käyty sotaa, mutta siitä huolimatta *Totuudessa* ei yllättäen suomalaisten yhteydessä puhuttu kosta oikeastaan lainkaan. Tähän lienee useita syitä. Talvisodan kontekstissa ei kenties haluttu myöntää julkisesti, kuinka paljon Neuvostoliitto sodassa menetti, tai ehkä ymmärrettiin, että ainakin osa kansasta oli pitänyt talvisotaa hyökkäyssotana, jota oli hankala pitää kostettavana tekona. Samoin jatkosodassa syynä saattoi olla se, että tappioita ei alun perinkään haluttu tuoda esiin. Taistelukuvauksissa puna-armeija päihitti jatkuvasti vihollisen saman tien tämän toivottoman hyökkäyksen jälkeen – kosto siis tapahtui samassa hetkessä.

²⁵⁰ *Totuus*, 29.9.1940.

²⁵¹ *Totuus*, 17.8.1941; Senjavskaja 2009, 300–301; *Totuus*, 22.6.1940.

²⁵² *Totuus*, 22.6.1940; *Totuus*, 29.9.1940; *Totuus*, 16.7.1940.

²⁵³ Brooks 2001, 175–176.

3.3 Suomalainen sotilas

Mielenkiintoinen yksityiskohta *Totuus*-lehdissä on se, että neuvostosotilaiden tai -siviilien kärsimyksiä ei juuri tuoda esiin muutamaa kidutuskuvausta lukuun ottamatta. Kirjailija ja kuvatoimittaja Mark Holborn toteaa, että graafisessakaan propagandassa ei kuvattu venäläisten kärsimyksiä toiseen maailmansotaan asti, ja silloinkin kuvat palvelivat isänmaallisia tarkoituksia.²⁵⁴ Kansalaisten kärsimysten piilottaminen vaikutti siis olevan neuvostopropagandassa tapana. *Totuudessa* neuvostokarjalaisten kärsimyksistä kerrottiin yleensä paatoksellisessa ja historiallisessa kontekstissa, jossa kansa oli kärsinyt esimerkiksi tsaarin aikana tai valkosuomalaisten vallan alla. Suomalaisten sotilaiden aiheuttamista inhimillisistä kärsimyksistä puhuvat tekstit taas olivat harvassa. Ennemmin tuotiin esiin, miten vihollinen oli aiheuttanut materiaalista vahinkoa. On yllättävää, ettei *Totuudessa* raportoitu lisää esimerkiksi valkosuomalaisten julmuudesta. Lehdissä esiintyvät harvat kidutuskuvaukset olivat nimittäin omiaan maalaamaan Suomesta karmean vihollisen, ja esimerkiksi suomalaisille suunnatuissa lehdissä käytettiin usein kertomuksia saksalaisten ja myös suomalaisten sotilaiden tekemistä kauheuksista. Toisaalta *Totuus* oli kuitenkin suunnattu siviiliyleisölle. Ehkä kansalaisia ei haluttu pelotella liikaa, tai sitten puna-armeijan tappiot haluttiin piilottaa.

Eräs harvinainen esimerkki *Totuudesta* kuvaa neuvostosotilaan kuulustelutilannetta: ”Silloin suomalaiset puhkaisivat puukolla hänen silmänsä. Tuskasta huolimatta Ladonin ei sanonut sanaakaan.”²⁵⁵ On merkittävää, että tässäkin neuvostosotilaan tuska oli jaloa ja isänmaallista. Suomalaisista sotilaista taas maalautui esimerkissä raaka ja julma viholliskuva. Tämä ei kuitenkaan ollut ainoa, eikä suinkaan yleisin suomalaisista sotilaista käytetty narratiivi. Vuorinen toteaa artikkelissaan, että vihollisen tarkoituksena on joko tuhota tai anastaa. Perinteiseen sota-ajan viholliskuvaan hän lisää vielä julmuuden ja murhaamisen.²⁵⁶ Suomalainen sotilas ei normaalitapauksessa ollut *Totuudessa* julma murhaaja, vaan viholliskuva muodostui ensisijaisesti kahdesta ensimmäisestä ominaisuudesta: rosvoamisesta ja tuhoamisvimmasta. Valkosuomalaiset kuitenkin hävittivät ennen kaikkea materiaa ihmishenkien sijasta. Valkosuomalainen oli tuhoisuudessaankin enemmänkin maanvaiva, ahne ja barbaarinen räyhääjä. Joskus valkosuomalainen esitettiin lehdissä peräti lapsenomaisena lyhytpinnaisuudessaan ja huonoissa ratkaisuissaan. Toki heistä piti päästä

²⁵⁴ Holborn 2007, 14–15.

²⁵⁵ *Totuus*, 15.8.1941.

²⁵⁶ Vuorinen 2007, 242; Vuorinen 2012, 10.

eroon, mutta retoriikka ei ollut saksalaisiin verrattuna lainkaan niin julistuksellista ja lopullista. Valko-Suomen uhka ei näyttäytynyt Neuvostoliitolle eksistentiaalisena uhkana Hitlerin fasismin tavoin.

Räyhähengen ja rosvon leima lyötiin suomalaisiin sotilaisiin lehdissä etenkin sanavalintojen ja tarinoiden avulla. Valkosuomalaisista puhuttiin esimerkiksi bandiitteina, konnina, rosvojoukkoina ja villiintyneinä roistoina.²⁵⁷ Vihollisotilaat menettivät teksteissä usein malttinsa. Suomalaiset upseerit ”ärjivät” sotilailleen, ja valkosuomalaisten kerrottiin raivostuneen ja ”riehuvan kiukuissaan” vastahyökkäysten epäonnistuttua.²⁵⁸ Lehdissä kuvattiinkin usein sotilaiden kauheaa käytöstä. Valkosuomalaiset olivat ryöväreitä, jotka vahingoittivat ”rauhallisia kolhoosikyliämme” ja varastivat neuvostokansalaisilta.²⁵⁹

Vihollisen barbaarimaisuutta lisäsi lehdissä toistuvasti mainittu humalatila. Suomalaiset sotilaat olivat taistelukuvauksissa toisinaan juovuksissa, ja pitivät täten kovaa meteliä. Eräs esimerkki kertoo valkosuomalaisten sotilaiden etenemisestä, jonka puna-armeija myöhemmin torjui: ”He olivat ennen taistelua nähtävästi ”rohkaisuryypyksi” juoneet melkoisen annokseen spriiä ja kulkivat aluksi laulaen, hihkuen ja huutaen jotakin ”hurraan”-tapaista.”²⁶⁰

Humalatila toki huononsi entisestään suomalaisten taistelutaitoa: ”Juopuneina he tunkeutuivat suinpäin eteenpäin yrittämättäkään maastoutua.”²⁶¹

Valtiotieteiden professori Vesa Vares kertoo artikkelissaan koomisesta viholliskuvasta, jonka suomalaiset muodostivat venäläisistä sotilaista talvisodassa. Tavallisesta, dehumanisoivasta sotapropagandasta poiketen vihollinen esitettiin huumorin keinoin typeränä, sivistymättömänä, säälittävänä sekä itseä alempiarvoisena. Viholliselle ei osoitettu sympatiaa, mutta tätä ei myöskään demonisoitu koomisessa viholliskuvassa. Tällaisen viholliskuvan tarkoitus oli saada omat sotilaat tuntemaan ylemmyyttä. Koska vihollinen kuvattiin tehottomana, omat voitonmahdollisuudet nousivat.²⁶² *Totuudessa* roolit vaihtuivat: lehtien kertomukset juopuneista, malttinsa menettävistä, suin päin puna-armeijan eteen säntäävistä suomalaissotilaista rakensivat samanlaista koomisen, typerän ja moukkamaisen vihollisen kuvaa kuin suomalaiset venäläisistä. Retoriikka oli värikästä ja sisältö kekseliästä: ”Lopuilta vilkkuivat vain kantapää, kun he pötkivät pakoon.”²⁶³ Milloin suomalaiset yrittivät

²⁵⁷ *Totuus*, 12.8.1941; *Totuus*, 17.8.1941.

²⁵⁸ *Totuus*, 1.8.1941; *Totuus*, 14.8.1941.

²⁵⁹ *Totuus*, 30.7.1941; *Totuus*, 14.8.1941.

²⁶⁰ *Totuus*, 1.8.1941.

²⁶¹ *Totuus*, 30.7.1941. ”Heillä” viitataan tässä sekä suomalaisiin että saksalaisiin sotilaisiin.

²⁶² Vares 2012, 58, 60, 84.

²⁶³ *Totuus*, 1.8.1940.

epätoivoisina kääntää polkupyöriään hyökkäyksen tiimellyksessä, milloin taas heidät räjäytettiin ilmaan sotavalmistelujensa kanssa.²⁶⁴ Koomisen viholliskuvan luomisen yhteydessä usein pilkattiin Suomen ja suomalaisten suunnitelmia ja odotuksia:

””Urhoollinen” korpraali ei päässyt pitkälle hyökkäyksessä.”²⁶⁵ Eräs otsikko taas kuvaa hyvin lähes kaikkia *Totuudessa* esitetyjä suomalaisten hyökkäyksiä: ”Yritys ei onnistunut”²⁶⁶. Vaikka neuvostopropagandassa tunnetusti käytettiin paljon satiiria ja huumoria, *Totuudessa* nämä eivät yltäneet retoristen keinojen kärkisijoille ainakaan Suomen viholliskuvan rakentamisessa.²⁶⁷

Totuuden taistelukuvausten kantava teema oli valkosuomalaisten huono sotataito. Vares toteaa, että koomisessa viholliskuvassa vihollissotilaista tulee uhka vasta ”osana laumaa”, isossa porukassa. Silloinkaan tämä ei tietenkään vedä vertoja omalle järjestäytyneelle ja sivistyneelle armeijalle.²⁶⁸ Taistelukuvausten eppisyyttä *Totuudessa* lisää juuri valkosuomalaisten jatkuva ylivoima, josta huolimatta puna-armeija selviytyy säännöllisesti voittajaksi. Valkosuomalaiset muun muassa ”häilyivät” pakoon, kuolivat omaan puukkoonsa, ja puna-armeijan hyökkäys sai suomalaisten rivit sekaisin ja sotilaat ”hämmingin valtaan”.²⁶⁹ Valkosuomalaisten ampumataito oli lehden mukaan epätarkkaa, ja lisäksi heidän kerrottiin usein pinkovan karkuun sen jälkeen, kun puna-armeija oli tuhonnut heistä suurimman osan.²⁷⁰ Pakeneminen tapahtui *Totuuden* mukaan lähes aina pakokauhun vallassa, ja pakenevat sotilaat kuvattiin pelokkaina ja raukkamaisina: ”Pelkurimainen vihollinen jätti taistelutantereen.”²⁷¹ Eräs puna-armeijan soturi muisteli lehdessä talvisotaa: ”Sodan aikana näin, miten valkosuomalaisten lentokoneet pakenivat heti, kun Punaisen Armeijan lentokoneet lähestyivät niitä.”²⁷² Myös sotasaalista saatiin usein: ”Pakenevat suomalaiset heittivät maahan vieläpä selkäreppunsa, kaasunaamarinsa ja muut varusteensa.”²⁷³ Oman nahan pelastaminen luo suomalaisista sotilaista kuvaa alkukantaisina ja kunniattomina ihmisinä, jotka eivät ole valmiita uhrautumaan yhteisen hyvän vuoksi. Erästäkin korpraalia nimitettiin ahneeksi ja pelkurimaiseksi ”sotapukariksi”²⁷⁴. Toisinaan *Totuudessa* käytettiin lainausmerkkejä

²⁶⁴ *Totuus*, 12.7.1941; *Totuus*, 15.8.1941.

²⁶⁵ *Totuus*, 17.8.1941.

²⁶⁶ *Totuus*, 17.8.1941.

²⁶⁷ Laakkonen 2022, 146.

²⁶⁸ Vares 2012, 84.

²⁶⁹ *Totuus*, 12.7.1941; *Totuus*, 26.7.1941; *Totuus*, 30.7.1941, *Totuus*, 15.8.1941.

²⁷⁰ *Totuus*, 1.8.1941.

²⁷¹ *Totuus*, 14.8.1941.

²⁷² *Totuus*, 5.10.1940.

²⁷³ *Totuus*, 1.8.1941.

²⁷⁴ *Totuus*, 17.8.1941.

pilkantekoon, kuten tämä otsikko hyvin demonstroi: ”Opetus valkosuomalaisille ”sotureille””²⁷⁵.

Neuvostopropaganda ei niellyt omaa lääkettään purematta. *Totuudesta* paistoi läpi, että Neuvostoliittoa ärsytti suunnattomasti suomalaisten retostelu puna-armeijan kustannuksella. Lehdissä kuvattiin useaan otteeseen suomalaisten uhoamista, joka saatettiin heti naurunalaiseksi kuvaamalla perään Suomen tappioita. Eräs kirjoitus pilkkasi väitettyä Lahden kaupungin lupausta siitä, että jokaisesta pudotetusta neuvostokoneesta maksettaisiin 1000 markkaa. Tekstissä todettiin, että yhtään konetta ei ollut vielä pudotettu, ja että Lahden kaupunginvaltuusto olisi peräti laskenut epäonnistumisten varaan: ”[P]atrioottinen ele on tehty ilman minkäänlaisten rahallisten uhrausten pelkoa.”²⁷⁶ Toisessa numerossa taas tarkasteltiin suomalaissotilaiden suuhun asetettua retostelua:

– Yksi suomalainen riittää 10 puna-armeijalaista vastaan, – kehuivat mannerheimiläiset. Mutta kuinka oli todellisuudessa?²⁷⁷

Sen jälkeen tekstissä kuvattiin tietenkin suomalaisten sotilaiden tappioita ja pakenemista. Myös yksittäisiä henkilöitä vastaan hyökättiin. Eräs kirjoitus kertoi Kornoinen-nimisestä luutnantista, jonka todellista olemassaoloa en ole pystynyt vahvistamaan. Tekstin mukaan luutnantti kerskui ystävilleen ennen rintamalle lähtöä, että tulisi kaatamaan aseellaan vähintään kymmenen venäläistä. Luutnantti heitti kuitenkin ”häpeällisesti henkensä” jo sodan ensi päivinä.²⁷⁸

Suomalaisten sotilaiden kuvaamisesta *Totuudessa* saadaan vinkkejä siitä, millainen oli neuvostopropagandan mukaan hyvä sotilas. Vares toteaa artikkelissaan, että talvisodan suomalaisessa sotapropagandassa Suomen kansa oli valmis uhrautumaan hyveellisten moraaliarvojen puolesta. Venäläisten ei katsottu pystyvän tällaiseen uhrautuvaisuuteen. Tutkittaessa edellä mainittuja esimerkkejä Neuvostoliiton puolelta voidaan tunnistaa, että suomalaiset ja venäläiset onnistuivat luomaan toisistaan peilikuvat.²⁷⁹ Kumpikin pilkkasi toista osapuolta samoista huonoista ominaisuuksista, kuten pelkuruudesta, kunniattomuudesta ja typeryydestä, ja kumpikin näki itsellään samat hyvät ominaisuudet, kuten kunnollisuuden, sivistyneisyyden sekä sotataidon. Yksi tärkeä ulottuvuus kuitenkin löi kuitenkin peilikuvan

²⁷⁵ *Totuus*, 1.8.1941.

²⁷⁶ *Totuus*, 5.7.1941.

²⁷⁷ *Totuus*, 1.8.1940.

²⁷⁸ *Totuus*, 9.8.1941.

²⁷⁹ Vares 2012, 84; Harle 1991, 35.

sirpaleiksi: maiden yhteiskuntajärjestelmien, kapitalismin ja sosialismin, ero. Vuorisen mukaan omaa itseä voidaan suojella projektoimalla kaikki negatiivinen, huono ja heikko ulkopuoliseen ”toiseen” tai viholliskuvaan. Usein suhdetta itsen ja vihollisen välillä rakennetaan alkaen käytännön konkreettisista esimerkeistä jatkuen mitä arkkityyppisimpiin dikotomioihin, mikä selittää peilikuvien syntymistä.²⁸⁰ Neuvostoliiton taistelumotiivit esiintyivät *Totuudessa* jaloina ja kunniallisina, kun taas suomalaiset esitettiin rahanahneina pelkureina. Niin päädytään neuvostopropagandan kontekstissa arkkityyppiseen sosialismin ja kapitalismin, hyvän ja pahan dikotomiaan.

Suomalaiset taistelivat *Totuuden* mukaan huonolla menestyksellä jatkosodassa, ja viholliskuvaa voi syystä kuvailla koomiseksi. Suomalainen sotilas ei kuitenkaan missään nimessä ollut vaaraton tai kykenemätön tuhotöihin ja murhatekoihin. Tästä todisti *Totuudessa* esimerkiksi valkosuomalaisten tuhoamisvimma. Erityisesti rauhan ajan lehdissä tuotiin herkeämättä esille suomalaisten tekemät tuhot talvisodassa. Lehti toisensa jälkeen muistutti, miten suomalaiset olivat, yleensä paetessaan, rikkoneet ja tuhonneet erilaisia rakennuksia ja laitteita, kuten tehtaita.²⁸¹ Usein teksteissä sitten raportoitiin korjaustöistä - näin päästiin kehumään omaa kädenjälkeä. Neuvostoliitto vaatikin Hyytiän mukaan talvisodan jälkeen korvauksia suomalaisten tuhoamista ja poisviemistä tuotantolaitoksista ja niiden osista, mikä selittänee aiheen ilmestymistiheyden *Totuus*-lehdissä. Käynnissä olevat sotavarustelut vaativat kipeästi tarvikkeita ja materiaalia.²⁸² Lisäksi tällaiset maininnat oli helppo sisällyttää paikallisiin, arkipäiväisiin pikku-uutisiin, mikä piti yllä sodan muistoa ja näin Valko-Suomen viholliskuvaa. *Totuus*-lehden perustamisen vuosipäivänä sävy oli hyvin propagandistinen: ”Tehtaat, joita raivostunut valkoinen vihamies tuhosi, joiden koneistoja se turmeli ja joiden ympäristöjen asumistoja se poltti, pyörivät jälleen, tuottaen sosialismin maalle monia hyödykkeitä.”²⁸³

Julman vihollisen säväyksen pakeneviin, valkosuomalaisiin tuholaisiin toivat Karjalan evakuoimisesta kertovat kirjoitukset. *Totuus* noudatti tässäkin aiheessa Neuvostoliiton yleistä linjaa, ja maalasi evakuoinnit pakkoevakuoinneiksi, kodeistaan häätämiseksi vasten asukkaiden tahtoa. Eräs ”Pakomatalla”-otsikoitu teksti kuvaili karjalaisten evakuointia erityisen hurjaan sävyyn. Tekstissä todettiin valkosuomalaisten varastaneen kyläläisten

²⁸⁰ Vuorinen 2007, 244.

²⁸¹ Esim. *Totuus*, 3.4.1941; *Totuus*, 4.10.1940.

²⁸² Hyytiä 1999, 29–30.

²⁸³ *Totuus*, 10.4.1941, pk.

taloista kaiken kelvollisen ja sitten sytyttäneen talot tuleen: ”Sieltä täältä leimahtaa mahtavia tuliliekkejä, mannerheimiläiset ovat ”sankarityössään”.²⁸⁴ Vielä suomalaiset ”bandiitit tuhosivat barbaarimaisesti” esimerkiksi paperitehtaan, joka muistutti ”kaatoläjää”.²⁸⁵ Valkosuomalaiset jättivät ”voimattomassa vihassaan” jälkeensä sekasortoa ja epäjärjestyttä.²⁸⁶ *Totuus*-lehden kirjoittelusta yleensäkin sai sellaisen kuvan, että koko Suomen Karjala oli hävitetty ja poltettu maan tasalle, että vain muutamia erikseen mainittuja rakennuksia, kuten Viipurin kirjasto ja Ilja Repinin koti, olisi ihmeen kaupalla pelastunut.²⁸⁷ Vihavainen kertoo erään Viipurissa kunnostustöitä johtaneen valtuutetun todenneen, että aluksi kaikki oli ”tuhottua ja epäkunnossa”²⁸⁸. Materialististen tuhojen lisäksi lukijoiden tunteisiin vedottiin kertomalla lapsikohtaloista. Eräältä äidiltä oli esimerkiksi *Totuuden* mukaan viety tämän ainoa, 11-vuotias lapsi evakuoimisen yhteydessä.²⁸⁹

Suomalaisten sotilaiden kuvaaminen sotataidottomina räyhääjinä tuskin oli paras keino tappamisen tuskan lievittämiseen, mutta eihän *Totuuden* kohdeyleisö, kotirintaman kansalaiset, tällaista tuskaa kokenutkaan. Naurettava ja epäpätevä kuva vihollisesta oli tarkoitettu lisäämään itsevarmuutta ja hivelemään neuvostosiviilien itsetuntoa sekä antamaan uskoa puna-armeijan voimaan. Psykologian professori Louis Oppenheimerin mukaan toisen ryhmän mustamaalaamisen ja solvaamisen avulla voidaan selkeyttää omaa asemaa ja parantaa oman ryhmän sisäistä henkeä.²⁹⁰ Suomesta esitetty viholliskuva palveli hyvin tällaista sotaoloissa erityisen tärkeää tarkoitusta. *Totuudessa* esiintyvistä viholliskuvista ja propagandasta on aistittavissa yritys sammuuttaa lukijoiden huolet ja motivoida heitä jatkamaan sotaponnistuksia. Kun puna-armeijan tappioita ei kuvata ja suomalaiset sotilaat esitetään epäpätevinä, syntyy mielikuva, että rintamalla sujuu erinomaisesti ja että puolustus kestää. Suomesta esitetty koominen viholliskuva palveli siis hyvin kohdeyleisöään. Kotirintaman lukijoiden ei tarvinnut tappaa vihollisia, joten ei ollut tarvetta luoda vihollisesta mahdollisimman demonisoitua, epäihmismäistä kuvaa, joka kenties aiheuttaisi kansassa vain lisähuolta ja pelkoa. Kotirintamalla tärkeintä oli pysyä optimistisena ja jatkaa kovaa työtä rintamaponnistelujen hyväksi.²⁹¹

²⁸⁴ *Totuus*, 28.12.1940.

²⁸⁵ *Totuus*, 6.9.1940.

²⁸⁶ *Totuus*, 24.9.1940; *Totuus*, 31.10.1940.

²⁸⁷ *Totuus*, 25.10.1940; *Totuus*, 29.9.1940.

²⁸⁸ Vihavainen 1990, 107.

²⁸⁹ *Totuus*, 7.11.1940.

²⁹⁰ Laakkonen 2021, 163; Oppenheimer 2006, 271.

²⁹¹ Wolf 2016, 37.

Lopulta *Totuus*-lehdissä käytettiin Suomesta melko lievää kieltä. Laine on tuonut väitöskirjassaan esiin, että bolševikit olivat levittäneet kauhupropagandaa suomalaisten suorittamista hirmuteoista, mutta tällainen propaganda oli äärimmäisen harvoin esillä *Totuudessa*.²⁹² Toki joitakin raadollisuuksia kuvattiin, historian vääryyksiä nostettiin esiin, ja suomalaiset sotilaat olivat selkeästi ilkeitä vihollisia ja vastustajia, mutta tekstiin jäi nähdäkseni tilaa vielä paljon rajumman viholliskuvan luomiselle. *Totuuden* Suomesta esittämää viholliskuvaa voidaan verrata esimerkiksi viholliskuvaan samaan aikaan ilmestyneissä, suomalaisille suunnatuissa *Sotilaan Ääni* – ja *Kansan Mies* -propagandalehdissä. Näissä lehdissä valkoisesta Suomesta, niin sotilaista kuin hallituksesta, muodostettiin kiero ja julmaa viholliskuvaa *Totuutta* paljon rajumpien ilmaisujen kautta. Propaganda oli aktiivisempaa, suurempaa ja läpitunkevaa, ja retoriikkaa hyödynnettiin enemmän kuin *Totuuksissa*. Mainituissa lehdissä käytettiin esimerkiksi paljon kuvia ja erilaisia kaskuja sekä kauhutarinoita viholliskuvan luomiseksi. Eräässä numerossa esitettiin Mannerheimista pilkkavärssy: ”Mannerheimi vankka, kävelee kuin ankka, ja rinta on kuin romukaupan akkuna.”²⁹³ Juttu oli otsikoitu provosoivasti: ”Sotahullun vapaaherran verinen vala”²⁹⁴. Lisäksi julkaistiin kidutuskuvauksia tai valokuvia runneltuista neuvostosotilaan ruumiista, mitkä väitettiin suomalaisten sotilaiden tekosiksi. Tämän yhteydessä usein näpäytettiin kohdeyleisöä: ”He ovat joukossanne”²⁹⁵ ja ”Mannerheimiläiset lahtarit joutuvat tilille konnantöistään”²⁹⁶. Vihavainen pitää merkillisenä, että lehdissä kuvattiin valkosuomalaiset neuvostopropagandalle ominaisesti pelkureina ja raakalaisina, eli siis tosiasiallisesti häpäistiin viestin vastaanottajaa.²⁹⁷ Kenties odotettiin, että sotilas osaisi itse tehdä eron valkosuomalaisen ja itsensä välillä. Toisaalta tässä voidaan nähdä Neuvostoliiton ymmärtämättömyys Suomen yhteiskunnallisesta tilanteesta, jossa sisällissodan valkoinen ja punainen puoli olivat lähentyneet yhteisen, isänmaallisen tavoitteen hyväksi.

Miksi neuvostokansalaisille suunnatussa propagandassa painettiin jarrua, kun oli aika luoda sodan vastustajasta karnea vihollinen? Propagandan kohdeyleisölle asetetun tavoitteen lisäksi vastausta voidaan hakea ulkopoliittisesta tilanteesta. Neuvostohallitus halusi liittää Suomen itseensä, ja se aktiivisesti suunnitteli sitä vielä ainakin vuoteen 1943, jolloin Stalin teki

²⁹² Laine 1982, 311.

²⁹³ *Kansan Mies*, elokuu 1942.

²⁹⁴ *Kansan Mies*, elokuu 1942.

²⁹⁵ *Kansan Mies*, toukokuu 1942.

²⁹⁶ *Sotilaan Ääni*, 16.4.1943.

²⁹⁷ Vihavainen 1990, 133.

ulostulon itsenäisestä Suomesta.²⁹⁸ Tutkimukseni perusteella tämä ulkopoliittinen agenda paistoi läpi *Totuus*-lehdistä. Näyttää siltä, että *Totuus*-lehdissä ei haluttu luoda Suomesta täydellistä viholliskuvaa, sillä Suomea ei ollut tarkoitus tuhota – päinvastoin, sen kanssa oli tarkoitus tehdä tulevaisuudessa tiivistä yhteistyötä. Tällöin ei kannattanut kertoa kansalaisille mitään peruuttamatonta. Muita syitä laimeaan kielenkäyttöön Suomen tapauksessa voisivat olla esimerkiksi Saksan rooli tärkeimpänä vihollisena, jolloin värikkäimmät ilmaisut säästettiin sille, taikka toimituksen resurssipula. Suuren isänmaallisen sodan alettua kirjoittajat olivat erittäin haluttuja. Oman vaikutuksensa toivat toki myös kansainväliset propagandan trendit. Silja Pitkänen ja Ville-Juhani Sutinen kertovat kirjassaan, että ensimmäisessä maailmansodassa nähdyt tökeröt kauhutarinat olivat menneet pois muodista toisen maailmansodan alkaessa. Vaikka niitä yhä käytettiin, volyyymi oli paljon pienempi, kuten *Totuus*-lehti osoittaa.²⁹⁹

²⁹⁸ Hyytiä 1999, 106.

²⁹⁹ Brooks 2001, 160; Pitkänen ja Sutinen 2019, 153–154.

4 Suomi, suomalaiset ja suomensukuiset

4.1 Suomi valtiona ja yhteiskuntana

Läpi tutkimuksessani tarkasteltujen *Totuus*-lehtien numeroiden Suomen valtio esiintyi aina negatiivisessa valossa. Näin oli myös ennen jatkosodan syttymistä: milloin Suomi oli politiikallaan provosoinut Neuvostoliittoa, milloin taas sen sisäiset olot kurjistuvat entisestään. Vaikka Suomesta kertovat uutiset eivät aina sisältäneet kärkevää kieltä tai nokkelaa retoriikkaa, niiden sisällöt, kuten ruokapula ja huono taloustilanne, maalasivat Suomi-kuvaan pelkkiä synkkiä värejä ja tukivat täten viholliskuvaa. Muita kuin negatiivisia Suomi-uutisia löytyi lehdistä harvoin. Tällaiset uutiset olivat usein lyhyitä raportteja ulkomaanosastolla, ja ne koskivat esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisiä sopimuksia tai Suomen sisäpoliittisia päätöksiä, joita ei syystä tai toisesta kommentoitu lehdissä tarkemmin. Tarkasteleman tutkimuskirjallisuuden mukaan Suomen valtiosta esitettiin jo 1920- ja -30-luvun neuvostolehdistössä porvarillinen, valkoinen ja verenheimoinen viholliskuva. Suomen väitettiin valmistautuvan hyökkäykseen Neuvostoliittoa vastaan yhdessä muiden maiden kanssa, minkä lisäksi siellä oli hirveät elinolot.³⁰⁰ *Totuudessa* Suomi nähtiin samojen linjojen mukaisesti kapitalististen valtaherrojen hallitsemana, Neuvostoliitolle vihamielisenä ja omaa kansaansa sortavana valtiona. Suomen yhteiskunnallisen tilanteen kuvaileminen oli lehdissä tärkeä osa maasta rakennettua viholliskuvaa. Kapitalistisen Suomen elinolojen esittely osui mitä parhaiten yksin kommunistisen ideologian kanssa.

Yksi kantavista *Totuuden* Suomi-teemoista oli maan kurjat elinolot työläisille. Vihavainen toteaa kirjassaan, että neuvostokarjalaisten lehtien perusteella talvisodan ajan Suomi oli hirveä paikka, jonka kansa oli erittäin köyhää. *Totuudessa* tämä kuva oli hädin tuskin muuttunut mihinkään suuntaan. Ennen jatkosodan syttymistä niin etusivun kuin ulkomaan osaston otsikot tiedottivat Suomen synkästä tilanteesta: ”Suomen työläisten aseman huonontuminen”³⁰¹, ”Elintarvikevaikeudet Suomessa”³⁰² ja ”Suomen talonpojat tukalassa asemassa”³⁰³. Kirjoitusten yhteisenä teemana oli tilanteen paheneminen entisestään. Lehdissä raportoitii muun muassa työttömyyden kasvusta, palkkojen alenemisesta, hintojen ja verotuksen noususta sekä teollisuus- ja elintarvikkeiden, kuten ruuan ja kivihiilen,

³⁰⁰ Takala 2009, 281; Laakkonen 2021, 167; Tsamutali 2009, 40–41; Vihavainen 1990, 121.

³⁰¹ *Totuus*, 13.7.1940.

³⁰² *Totuus*, 23.7.1940.

³⁰³ *Totuus*, 25.7.1940.

loppumisesta. Raportointi oli tavallisesti erittäin yksityiskohtaista, mikä viittaa siihen, että Suomen politiikkaa seurattiin ahnaasti. Ulkomaanosastolla uutisoitiin esimerkiksi Suomen eri elintarvikkeiden kortittamisista sekä ravintoloille annetuista viranomaisohjeista.³⁰⁴ Lehdissä käytettiin toisinaan suomalaisten työläisten kertomuksia ikään kuin todistajanlausuntoina Suomen kurjista oloista. Eräässä kirjoituksessa oli väitetyä haastateltu suomalaista maalaria ja räätäliä. Maalari kertoi alansa ennätystyöttömyydestä, ja räätäli totesi, ettei pysty raaka-ainepulan takia tyydyttämään ”vaatimattomimpiakaan elämäntarpeita”³⁰⁵.

Sodan myötä Suomen yhteiskunnalliset olot huononivat *Totuuden* kirjoittelun mukaan entisestään. Jatkosodan alkamisen jälkeen *Totuudessa* raportoitiin peräti nälänhädästä ja jopa sen aiheuttamista itsemurhista Suomessa. Talonpojilta otettiin kirjoitusten mukaan viimeisetkin jyvät eikä tilanteen paranemisesta ollut toivoa. Erityistä ärtymystä suomalaisissa herättivät *Totuuden* mukaan saksalaiset sotilaat, jotka olivat syömässä vähäistä leipää ja joita sitä paitsi pidettiin syyllisinä koko sotaan. Eräässä kirjeessä, jonka väitettiin kuuluvan alikersantti Reino Vaaran Leila-vaimolle, kerrottiin erityisesti naisten olevan tyytymättömiä tilanteeseen – ”kiroan Hitlerin”, päättyi vaimon kirjeen siteeraus.³⁰⁶ Lehdissä tuotiin esiin moneen otteeseen Suomen lisäksi muidenkin kansojen kärsimykset Hitlerin vallan alla. Näin voitiin osoittaa, että Saksa kohteli huonosti paitsi miehittämiään maita, myös omia liittolaisiaan. Hyytiä on omassa tutkimuksessaan lukenut *Totuus*-lehtiä vuoden 1941 syksyltä. Hän on päätenyt kanssani samaan näkemykseen: *Totuuden* antama kuva Saksan fasistien johtamasta Suomesta oli synkkä, työttömyyden ja nälän täyttämä.³⁰⁷

Voimakkaan vastakkainasettelun kirjoituksiin tuovat suomalaiset, Neuvostoliittoon muuttaneet haastateltavat. Tällaisissa kirjoituksissa ihmiset usein vertasivat entistä elämäänsä Suomessa, joka oli kurjaa ja puutteellista, uuteen elämäänsä Neuvostoliitossa, joka oli iloa ja auvoa. Esimerkiksi ”Aimo Vapola” kertoi, että hänet pakotettiin vasta 12-vuotiaana metsätöihin ”Suomen tukkikapitalisteille”, jotka olivat ”sellaisia riistäjiä”, ettei poika ollut päästä edes saunaan väsymyksen takia. Palkka oli pieni, vaikka ateriat maksoi paljon.³⁰⁸ E. Tapanaisen vastaavanlainen kirjoitus oli otsikoitu neuvostopropagandaa palvelevasti: ”On suuri onni olla neuvostokansalaisena”³⁰⁹. Hän totesi olleensa tovereineen vielä muutama

³⁰⁴ *Totuus*, 16.7.1940; *Totuus*, 23.7.1940; *Totuus*, 1.10.1940; *Totuus*, 24.11.1940.

³⁰⁵ *Totuus*, 4.8.1940.

³⁰⁶ *Totuus*, 1.8.1941; *Totuus*, 12.7.1941; *Totuus*, 5.7.1941; *Totuus*, 12.8.1941.

³⁰⁷ Hyytiä 1999, 80.

³⁰⁸ *Totuus*, 8.8.1940.

³⁰⁹ *Totuus*, 2.8.1940.

kuukausi sitten ”Suomen kapitalistisen yhteiskunnan orjuuttamia”³¹⁰. Tekstin perään on kirjoitettu paikannimi Sortavala, joka sijaitsi Suomen Neuvostoliitolle luovuttamalla alueella. Niinpä kirjoittaja näyttölee tekstissä puna-armeijan talvisodassa vapauttaman suomalaisen työläisen roolia. Eräessä lehdessä taas kerrotaan vanhasta Einari Laurilasta, joka työskenteli koko ikänsä ”kapitalistisessa Suomessa ja Amerikassa”, ja teki alaikäisenäkin 12 tunnin työpäiviä. Kirjoitus julkaistiin Neuvostoliiton Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön vasta antaman asetuksen alla. Asetus määräsi siirtymisestä 8-tuntiseen työpäivään ja 7-päiväiseen työviikkoon, joten muistutus kapitalististen maiden vielä pidemmistä työpäivistä auttoi todennäköisesti kansalaisia hyväksymään muutoksen.³¹¹

Totuudessa kiinnitettiin muutama otteeseen huomiota myös lasten ja nuorten asemaan kapitalistisessa Suomessa. Kirjoitukset noudattelivat jo esiteltyä kapitalistisen kurjuuden linjaa leimaten Suomen nuorille näköalattomaksi ja lapsia laiminlyöväksi yhteiskunnaksi. Lapsityövoiman kerrottiin olevan Suomessa yleistä, ja usein kauhisteltiin edellä mainitun Aimo Vapolan kaltaisia kertomuksia lasten tekemistä raskaista töistä. *Totuudessa* väitettiin jopa, että Karjalasta evakuoituja, ”kodeistaan poisajettuja lapsipoloisia” olisi lähetetty palkattomille metsätyöleireille.³¹² Eräs lausahdus maalasi kauhukuvaa: ”Ei leikkiä ja opiskelua, vaan raadannan ja orjuutuksen tuskaista taivalta on siellä lasten elämä.”³¹³ Y. Linkon lasten asemaan syventynyt teksti otsikolla ”Nuoret meillä ja nuoret heillä”, nosti esiin yksityiskohtia Suomesta ja Neuvostoliitosta.³¹⁴ Teksti esitteli Neuvostoliiton tarjoamaa terveydenhuoltoa synnyttävälle äideille, vauvoille sekä pienille lapsille, minkä jälkeen todettiin aina vuoron perään, että Suomessa tilanne oli toisenlainen. Esimerkit tarjosivat myös todistusvoimaa: erään emäntäkoulun johtajan kerrottiin todenneen, että eläimet ovat Suomessa arvokkaampia kuin lapset. Tekstin punaisena lankana oli armeijan kutsunnat. Kirjoittaja totesi, että Suomessa kutsuntalaiset olivat huonommassa kunnossa, ”rujoja ja rampoja”³¹⁵. Suomalaisille kutsunnat toivat sitä paitsi pelkoa ja ahdistusta, sillä Suomen armeijan katsottiin palvelevan vieraiden etuja. Syypääksi nuorten huonoon terveydentilaan katsottiin kurjat yhteiskunnalliset olot.³¹⁶

³¹⁰ *Totuus*, 2.8.1940.

³¹¹ *Totuus*, 28.6.1940.

³¹² *Totuus*, 9.10.1940.

³¹³ *Totuus*, 7.11.1940.

³¹⁴ *Totuus*, 5.10.1940.

³¹⁵ Ibid.

³¹⁶ Ibid.

Valkoisuus, porvarillisuus ja kapitalismi olivat *Totuuden* mukaan suomalaisen yhteiskunnan suurimpia syntejä. Pienempään rooliin, mutta sitäkin rohkeamman retoriikan kohteeksi joutui kuitenkin vielä yksi tärkeä suomalaisen yhteiskunnan kulmakivi: uskonto. Uskontoa käsitteleviä kirjoituksia oli *Totuudessa* melko harvoin, ja niistä Suomea käsitelivät vielä harvemmat. Neuvostoliitossa, täten myös *Totuudessa*, uskonnosta ja sen ”jätteistä” haluttiin päästä eroon. Niinpä uskonihmiset, kuten papit ja munkit, saivat lehdissä osakseen kovia syytöksiä. Eräässä uskontoa vastaan agitoivassa tekstissä käytettiin suomalaisia pappeja yhtenä esimerkkinä uskonnon haitoista ja vaaroista. Kirjoittajan mukaan uskonto kylvi kansalaisvihaa, kuten Suomen luterilaiset papit, jotka tekstin mukaan olivat aina usuttamassa suomalaisia venäläisiä vastaan. Kansalaisvihan kylväminen nähtiin muutenkin vihollis-Suomelle ominaisena, joskaan se ei ollut hallitseva narratiivi Suomen viholliskuvassa.³¹⁷ Uskonto katsottiin *Totuudessa* selvästi paheelliseksi, vieraaksi ja viholliseksi ominaisuudeksi. Eräs Valamon luostarin historiasta kertova kirjoitus oli otsikoitu peräti seuraavasti: ”Entinen pimeyden ja vakoilun pesä”³¹⁸. Luostarin munkkeja suomittiin muun muassa ”luterilaisten valkolahtarien” innokkaasta auttamisesta Suomen sisällissodassa sekä juopottelusta ja irstailusta. Kapitalismin ryöstötematiikka oli myös näkyvillä: ”Valamon mustakaapuiset solmivat heti valkoisen Suomen rahavallan kanssa ystävyysuhteita.”³¹⁹ Vielä tekstissä nostettiin esiin Mannerheimin vierailu luostariin sekä sen yhteydet englantilaisiin ja Venäjän valkokaartilaisiin. Niinpä uskonto yhdistettiin tekstissä lähes kaikkiin Neuvostoliiton sen ajan vihollisiin. Uskonnosta ehkä kirjoitettiin vähän, mutta viesti oli selvä.

Totuudessa seurattiin Suomen yhteiskunnallisten olojen lisäksi poliittista päätöksentekoa, vieläpä kiitettävällä tarkkaavaisuudella. Lehdissä noteerattiin muun muassa suomalaisten puolueiden riitely ja merkittävät poliittiset muutokset, kuten Suomen Sosialidemokraattisen puoleen vasemmistosiiven jäsenten erottaminen. Kyseinen kirjoitus ilmestyi ”Ulkomailta”-osuudessa, ja oli siihen nähden poikkeuksellisen kärkeä: yleensä ulkomaan uutiset pitäytyivät tyyliältään maltillisessa raportoinnissa.³²⁰ Suomen sisäpolitiikan kuvailu oli raportinomaisia poikkeuksia lukuun ottamatta negatiivissävytteistä ja antoi usein riitaisen kuvan. Tämä auttoi vähintään Suomen mustamaalaamisessa, usein jopa viholliskuvan luomisessa. *Totuudessa* painotettiin tietenkin Suomen politiikan seurauksia kansalaisille. Eräässä ”Suomen talouden rappiotila” -otsikoidussa kirjoituksessa tuotiin esimerkiksi esiin Suomen hallituksen

³¹⁷ *Totuus*, 9.10.1940; *Totuus*, 10.4.1940, pk.

³¹⁸ *Totuus*, 11.9.1940.

³¹⁹ Ibid.

³²⁰ *Totuus*, 2.10.1940. Kyseisessä kirjoituksessa muun muassa nimitettiin Tanneria diktaattoriksi.

toukokuussa 1941 säätämä ”valtalaki”³²¹. Tekstissä kuvailtiin yksityiskohtaisesti, mitä kaikkia oikeuksia työläiset olivat menettäneet valtalain myötä. Tekstin mukaan laki antoi ”hallitukselle rajoittamattomat valtuudet väestön taloudelliseen kuristamiseen” ja ”porvaristolle rajoittamattomat riistomahdollisuudet”³²². Tekstissä myönnettiin, että eduskunta oli pakotettu lain säätämiseen, sillä taloustilanne Suomessa oli niin katastrofaalinen.³²³ Lisäksi lehdissä mainittiin pilkalliseen sävyyn yleisen työvelvollisuuslain säätäminen Suomessa 1939 sekä ”porvari-Suomen” budjetin riippuvuus työätekevien veroista. *Totuudessa* ei katsottu hyvällä myöskään Suomen kunnallisvaalien siirtämistä, joka kirjoittajan mielestä oli kansan äänioikeuden riistämistä.³²⁴

Armas Äikiän Karjalais-suomalaisen SNT:n Korkeimman Neuvoston Ensimmäisessä sessiassa heinäkuussa 1940 pitämä puhe oli täynnä samanlaista kansan sortamisen retoriikkaa. Äikiä nosti tikunnokkaan kuuluisia suomalaisia poliitikkoja, rikkaita ”miljoonamiehiä”, kuten hän kutsui kokoomuksen Waldenia, maalaisliiton Jutilaa sekä sosialidemokraattien Tanneria, osoittaakseen, että Suomessa poliitikoiksi pääsevät vain rikkaat tai heidän ”kätyrinsä”³²⁵. Hän ei myöskään unohtanut Mannerheimia, jota hän syytti Suomen isännöimisestä yhdessä valkoisten asemiehiensä kanssa. Vielä Äikiä kertoi, että moni työläisten vasemmistiedustaja on vangittu ja pelotteli, että jos Suomessa systeemi ei miellytä, on pidettävä suunsa kiinni – muuten voi joutua itsekin vankilaan.³²⁶ Äikiän, Kuusisen sekä Linkon, eli kolmen suomalaistaustaisen, KSSNT:ssa merkittävässä asemassa olevan kommunistin, *Totuus*-lehdissä julkaistut puheet ja kirjoitukset olivat retorista tykitystä. Ne olivat täynnä kommunistista propagandaa ja käsittelivät tai ainakin mainitsivat lähes aina Suomen. Käytetty sävy oli pistävä ja Suomen epäkohtia tuotiin vihaisesti esiin, mikä erotti kirjoittelun *Totuuden* yleisestä, rauhallisemmasta tyylistä. Suomalaiskommunistien erityisen räikeiden syy löytynee heidän historiastaan: heillä oli pitkä kokemus Suomeen liittyvän propagandan luomisesta, ja he olivat joutuneet itse kärsimään esimerkiksi vankilatuomiota Suomessa tai pakenemaan maasta. Lisäksi henkilöiden korkea asema Neuvostoliitossa saattoi vaatia erityistä aatteelle omistautumista.

³²¹ *Totuus*, 4.7.1941.

³²² Ibid.

³²³ Ibid.

³²⁴ *Totuus*, 3.9.1940; *Totuus*, 14.9.1940, *Totuus*, 23.11.1940.

³²⁵ *Totuus*, 13.7.1940.

³²⁶ Ibid.

Suomen yleinen äänioikeus oli *Totuudessa* toistuvasti pilkan kohteena. Erityisesti sitä riepottelivat Suomessa aiemmin asuneet kommunistit tai työläiset. Äikiä toi esimerkiksi äsken mainitussa puheessaan esiin erilaisia poikkeusryhmiä Suomen äänioikeuslaissa, joita olivat hänen mukaansa esimerkiksi alle 24-vuotiaat sekä sotilaat ja köyhäinapua saavat. Sitten hän totesi ivallisesti: ”Melkoisen suuri osa kansaa on siis sikäli yhtäläisessä asemassa, että ”yleinen” äänioikeus ei ulotu siihen.”³²⁷ Y. Linko vertaili eräässä kirjoituksessaan Neuvostoliiton ja Suomen vaaleja. Hän toi Äikiän tavoin ponnekkaasti esiin korkean äänestysikärajan, jota hän kutsuu kapitalistisen riiston suojoitoimenpiteeksi. Linko teki *Totuudelle* harvinaisen maininnan Suomeen evakoiduista karjalaisista, tai sanatarkasti Suomen valkoisten kodeistaan karkottamasta väestöstä. Hän kertoi, ettei heillä kotikuntansa menettämisen seurauksena olisi äänioikeutta kunnallisvaaleissa, mutta totesi sitten, että Suomen hallitus kuitenkin siirsi vaalit, tosin ”epämääräiseen tulevaisuuteen”³²⁸. Vielä Linko pitää epärealistisena äänestys-oikeuden menettämistä ylettömien verojen takia sekä kritisoi jäsenten erottamista sosialidemokraattisesta puolueesta.³²⁹ Kaikkien äänioikeutta arvostelevien kirjoitusten suurena teemana on äänioikeuden riistäminen työväeltä. Eräs Neuvostoliittoon muuttanut työläinen veti johtopäätöksen: ”Ei niissä maissa [Suomessa ja Kanadassa] ole vaalioikeutta todellisuudessa muille kuin kapitalistisen järjestelmän kannattajille.”³³⁰ Vain rikkaat pääsivät vaalikuntiin, ja kansan oli tyydyttävä porvarien päätöksiin.³³¹

Sisäisen tilanteen lisäksi lehdissä käsiteltiin muutamaan otteeseen Suomen ulkopoliittikkaa ja kansainvälisiä suhteita. Ennen jatkosotaa *Totuudessa* raportoitiin erityisesti Suomen ja Neuvostoliiton suhteesta. Vuoden 1940 aineistossani Suomen tärkeimmäksi ulkopoliittiseksi tapahtumaksi nousi kuitenkin saksalaisten sotilaiden kauttakulku Suomessa syyskuussa. Aihe oli etusivun uutinen, ja siitä kirjoitettiin peräti kolme erillistä tekstiä, jotka oli sijoitettu Saksan, Italian ja Japanin liittosopimuksesta kertovien uutisten alle. Kauttakulusta raportoitiin otsikoilla ”Saksan ja Suomen sopimus”, ”Saksalaisten sotajoukkojen kuljetusta Pohjois-Suomen ja Pohjois-Norjan välillä” sekä ”Englannin vastalause Suomelle”³³². Ensimmäisessä tekstissä kerrottiin muun muassa, että Suomen hallituksen tiedonanto sopimuksesta oli tullut Suomen kansalle yllätyksenä, ja että Saksa ei ollut antanut tästä mitään selvitystä.

³²⁷ *Totuus*, 13.7.1940.

³²⁸ *Totuus*, 23.11.1940.

³²⁹ Ibid.

³³⁰ *Totuus*, 25.10.1940.

³³¹ *Totuus*, 2.11.1940.

³³² *Totuus*, 29.9.1940.

Seuraavassa kuvattiin tarkemmin sopimuksen yksityiskohtia, ja viimeisessä tekstissä esitettiin Suomelle vakavia syytöksiä Englannin suulla: ”Sanotaan, että Suomen hallituksen edesottamiset ovat epäilemättä puolueettomuuden sekä kansainvälisen oikeuden rikkomista.”³³³ Englanti oli *Totuuden* mukaan myös valtuuttanut Helsingin lähettiläänsä esittämään jyrkän vastalauseen Suomen hallitukselle. Uutisoinnin volyyymi todistaa tapauksen merkittävydestä Neuvostoliitolle.

Yleensä Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita kommentoitiin ennen sodan alkamista ilmestyneissä *Totuus*-lehdissä ulkomaanosaston erilaisissa raporteissa, jotka kertoivat esimerkiksi Moskovan rauhansopimuksesta tai maiden välisestä kauppasopimuksesta. Kesällä ja syksyllä 1940 *Totuus* raportoi erityisen herkällä korvalla Suomen neuvostovihamieliseksi tulkittavasta politiikasta. Kirjoittelun voi suhteuttaa silloisiin maailmanpoliittisiin myllerryksiin. Neuvostoliitto oli alkanut valmistella Suomen liittämistä Neuvostoliittoon elokuussa 1940, minkä seurauksena muun muassa täsmennettiin operatiivisia suunnitelmia ja värvättiin tiedustelijoita sotilaallisten valmistelujen tueksi. Syyskuussa Neuvostoliitto joutui kuitenkin ahtaalle: Suomi sopi Saksan kanssa sotilaiden kauttakulkemisesta ja Saksa, Japani ja Italia liittoutuivat. Lopullisesti Neuvostoliiton suunnitelmat Suomen varalle kariutuivat marraskuussa, jolloin Hitler toi esille omat intressinsä Itämerellä, ja söi täten sekä sanansa että neuvostojohdon suunnitelmat. Suomen kysymyksen ratkaiseminen oli siis kesällä ja syksyllä 1940 ollut Stalinin prioriteetti, mikä selittää kiihkeän uutisoinnin.³³⁴

Erityisen huomion kohteeksi maiden väliset suhteet päätyivät elokuussa 1940, jolloin *Totuudessa* esiteltiin Neuvostoliiton ulkoministerin, V. M. Molotovin sekä Suomen pääministerin, Risto Rytin pitämät puheet. Rytin puhe ilmestyi viimeisimpänä, elokuun 22. päivänä. Ryti kehui *Totuuden* mukaan Suomen ja Neuvostoliiton välisten rauhan- ja kauppasopimusten täytäntöönpanoa, ja vieläpä kiitti Neuvostoliittoa ”hyvästä tahdosta”³³⁵. Historiantutkija ja emeritusprofessori Kimmo Rentola kuvailee kirjassaan kyseistä puhetta sovittelivaksi, ja kertoo neuvostovastaanoton sille olleen myönteinen. Puheen myönteisyys kumpusi hänen mukaansa Suomen ja Saksan kauttakulkusopimuksen valmistelusta, jolla Suomi sai lisää pelivaraa Neuvostoliiton suhteen.³³⁶ Hieman aikaisemmin, 3. elokuuta, *Totuudessa* oli julkaistu Molotovin SNTL:n Korkeimman Neuvoston istunnossa pitämä puhe,

³³³ *Totuus*, 29.9.1940.

³³⁴ Rentola 1994, 280–282, 285–287.

³³⁵ *Totuus*, 22.8.1940.

³³⁶ Rentola 1994, 256.

jossa käsiteltiin Neuvostoliiton ulkopoliittikkaa. Molotov mainitsi myös Suomen ja Moskovan rauhansopimuksen, mutta Rytin verrattuna sävy oli synkeämpi. Molotov toi Rytin tavoin positiivisessa valossa esiin Suomen ja Neuvostoliiton välisen kauppasopimuksen solmimisen, mutta lopuksi hän lausui varoituksen sanan: ”[J]os Suomen hallitsevien piirien muutamat ainekset eivät lopeta pakkotoimenpiteitään Suomen niitä yhteiskunnallisia kerroksia vastaan, jotka pyrkivät lujittamaan ystävällisiä naapuruussuhteita Neuvostoliittoon, niin Neuvostoliiton ja Suomen väliset suhteet voivat kärsiä vahinkoa.”³³⁷ Mielenkiintoisesti kirjoitukseen on merkitty, että lausahdus sai yleisön nauramaan ja osoittamaan suosiotaan. Rentola arvioi, että Molotov yritti näin vitsailla Suomen hallituksen epäjohtonmukaisuudesta. Suomessa vitsi ei kuitenkaan mennyt perille, vaan lausahdus otettiin uhkauksena ja hallitus ryhtyi toimenpiteisiin.³³⁸

”Hallitsevien piirien pakkotoimenpiteillä” Molotov viittasi todennäköisesti niihin rajoituksiin, jotka Suomessa kohdistettiin Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyuden seuraan. Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyuden seura³³⁹ perustettiin 22.5.1940, ja sen tavoitteena oli saavuttaa ystävälliset suhteet Suomen ja Neuvostoliiton välillä. Sen puheenjohtajana toimi vasta turvasäilöstä vapautunut vasemmistopoliitikko Mauri Ryömä, ja Rentola toteaa, että pohjimmiltaan seura oli uusi vasemmistolainen työväenpuolue. Vastoin Molotovin toivetta Suomi kuitenkin jatkoi ja jopa lisäsi viranomaistoimenpiteitä seuraa kohtaan puheen jälkeen. Suomen hallitus katsoi seuran ainakin potentiaalisesti ajavan Neuvostoliiton etua.³⁴⁰

Totuudessa raportoitiin hanakasti seuran kärsimistä vääryyksistä kesällä 1940. Liikkeen jäseniä oli lehden mukaan vainottu, erotettu sosialidemokraattisesta puolueesta ja oli haukuttu työväen pettureiksi. Lisäksi kerrottiin, että Suomen vallanpitäjät antoivat määräyksen, jonka mukaan seuran jäsenet on erotettava tuotantolaitoksista. Työnantajien kerrottiin todenneen seuraavaa: ”Me emme tarvitse venäläisten käytyreitä.”³⁴¹ Vielä *Totuudessa* kerrottiin, että seuran kokoustaminen kiellettiin Suomessa, ja raportoitiinpa jopa seuran erään aktivistin murhasta, jonka takana kuulemma oli sisäministeriön ohjeita toteuttava poliisi.³⁴² Uutisointi loi Suomesta erittäin epäystävällisen ja neuvostovihamielisen kuvan. Suomi esiintyi tätä kautta valtiona, joka halusi tukahduttaa rauhaan ja ystävyyteen keskittyvän seuran vain siksi, että se halusi luoda suhteita Neuvostoliittoon. Neuvostoliiton intresseissä oli tietenkin seuran

³³⁷ *Totuus*, 3.8.1940.

³³⁸ Rentola 1994, 248–249.

³³⁹ *Totuudessa* muodossa ”Neuvostoliiton-Suomen rauhan ja ystävyuden seura”.

³⁴⁰ Rentola 1994, 218–219, 249; Laine 1982, 43.

³⁴¹ *Totuus*, 8.8.1940.

³⁴² *Totuus*, 25.7.1940; *Totuus*, 7.8.1940; *Totuus*, 8.8.1940; *Totuus*, 9.8.1940.

suojeleminen, sillä se ajoi Neuvostoliitolle ystävällistä politiikkaa ja oli sitä paitsi Suomen vasemmistolaisille tärkeä kokoontumisfoorumi.

Suomen neuvostovihamielisyys oli *Totuudessa* keskeinen narratiivi Suomen viholliskuvassa, mikä olikin tarpeellista, jotta voitiin osoittaa maan uhkaavuus Neuvostoliitolle. Ennen jatkosodan alkamista neuvostovihamielisyys kumpusi Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran kohtaaman syrjinnän lisäksi enimmäkseen käydyistä sodista sekä Suomen kapitalistisuudesta. Jatkosodassa päästiin kuitenkin uudelle tasolle, kun *Totuus* raportoi Neuvostoliiton edustajien kaltoinkohtelusta Suomessa. Eräässä tekstissä väitettiin esimerkiksi, että Suomen hallitus piti joitakin Neuvostoliiton virkailijoita ja insinöörejä väkivaltaisesti Suomessa ja että heitä oli jopa lähetetty keskitysleirille.³⁴³ Lisäksi närkästyttiin suomalaisten tavasta evakuoita Neuvostoliiton lähetystä, joka sai tekstin mukaan ”törkeän poliisikarkoituksen luonteen”³⁴⁴. Tällaiset Neuvostoliiton edustajia koskevat Suomi-kirjoitukset julkaistiin pääsääntöisesti ulkomaan uutisissa. Retoriikka oli rohkeaa ja herätti mitä todennäköisimmin lukijoissa vihaa Suomea kohtaan. Lehtikirjoittelun perusteella näytti siltä, että Suomi ei osannut käyttäytyä sivistyneesti edes näin korkealla tasolla, vaan oli sokean aggressiivinen kaikkea neuvostoliittolaista kohtaan.

Suomi ei *Totuuden* mukaan ollut vihamielinen vain Neuvostoliittoa, vaan myös omaa kansaansa kohtaan. *Totuudessa* Suomesta luotiin viranomaiskuvausten kautta epäystävällinen ja kansalaisille vaarallinen poliisivaltio. Lehdissä kerrottiin esimerkiksi, että poliisi oli aloittanut joukkopieksäjäiset Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuran jäsenten kokoontumisissa. Samassa tekstissä kuvailtiin myös verisen naisen säälimätön kiinniotto.³⁴⁵ On huomionarvoista, että poliisi ja työläiset olivat kirjoituksissa aina eri puolilla. Poliisit kuvattiin hyvin aggressiivisina ja väkivaltaisina, minkä johdosta seuran jäsenet, viattomat työläiset, saivat kärsiä aiheetta. ”Suomen ohranalaitos” kohteli kansalaisia kaltoin myös sellaisissa uutisissa, jotka eivät liittyneet Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyyden seuraan. Nämäkin uutiset korostivat poliisien ja työväen vastakkainasettelua entisestään. Poliisit olivat *Totuuden* kirjoittelussa julmia, mielivaltaisia ja konnamaisia Suomen valtaherrojen käskyläisiä. Jatkosodan aikana poliisi tukahdutti lehden mukaan kansan sodanvastaiset mielipiteenilmaukset sekä pakotti ihmisiä töihin. Lisäksi kirjoitettiin tapauksesta, jossa työläisten väitettiin murtautuneen paikallisen suojeluskuntajärjestön

³⁴³ *Totuus*, 6.8.1941.

³⁴⁴ *Totuus*, 6.8.1941.

³⁴⁵ *Totuus*, 9.8.1940.

johtajien varastoon viemään ruokaa. Paikalle kutsuttiin suojeluskuntapoliisit, jotka tappoivat tekstin mukaan neljä miestä ja naista, haavoittivat lapsia ja vangitsivat 35 työläistä.³⁴⁶ Niinpä virkavalta ei lehden kuvausten mukaan lainkaan välittänyt kansalaisten ahdingosta sodan aikana, vaan käytti väkivaltaisista, jopa kuolemaan johtavia otteita kaikkia työläisiä, myös lapsia vastaan. Tämä oli omiaan luomaan Suomen valtiosta hirveän kuvan, jossa kansa kärsi ja valtaapitävät käyttivät väkivaltaa vaiantaakseen sen valituksen.

Juuri työläisten vaijantaminen oli yksi keskeisimmistä neuvostopropagandassa luodun Suomen valkosuomalaisen valtakomennon piirteistä. Väjivallan lisäksi työläisiä vaijennettiin *Totuuden* mukaan sulkemalla heidät vankiloihin, jonne joutui ilmeisen helposti. Lehteen kirjoittanut, Suomessa aiemmin asunut ”Viljo Nurminen” totesi: ”Jos kuka uskaltaa esiintyä vähänkin kansan etujen puolesta, hän joutuu heti epäluotettavien kirjoihin, ohranan alituisen silmälläpidon ja vainon alaiseksi tai teljetään vankilaan.”³⁴⁷ Suomi todella oli sulkenut lähes kaksi sataa vaarallisena pidettyä henkilöä, joista leijonanosa oli kommunisteja, turvasäilöön talvisodan alettua. Heidät vapautettiin sodan jälkeen, mukaan lukien SKP:n nimekkäimmät johtomiehet Toivo Antikainen sekä Adolf Taimi, joiden vapauttamista Molotov oli erityisesti vaatinut.³⁴⁸ *Totuudessa* keskityttiin kuitenkin eniten runoilija Äikiän vankilakokemukseen, josta esimerkiksi Linko kirjoitti Äikiästä kertovassa tekstissään. Linko käytti kuvailussaan tuttuun tapaan voimakkaita sanavalintoja: ”valko-Suomen vankilahelveteistä”, ”lahtarivankilan” ja ”vankilapedot”³⁴⁹. Hänen mukaansa eri puolilla Suomea oli vankiloissa tapahtunut kauheaa kidutusta, pakkosyöttöä, räjäkkäystä ja jopa murhia.³⁵⁰ Suomalaisista vankiloista annettiin muuallakin *Totuudessa* hyvin häijy kuva – niitä kutsuttiin lehdissä pariin otteeseen jopa fasistisiksi.³⁵¹

Neuvostopropagandassa vallitsi toisen maailmansodan alussa varmuus siitä, että Suomen kansa ja valtiovalta jakaantuvat kahtia.³⁵² Takala on tutkinut Suomi-kuvaa neuvostopropagandassa 1920- ja -30-luvuilla. Hänen mukaansa Suomesta esitettiin jo silloin kahdenlainen kuva, ”jonkinlainen valkopunainen kummajainen”³⁵³. Valkoinen Suomi nähtiin raakana, eläimellisenä porvarisvihollisena, kun taas punaisia sisällissodan satureita säälittiin

³⁴⁶ *Totuus*, 5.7.1941; *Totuus*, 25.7.1941; *Totuus*, 1.8.1941.

³⁴⁷ *Totuus*, 2.11.1940.

³⁴⁸ Rentola 1994, 184–185, 211, 224.

³⁴⁹ *Totuus*, 30.12.1940.

³⁵⁰ Ibid.

³⁵¹ *Totuus*, 28.9.1940; *Totuus*, 6.8.1941.

³⁵² Senjavskaja 2009, 303.

³⁵³ Takala 2009, 282.

ja kunnioitettiin aateveljinä. Propagandassa näkyi Takalan mukaan usko Suomen työväen vallankumoukseen ja ”suomalaisen proletariaatin lopulliseen voittoon”³⁵⁴. Vihavainen on talvisodan ajan neuvostolehdistöä tutkivassa kirjassaan samoilla raiteilla. Hän kertoo esimerkiksi, että *Krasnaja Karelija* -lehdessä innostuttiin neuvostohallituksen ja Kuusisen johtaman Suomen kansanhallituksen joulukuussa 1939 solmimasta ”valtiosopimuksesta”, jonka mukaan Suomen kansanhallitus oli luovuttanut Neuvostoliitolle alueita korvauksia vastaan.³⁵⁵ Vihavainen kertoo lehden joulukuuisen pääkirjoituksen sisällöstä: ”Neuvosto-Karjalan työtätekevillä oli nyt kunniatehtävä auttaa Suomea sen vapauttaessa itsensä mustan taantumuksen plutokraattisesta joukosta, lakaista maanpinnalta valkosuomalaisten kurja joukkio ja järjestää elämä uudelleen.”³⁵⁶ Niinpä propagandassa valmistauduttiin talvisodan alussa auttamaan suomalaisia vallankumouksessaan. Vielä talvisodan jälkeen, jolloin Suomen kansanhallitus oli lakkautettu ja Suomi ei ollutkaan vapautunut valkosuomalaisten ikeestä, julkaistiin *Kansan Valta* -lehdessä todennäköisesti Kuusisen kirjoitus, jossa ilmaistiin kyllä pettymys Suomen kansaan, mutta myös ennustettiin Suomen työväen vielä nousevan.³⁵⁷

Neuvostopropaganda ei siis päästänyt irti Suomen työväen vallankumouksen toiveestaan edes pieleen menneen talvisodan jälkeen, vaan esitti sitkeää optimismia sitä kohtaan ainakin lähivuosina. Myös *Totuuden* esittämästä, kurjuuden täyttämästä Suomi-kuvasta huokuu yllättäen synkeyden keskellä tulevaisuusoptimismi, joka perustui tälle toiveajattelulle tulevasta Suomen työväen vallankumouksesta. O. V. Kuusinen esimerkiksi lähetti sosialistisen vallankumouksen vuosipäivänä *Totuudessa* ”toivorikkaan taistelutervehdyksemme” Suomen työvälle.³⁵⁸ *Totuudessa* kahtiajakautuneen Suomen mielikuvaa vahvistivat muun muassa edellä kuvatut kertomukset virkavallan ja hallituksen pakkotoimista kansalaisia kohtaan. Neuvostopropagandan toiveajattelulle löytyi kuin löytyikin heiveröistä pohjaa Suomen sodanjälkeisestä yhteiskunnallisesta tilanteesta. Niin kutsuttu talvisodan henki, eli Suomen kansan sodanaikainen yhdentyminen ja yksimielisyys, oli alkanut rauhanteon jälkeen hiipua. Vasemmistoliikkeen suosio nousi rajusti muun muassa sodan kokemisen ja sen aiheuttamien talousvaikeuksien myötä, minkä lisäksi Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyuden seura oli yllättäen Neuvostoliiton vastaisen sodan jälkeen kerännyt tuhansia jäseniä.³⁵⁹ *Totuuden* esittämälle suoranaistelle kansan kahtiajaolle

³⁵⁴ Takala 2009, 282.

³⁵⁵ Vihavainen 1990, 44, 53, 119.

³⁵⁶ Vihavainen 1990, 120.

³⁵⁷ Vihavainen 1990, 133–134.

³⁵⁸ *Totuus*, 7.11.1940.

³⁵⁹ Rentola 1994, 211–213, 221, 291.

vallankumouksellisiin ja valkosuomalaisiin ei kuitenkaan Suomen kontekstissa löydy todisteita. Fettweisin mukaan valtioilla on tapana yliarvioida kansannousun mahdollisuus sellaisissa valtioissa, joiden hallitusta vihataan. Hän käyttääkin artikkelissaan Neuvostoliiton näkemystä kapitalistisista maista esimerkkinä tästä ilmiöstä. Fettweis toteaa, että viholliskuva altistaa valtion johdon ajattelemaan, että kansa ei tue vihollisvaltion hallitusta, mikä osaltaan oli johtanut Neuvostoliiton vaikeuksiin talvisodassa.³⁶⁰

4.2 Suomalaiset veljinä, vankeina ja vihollisina

Neuvostopropagandassa Suomen kansaa yhteenotoista huolimatta sääliittiin ja sitä kohtaan tunnettiin veljeyttä, jopa sympatiaa. Kaiken lisäksi sen toivottiin vallankumouksen kautta luovan itselleen loistokkaan, kommunistisen tulevaisuuden. Tämän tiedon valossa ei ole perusteltua väittää, että Suomen työtätekevistä kansasta luotiin varsinaisesti viholliskuvaa. Suomen kansaa ei esitetty *Totuudessa* vihollisena, eikä edes ”toisena”. Esimerkiksi Vuorisen määritelmän mukaan ”toinen” on negatiivisine piirteineen etäinen, oman ryhmän ala- sekä ulkopuolella.³⁶¹ *Totuudessa* Suomen kansaa ei pidetty omaa ryhmää ala-arvoisempana eikä siihen liitetty negatiivisia piirteitä. Niinpä Suomen kansasta ei muodostunut toisen kuvaa, vaan heidät luettiin pikemminkin mielenkiintoisesti osaksi omaa ryhmää. *Totuus*-lehden kirjoituksissa Suomen työtätekevä kansa oli luokkaveli, joka taisteli uhrautuvasti sortajiaan vastaan. Suomen sisällissodasta periytyvä, läpi 1920- ja -30-lukujen sekä talvisodan kestänyt kahtiajaon ajatus näkyi siis vielä *Totuudessakin*. Kahtiajako punaiseen ja valkoiseen Suomeen, työläisiin ja porvareihin, hyviin ja pahoihin mahdollistaa tutkimusasetelmani ja istuttaa sen sekä Venäjän että Neuvostoliiton historialliseen dualistisen ajattelun perintöön.³⁶² Vihollisuuden rajojen selvittämiseksi tutkimuksessani on syytä tarkastella Suomen viholliskuvan lisäksi sen vastaparia: punaista, hyvien työläisten muodostamaa Suomi-kuvaa.

Kun suomalaisista ei puhuttu valkosuomalaisina, kuvattiin heidät poljettuna mutta urhoollisena työväkenä, joka kärsi kapitalistien sorrosta. Tällaisia mainintoja oli määrällisesti paljon vähemmän kuin mainintoja valkosuomalaisista vihollisista, mutta silti riittävästi narratiivin muodostumiseen. Eräs Suomen sisällissodasta kertova teksti on hyvä esimerkki Suomen työväen ja sen taistelun glorifioinnista: ”Suomessa virtasi työtätekevien vapauden ja onnen puolesta uhrautuvasti taistelleiden kansan parhaimpien poikien veri.”³⁶³ Useimmat

³⁶⁰ Fettweis 2015, 154.

³⁶¹ Vuorinen 2007, 242.

³⁶² Harle 1991, 142.

³⁶³ *Totuus*, 20.6.1940.

kirjoitukset eivät kuitenkaan yltäneet tällaiseen retoriseen suitsutukseen. Tavallisempi kuvaus Suomen työväestä oli lyhyehkö maininta, jossa kerrottiin työläisten olevan tyytymättömiä Suomen taloudelliseen tai poliittiseen tilaan sekä omaan huonoon asemaansa.

Lehtikirjoittelussa seurattiinkin tyypillisesti Suomen kansan mielialoja liittyen joko Suomen politiikkaan tai yhteiskunnallisiin oloihin. Eräs jatkosodan aikainen kirjoitus kuvasi esimerkiksi lakimuutosta koskevia tunnelmia: ”Mutta Suomen kansa ei jaksakaan kantaa kaikkia näitä lukemattomia rasituksia, joita sen harteille on sälytetty.”³⁶⁴ Kuten esimerkeistä huomataan, Suomen työläisistä esitettyyn kuvaan liittyivät tavallisesti synkeys ja sorto. Vaikka työläiset sinänsä kuvattiin siis hyvinä ja jaloina, samalla varottiin suomasta kapitalistiseen Suomeen minkäänlaista valonpilkahdusta. Koska Suomea johtivat pahat, valkoiset valtaherrat, ei suomalainen yhteiskuntakaan voinut olla hyvä.

Jatkosodan alettua Suomen kansalaisista puhuttaessa keskeisimmäksi teemaksi nousi sodan inhoaminen ja vastustaminen. Otsikot toitottivat: ”Suomen kansa vihaa Neuvostoliiton vastaista sotaa”³⁶⁵. Sama vakuuttelu jatkui leipäteksteissä: ”Suomen kansa ei tunne minkäänlaista innostusta sotaan.”³⁶⁶ Eräessä kirjoituksessa esiteltiin suomalaisten vastatoimia, kuten karkuruutta ja sabotaasia, joista pääteltiin, että ”Suomen valtaherrain selkäpuoli on heikko.”³⁶⁷ *Totuudessa* raportoitiinkin useaan otteeseen suomalaisista loikkareista ja karkureista. Eräessä lehdessä esitellyt karkurit ”Erkki Nuutinen” ja ”Unto Seppälä” väittivät, että Suomen armeijassa oli monia muita halukkaita seuraamaan heidän esimerkkiään.³⁶⁸ Kun otetaan huomioon, että *Totuuden* kohdeyleisönä olivat neuvostokansalaiset, voidaan päätellä, että tällainen narratiivi pyrki rohkaisemaan lukijaansa ja vakuuttamaan tämän siitä, että vastassa oli alakuloinen vihollinen, jonka taistelumotivaatio oli lopussa. Vielä monessa kirjoituksessa selitettiin, että Suomen valtaapitävät olivat tähän asti tukahduttaneet väkivalloin kansalaisten sodanvastaiset mielenilmaukset. Niinpä *Totuus* piti sodankin aikana tehokkaasti yllä narratiivia kahtiajakautuneesta Suomen kansasta: hyvistä, sotaa vihaavista työläisistä ja pahoista, sotaa haluavista hallitsijoista. Tämä istui täydellisesti Neuvostoliiton kommunistisen ideologian raameihin. Neuvostopropaganda meni ideologialleen uskollisena niin pitkälle, että *Totuudessa* jopa Neuvostoliiton päävihollisen, kansallissosialistisen Saksan, kansa ja

³⁶⁴ *Totuus*, 4.7.1941.

³⁶⁵ *Totuus*, 25.7.1941.

³⁶⁶ *Totuus*, 4.7.1941.

³⁶⁷ *Totuus*, 25.7.1941.

³⁶⁸ *Totuus*, 5.7.1941.

talonpojat irrotetaan sodasta, ja heidän kärsimyksensä Hitlerin ja muiden ”valtaherrojen” käsissä tuodaan esiin.³⁶⁹

Uitto toteaa, että Neuvostoliitolla oli tapana hyödyntää loikkareiden ja sotavankien kertomuksia ja kuvia propagandassaan.³⁷⁰ Myös *Totuudessa* käytettiin suomalaisten suuhun laitettuja kertomuksia ikään kuin todistusaineistona sodan vihaamisesta Suomessa. Eräs sotavanki esimerkiksi vannoi tekstissä: ”[M]eidän, työläisten keskuudessa ei ole yhtään sellaista, joka olisi halunnut tätä sotaa.”³⁷¹ Hän totesi Suomen kansan syvästi inhoavan sotaa ja syyttävän siitä Hitleriä. Jo mainittu karkuri Erkki Nuutinen toisti hänkin *Totuudessa*, ettei Suomen kansa halua sotaa. Hänen mukaansa sodan tarkoitus oli kansalle vieras, ja sota toi sille ”suunnattomia kärsimyksiä”³⁷². Toinen karkuri, Unto Seppälä, syytti perään Suomen vallanpitäjiä jo monta vuotta jatkuneesta kansan pettämisestä ja sen pelottelusta Neuvostoliitolla.³⁷³ *Totuudessa* lainattiin myös suomalaisten sotilaiden saamia kirjeitä kotirintamalta. Kirjeissä lausuttiin Neuvostoliiton Tietotoimiston mukaan ”- - avoimesti Suomen työtätekevien tyytymättömyys Neuvostoliiton vastaisen sodan johdosta ja viha fascistista Saksaa kohtaan.”³⁷⁴ Esimerkiksi nostettiin erään suomalaisen sotilaan veljen kirjoittama kirje. Veli uhosi, ettei lähtisi mistään hinnasta sotimaan Neuvostoliittoa vastaan. Hän totesi, ettei näin antaisi pitää itseään hölmönä.³⁷⁵ ”Todistusaineistossa” korostuvat siis sodan merkityksettömyys sekä sen liian suuret vaatimukset.

Sotaa vihaavan ja siihen kyllästyneen kansalaisen narratiivin esittäminen suomalaisista sotilaista tarjosi *Totuudessa* vastapainoa hallitsevalle, aggressiivisen valkosuomalaisen sotilaan kuvalle. Tällöin sotilaat kuvattiin sotaan pakotettuina, taisteluhaluttomina työläisinä, jotka toivoivat vain rauhaa ja hyviä elinoloja - sekä tietenkin vapautusta valkosuomalaisten ja saksalaisten fasistien vallasta. Tällainen esittäminen oli luonnollisesti propagandassa tarkoituksenmukaista, mutta siinä piili vihollisen aliarvioimisen vaara. Vihollisen uhka on säilytettävä, jotta kansalaiset ottavat sen vakavasti. Talvisodassa sotaa vihaavan ja siihen pakotetun sotilaan kuva oli Frolovin mukaan ollut peräti vallitseva narratiivi. Hän toteaa artikkelissaan, että talvisodan ajan neuvostopropagandassa suomalaiset sotilaat esitettiin väkisin mobilisoituina, petettyinä ”- - työläisinä ja talonpoikina, jotka oli vaadetettu Suomen

³⁶⁹ *Totuus*, 4.7.1941; *Totuus*, 12.7.1941.

³⁷⁰ Uitto 2008, 85.

³⁷¹ *Totuus*, 12.7.1941.

³⁷² *Totuus*, 5.7.1941

³⁷³ Ibid.

³⁷⁴ *Totuus*, 12.8.1941.

³⁷⁵ *Totuus*, 12.8.1941.

valkoisen armeijan sotilasmantteleihin”³⁷⁶. Jatkosodan *Totuus*-lehdissä tämä narratiivi pilkahti välillä esiin kadotakseen taas taistelukuvausten barbaarisen valkosuomalaisen sotilaan viholliskuvan alle. Talvisodan tyyliin *Totuudessa* kuvattiin esimerkiksi karkureita Nuutista ja Seppälää: ”sotilasvaatteisiin puetut työläiset”³⁷⁷. Lisäksi *Totuudessa* lainatun ruotsalaisen *Arbetaren*-lehden mukaan suomalaiset sotilaat eivät laulaneet rintamalle mennessään. Tekstin mukaan pienintäkään innostusta sotaan ei ollut havaittavissa: ”Kaikkialla vallitsee velttous ja levottomuus.”³⁷⁸

Kiintoisa esimerkki sotaa vihaavan sotilaan kuvasta on jo kertaalleen mainitun luutnantti Kornoisen kirje äidilleen. *Totuudessa* kaatuneen Kornoisen taskusta löytynyttä kirjettä kuvaillaan mielenkiintoiseksi. Kirjeestä on lainattu tekstissä pätkä:

Kallis äiti! Minä valitan, että olen syntynyt maailmaan. Viime vuonna me menetimme kappaleen synnyinmaastamme, tänä vuonna me menetämme sen kokonaan!³⁷⁹

Kirjeestä huokuivat epätoivo ja katumus sekä sodan mieltäminen tarkoituksettomaksi ja jo hävityksi. Tekstin lopussa todettiinkin, että Kornoisen sydäntä raastoivat epäilykset. Koska tekstissä puhuttiin luutnantille rakkaasta äidistä, hänen sydämestään ja syvistä tunteista, suo se tälle jo poikkeuksellista inhimillisyyttä, joka saattoi herättää lukijoissa jopa sympatian tunteita. Kiinnostava yksityiskohta on myös Kornoisen synnyinmaan menettämisen pelko. Siinä nimittäin esiteltiin lukijoille ajatus, että Neuvostoliitto oli ottanut paloja Suomesta, ja tulisi ottamaan sen vielä kokonaan. Toisaalta puhuja oli valkosuomalainen upseeri, joten kenties teksti oli tarkoitettu luettavaksi rohkaisevaan tyyliin siten, että valkosuomalaisten päivät olivat luetut, ja he aavistivat tämän jo itsekin.

Tutkimukseni kannalta on mielenkiintoista pohtia, missä vaiheessa suomalainen lakkasi olemasta paha, valkosuomalainen sotilas ja muuttui hyväksi, hallituksensa sortamaksi työläistoveriksi. Rajapinnan löytämiseksi voidaan tarkastella *Totuuden* esittelemiä suomalaisia sotavankeja. Sotavangeista raportoitiin *Totuudessa* sotasaaliin taikka taistelun lopputuloksen esittelyn yhteydessä. Jos vihollinen ei taistelukertomuksissa kaatunut tai paennut, se jäi vangiksi. Sotavankeja käytettiin muutamaa otteeseen propagandan äänitorvena *Totuudessa*, jolloin vangit usein raportoivat esimerkiksi maansa kamalista

³⁷⁶ Frolov 2009, 336.

³⁷⁷ *Totuus*, 5.7.1941.

³⁷⁸ *Totuus*, 25.7.1941.

³⁷⁹ *Totuus*, 9.8.1941.

elinoloista, kansan surkeista mielialoista sekä taisteluhaluttomuudesta. Viholliskansalaisten kertomukset tarjosivatkin *Totuudessa* leijonanosan kaikkein räikeimmistä retoriikasta. Eräässä heinäkuisessa kirjoituksessa kerrottiin suomalaisten sotavankien joukosta. Vangit olivat talonpoikia ja työläisiä eri aloilta, ja heillä kaikilla oli yksi yhdistävä tekijä: sodanvastaisuus. Yksi vangeista kuvaili sotaa ”likaiseksi ja alhaiseksi teoksi”, johon suomalaiset sotilaat ”sysättiin”³⁸⁰. Toinen taas oli ”- - selvillä poliittisesta tilanteesta ja arvioi oikein asiain todellisen laidan”³⁸¹ – siis sen, ettei puna-armeija aikunut hyökätä Suomeen, vaan suomalaiset ylittivät rajan ensimmäisenä. On huomionarvoista, että edellä esitellyt sotavangit olivat kaikki joko sotilaita tai korpraaleja, eivät siis johtavia upseereja, missä tapauksessa suhtautuminen heihin olisi saattanut olla lehdissä hyvin erilaista.

Psykologi Howard E. Gruber on todennut, että heti, kun sota on ohi, olemme vapaita näkemään vihollisen taas ihmisenä.³⁸² Näyttää siltä, että *Totuuden* kontekstissa riitti, että itse taistelutoimet olivat ohi. Ensimmäisenä viholliskuvan murtumisen kriteerinä voidaankin pitää tietynlaista kontaktia tai yhteyttä sotilaisiin. Valkosuomalaiset lakkasivat olemasta vihollisia heti, kun heidät oli saatu omaan kontrolliin esimerkiksi sotavankeuden tai karkuruuden kautta. Toiseksi tärkeäksi kriteeriksi *Totuudessa* nousee sotilaan sopivuus kommunistiseen propagandaan. Mikäli suomalaiset sotilaat lausuiivat oikeanlaisia, neuvostopropagandaan sopivia asioita sodasta ja Suomen oloista, eivät he enää olleet valkosuomalaisia vihollisia, vaan samanmielisiä työläistovereita. Vuorinen esittelee artikkelissaan ”hieman vähemmän pahan vihollisen” käsitteen: välittävä kolmas. Välittävällä kolmannella on yhteisiä piirteitä sekä vihollisen että oman ryhmän kanssa, ja sellainen syntyy silloin, kun viholliskuva säröilee ja viholliselle suodaan vähän inhimillisyyttä. Vuorisen mukaan välittävä kolmas ymmärtää kumpaakin osapuolta.³⁸³ Suomesta esitetty viholliskuva kyllä säröili *Totuudessa*, ja jopa suomalaisille sotilaille suotiin paljonkin inhimillisyyttä edellä esitettyjen esimerkkien tavoin. Kommunistisen ideologian vuoksi välittävä kolmas ei kuitenkaan kuvaa täydellisesti suomalaisista esitettyä kuvaa siinä, missä viholliskuva loppuu. Vihollisuuden lakattua suomalaiset nimittäin istuivat parhaiten ”meihin”, omaan ryhmään: sorrettujen työläisten maailmanlaajuiseen joukkoon. Kapitalismin ja sosialismin saati sodan hyökkääjien ja isänmaan puolustajien väliin ei *Totuudessa* mahtunut välittävää kolmatta.

³⁸⁰ *Totuus*, 12.7.1941.

³⁸¹ Ibid.

³⁸² Gruber 1991, x.

³⁸³ Vuorinen 2007, 257.

Kommunistisessa ideologiassa keskeinen työväen ja porvariston välinen luokkataistelu oli *Totuudessa* nähtävissä myös jatkosodan Suomen armeijassa sotilaiden ja upseereiden välisenä vastakkainasetteluna. Upseerit ensinnäkin mainittiin kirjoituksissa usein erikseen valkosuomalaisten sotilaiden massasta, ja lisäksi *Totuudessa* kuvattiin muutamaa otteeseen upseerien ja sotilaiden välisiä kahnauksia. Eräässä Neuvostoliiton Tietotoimiston elokuisessa aamujulkaisussa raportoitiin Suomen armeijan ongelmista. Lähteenä oli käytetty Värtsilästä löytyneitä suomalaisen sotakenttäoikeuden päätöksiä. Tekstissä muun muassa todettiin upseerien katoamisten tulleen tavallisiksi, varsinkin hyökkäysten aikana. Värtsilässä oli kuulemma ammuttu jopa seitsemän sotilasta epäiltynä tällaisesta tapauksesta. Teksti raportoi vielä kolmen muun sotilaan teloituksesta. Heidän syytteensä olivat seuraavat: yksi oli pilkannut päällikkönsä ulkomuotoa eikä tehnyt kunniaa upseereille, toinen oli uskotellut muille, että taistelu venäläisiä vastaan oli hankalaa ja että edessä oli varma turma, ja kolmas oli kehottanut muita sotilaita huonojen upseerien surmaamiseen. Raportin mukaan hän oli todella onnistunut lietsomaan ainakin yhden upseerin surman.³⁸⁴ Tietotoimiston julkaisun raain tarina oli, että puna-armeija oli löytänyt ladosta neljä suomalaisen upseerin ruumista. Sotavankien kertoman perusteella sotilaat olivat tappaneet upseerinsa, sillä nämä kohtelivat heitä ”petomaisesti”³⁸⁵. Väkivallan tekojen lisäksi lehdissä raportoitiin yleisesti huonosta sotilaskurista sekä sotilaskarkuruudesta.³⁸⁶ Kirjoitusten taustalla oli todennäköisesti ideologisen kahtiajaon lisäksi pyrkimys saada Suomen armeija näyttämään riitaisalta ja järjestäytymättömältä. Kapinan nostattaminen oli myös yksi Neuvostoliiton suomalaisille suuntaaman propagandan päätavoitteista.³⁸⁷

Vaikka Suomen armeija oli useimmiten mustamaalaamisen kohteena, herkesi sille *Totuudelta* myös muutama tunnustus – ainakin ennen jatkosodan alkamista. Vaikka valkoinen Suomi oli *Totuudessa* yleisolemukseltaan katala, barbaarinen ja sotatoimissaan epäonnistuva vihollinen, toisinaan varsinkin talvisotaa koskevissa kirjoituksissa suotiin Suomelle hippunen kunnioitusta. Tämä tosin tapahtui tavallisesti Neuvostoliiton ja puna-armeijan omien saavutusten hehkuttamisen ohella. Kirjoitusten päätarkoituksena olikin oikeastaan puna-armeijan suitsuttaminen Suomen kehumisen sijasta. Suomen kunnioittaminen näkyi kuitenkin hyvin esimerkiksi kirjailija Nikolai Tihonovin kirjoittamassa kirja-arvostelussa. Tihonov kuvaili tuoretta ”Taistelut Suomessa” -nimistä teosta sankaritaruksi talvisodan

³⁸⁴ *Totuus*, 12.8.1941.

³⁸⁵ *Totuus*, 12.8.1941.

³⁸⁶ *Totuus*, 25.7.1941; *Totuus*, 12.8.1941.

³⁸⁷ Hyytiä 1999, 79.

neuvostosotureista.³⁸⁸ Tekstissä Tihonov kertoi talvisodan olosuhteiden olleen poikkeuksellisen vaikeat paitsi suomalaisten rakentamien esteiden, myös ankaran talven takia. Niinpä kirjoituksessa ylistettiin vaikeudet voittaneita neuvostosotilaita ja kehoitettiin lukijoita erityiseen ylpeyteen. Lisäksi todettiin, että suomalaisten linnoitukset oli ”valmisteltu saatanallisella harkitsevaisuudella”³⁸⁹. Juuri Suomen linnoituksia suorastaan suitsutettiin *Totuus*-lehdissä. Niiden teknistä edistykseellisyttä painotettiin: esimerkiksi Karjalan kannasta kuvailtiin ”sotatekniikan viimeisen sanan mukaan” varustelluksi tukialueeksi – jonka Punainen Armeija sankarillisesti löi hajalle.³⁹⁰ Mielenkiintoinen huomio on, että talvisotaan osallistumista käytettiin *Totuus*-lehdissä ikään kuin todisteena kansalaisten kunnollisuudesta. Mikäli ihminen oli jollain tavoin osallistunut sotaan, esimerkiksi itse taisteluihin, tiedusteluun tai lääkintään, esitettiin tämä *Totuudessa* kunnon kansalaisena, luotettavana ja mallikelpoisena. Talvisodan kokemukset tuotiin usein esiin erilaisissa esittelyissä, oli kyse sitten lehteen kirjoittaneesta tehdastyöläisestä tai uudesta opettajasta. Sotaretoriikkaa käytettiin hyväksi erityisesti vaalimainoksissa, joissa listattiin henkilöiden ansioita. Tällöin tietenkin kannatti mainita osallistuminen valkосуomalaisia vastaan käytyihin taisteluihin.

Eriyisen paljon edellä kuvaillun kaltaista positiivissävytteistä ja kunnioittavaa huomiota sai *Totuudessa* Mannerheim-linja. Ulkomaisten toimittajien nimeämä Mannerheim-linja oli suomalaisten kansainvälistäkin huomiota kartuttanut puolustuslinja Karjalan kankaalla. Linjaa rakennettiin ja vahvistettiin 1920- ja -30-luvuilla, mutta siitä huolimatta se ei talvisotaan tultaessa ollut aivan valmis.³⁹¹ *Totuudessa* Mannerheim-linjasta puhuttiin silti paljon todennäköisesti sen kansainvälisen maineen vuoksi. Eräässä tekstissä mainittiin jopa, että tasavallan museoon oli avattu ”Mannerheimin linja” -niminen näyttely.³⁹² Mannerheim-linjan lujutta ja mainetta ei korostettu vain maantieteellisesti läheisen *Totuuden* kirjoittelussa: Vihavainen kertoo kirjassaan, että itse *Pravdan* pääkirjoituksessa 22.3.1940 kehuttiin Mannerheim-linjan murtamisen olevan sotahistoriassa ennenkuulumaton tapaus.³⁹³ Pimentoon jää, oliko tämä maininta *Pravdassa* ainoa laatuaan. Ainakin Molotov muistutti 29.3.1940 pidetyssä ulkopoliittisessa selonteossaan, että Mannerheim-linjaa oli pidetty tähän asti voittamattomana.³⁹⁴ *Totuudessa* Mannerheim-linja esiintyi tiheästi varsinkin ennen jatkosodan

³⁸⁸ *Totuus*, 8.4.1941.

³⁸⁹ Ibid.

³⁹⁰ *Totuus*, 10.4.1940.

³⁹¹ Johansen 2016, 36–37.

³⁹² *Totuus*, 5.4.1941.

³⁹³ Vihavainen 1990, 106.

³⁹⁴ *Totuus*, 10.4.1940.

alkamista. Linja oli *Totuuden* mukaan muun muassa ensiluokkainen, ylistetty ja ”nykyaikaisen sotatekniikan viimeisten saavutusten mukaan” rakennettu ja varustettu.³⁹⁵ Eräässä kirjoituksessa nostettiin jopa esiin ulkomaisten asiantuntijoiden käsitys linjan luoksepääsemättömyydestä. Kuten Suomen armeijan ja maan linnoitusten tapauksessa, myös Mannerheim-linjan suitsuttaminen liitettiin aina puna-armeijan ja neuvostosotilaiden saavutuksiin. Kehumalla Suomen armeijan saavutuksia keuhuttiin oikeastaan puna-armeijan saavutuksia – puna-armeijahan oli voittanut Suomen armeijan. Vihavainen muistuttaa, että Mannerheim-linjan murtamista todella voidaan pitää puna-armeijan erityisenä ansiona.³⁹⁶ Mannerheim-linja esitettiin *Totuudessa* toisinaan jopa pilkallisessa valossa: ”- - Suomen sotakiikhoiset hallitsijat luottivat Mannerheimin linjan murtumattomuuteen.”³⁹⁷

Jatkosodan ajan *Totuuksissa* Suomen kehuminen vaimeni, ja teksteissä usein vain muistutettiin neuvostosotilaiden saamasta käytännöllisestä taistelukokemuksesta talvisodassa. Taistelukuvauksissakaan ei suoda suomalaisille minkäänlaista tunnustusta. Upseeri Kornoisen kohtalosta kertovasta tekstistä on kuitenkin löydettävissä erittäin mielenkiintoinen poikkeus. Tekstissä sanottiin, että upseeri Kornoinen peloistaan huolimatta kerskui ystävilleen, jotta ei ”- - olisi menettänyt Suomen armeijan upseerin arvokkuutta”³⁹⁸. Tämä oli yksi ani harvoista positiivisista ominaisuuksista, joita *Totuus*-lehdessä suotiin jatkosodan Suomen armeijalle, ja peräti sen johtoportaalle. Positiiviset maininnat lehdissä ennen jatkosodan alkua kumpuavat todennäköisesti Neuvostoliiton talvisodan jälkeisestä asenteenmuutoksesta. Senjavskaja kertoo artikkelissaan, että Neuvostoliitto otti opikseen talvisodasta, ja maan käsitys Suomesta vaihtui sen myötä luokkaideologisista stereotyypeistä tarkoituksenmukaisempaan, käytännöllisen kokemuksen rikastuttamaan kuvaan.³⁹⁹

4.3 Karjalais-suomalainen kansa

Kuten edellä on esitetty, *Totuudessa* suomalaisuudessa ei aina ollut kyse vain viholliskuvan rakentamisesta. Pahan vihollis-Suomen sekä hyvän, työväen Suomi-kuvan lisäksi lehdistä löytyy vielä kolmas Suomi-ulottuvuus: ”meidän” Suomi. Lehdissä raportoitiin usein suomen kielen tai suomalaisen kulttuurin asemasta nuorena karjalais-suomalaisessa tasavallassa. Neuvosto-Karjalan suomalaiset erotettiin lehdissä Suomen suomalaisista asuinpaikalla:

³⁹⁵ *Totuus*, 8.4.1941; *Totuus*, 22.6.1940; *Totuus*, 10.7.1940.

³⁹⁶ Vihavainen 1990, 95.

³⁹⁷ *Totuus*, 10.7.1940.

³⁹⁸ *Totuus*, 9.8.1941.

³⁹⁹ Senjavskaja 2009, 323–325.

kirjoituksissa saatettiin sanoittaa konteksti puhumalla esimerkiksi ”sosialismin maassa asuvista suomalaisista” tai luetella KSSNT:n kansallisuuksia, jolloin suomalaiset mainittiin muiden muassa.⁴⁰⁰ Suomi tai suomalaisuus mainittiin useasti esimerkiksi KSSNT:n suomen kielen asemaa käsittelevissä teksteissä. Selkeästi Neuvosto-Karjalan kontekstiin liittyviä Suomi-mainintoja en ole laskenut mukaan Suomi-kuvaa käsittelevien kirjoitusten summaan, sillä ne eivät olleet luomassa viholliskuvaa eivätkä liittyneet tutkimusaiheeseeni erilaisen kontekstinsa takia. Sitä vastoin ne antavat erinomaisen käsityksen siitä, miten monenlaisia kasvoja suomalaisuudella Neuvosto-Karjalassa oli, ja siitä, mitä suomalaisuus lehden tekijöille merkitsi.

Oman tutkimukseni ajallisessa kontekstissa oli erityinen tarve identiteetinrakennustyölle. Uusi hallinnollinen alue piti etabloida ja sen olemassaolo oikeuttaa ja vahvistaa. Karjalais-suomalaisen SNT:n perustamisen yhteydessä Neuvostoliitossa keksittiin ja lanseerattiin uusi käsite: ”karjalais-suomalainen kansa”. Sen myötä karjalaiset ja suomalaiset katsottiin uudessa tilanteessa yhtenäiseksi, yhdistyneeksi kansaksi. Käsite yritettiin usein ulottaa kattamaan uuden alueen koko väestö. Neuvostoliitto oli talvisodan jälkeen odottanut suomalaisen väestön jäävän asumaan Suomen luovuttamille alueille – tästä nimitys karjalais-suomalainen – mutta toisin kävi. Tämä oli Neuvostoliitolle häpeällistä, ja asukkaiden poissaolo selitettiin Suomen valtion tekemiksi pakkoevakuoinneiksi. Eräänkin *Totuuden* numeron mukaan ”- - viljelijät oli väkisten kotikonnuiltaan syösty”⁴⁰¹. Vihavainen arvioi, että karjalais-suomalaisen kansan käsitteen tehtävänä oli perustella kiireessä tehdyt hallinnolliset muutokset.⁴⁰² Hyytiä kertoo kirjassaan, miten KSSNT:n luomista perusteltiin kansallisilla syillä alueellisten ja taloudellisten motiivien lisäksi. Hän kertoo, että Leningradin puoluesihteerin Andrei Zhdanov, joka esitti lain Neuvosto-Karjalan poliittisesta muodonmuutoksesta, toi esiin, että muutos edistäisi ”sukulaiskansojen” yhteistyötä ja taloudellista ja sivistyksellistä kehitystä sekä lopettaisi kansojen kesellä vallinneet vihamielisyydet. Zhdanov totesi lisäksi, että suomalaisia ja karjalaisia yhdistivät ”rodullis-kansalliset verisiteet”⁴⁰³. Suomalaisten ja karjalaisten kansojen sukulaisuus ja myös aiemmat vihollisuudet esitettiin Neuvostoliitossa historiallisina, ja Karjalais-suomalaisen SNT:n perustaminen istutettiin osaksi propagandan maalaamaa jatkumoa, jonka avulla Neuvostoliitto siivittäisi pienet kansat kukoistukseen.⁴⁰⁴

⁴⁰⁰ *Totuus*, 9.7.1940.

⁴⁰¹ *Totuus*, 10.4.1941

⁴⁰² Vihavainen 2000, 41–42.

⁴⁰³ Hyytiä 1999, 13.

⁴⁰⁴ Hyytiä 1999, 11, 13, 19.

Näin menneisyydestä kehiteltiin Neuvosto-Karjalassa tulevaisuuteen ulottuva tarina, joka loi uuden karjalais-suomalaisen identiteetin.

Vihavaisen mielestä KSSNT:n tilanne oli eriskummallinen: tieteellisesti katsoen Suomen ja Karjalan kansat olivat erillisiä, mutta poliittisesta näkökulmasta ne olivat yhdistyneet.⁴⁰⁵ Vastasyntynyt karjalais-suomalaisen kansan käsite edusti koko KSSNT:n alueen mukana sitä äkkinäistä takinkääntöä, jonka Neuvostoliitto teki talvisodan jälkeen. Alueen kansallisuuspolitiikkaa katsottaessa takinkääntö tapahtui jo ennen talvisotaa Suomen kansanhallituksen perustamisen yhteydessä sekä suomen kielen käyttöönnotossa sotilastarkoituksiin. Vielä vuonna 1937 suomalaisia ja karjalaisia oli pidetty eri kansoina ja niiden yhdistämisyhtymykset oli tuomittu keinotekoisiksi imperialismiksi. Kahden kansan rinnakkaiselo Neuvosto-Karjalassa ei sitä paitsi ollut aina sujunut rauhanomaisesti, kuten Zhdanovkin huomautti. Esimerkiksi Karjalan ASNT:n 1920-luvun suomea suosiva kielipolitiikka oli osaltaan tehnyt kuilua suomalaisten ja karjalaisten väliin. Lisäksi tähän aikaan Neuvosto-Karjalan johtopaikoilla oli Suomesta tulleita poliittisia emigrantteja, punaisia suomalaisia, mikä edelleen kärjisti karjalaisten mielipiteitä suomalaisista. 1930-luvun loppupuolella suomalaisia alettiin kuitenkin vainota ja kansallisuuksien eripura jäi toissijaiseksi Neuvosto-Karjalan ”suomalaiskauden” päätyttyä. Takala toteaa, että karjalaiset peräti säälivät suomalaisia vainojen uhreja.⁴⁰⁶ Vainojen ajan politiikkaa heijastellen Uitto lisää kansojen väliseen kuiluun vielä ideologisen ulottuvuuden: ”Oli kaksi kieltä ja kaksi kansaa, joista toinen oli sosialistinen ja toinen porvarillinen.”⁴⁰⁷ Historiaan peilaten talvisodan takinkääntö näyttäytyi siis kerrassaan hämmentävänä ratkaisuna, joskin se oli uudessa poliittisessa tilanteessa tarkoituksenmukainen.

Alkuvuodesta 1939 suoritettuna väestönlaskennan mukaan Neuvosto-Karjalassa oli yhteensä 468 898 asukasta: venäläisiä n. 296 500, karjalaisia n. 108 600, suomalaisia n. 8300 ja vepsäläisiä n. 9400. Loppuväestö koostui muista kansallisuuksista, joista suurin osa oli ukrainalaisia (n. 21 100) ja valkovenäläisiä (n. 4300). Kansalliseen väestöön luettiin kuuluvaksi karjalaisten ja suomalaisten lisäksi vepsäläiset. Puhuttaessa tasavallan väestöstä *Totuudessa* mainittiin säännönmukaisesti nämä kolme kansallisuutta sekä venäläiset. Alkuvuoteen 1941 mennessä Neuvosto-Karjalan kokonaisväestö oli uusine alueineen kasvanut 696 997 henkeen. Suomi oli evakoinut kaikki n. 407 000 asukasta Neuvostoliitolle

⁴⁰⁵ Vihavainen 2000, 46.

⁴⁰⁶ Vihavainen 2000, 41; Uitto 2008, 57–58; Takala 2009, 286–288, 292, 294.

⁴⁰⁷ Uitto 2008, 58.

luovutettavilta alueilta, joten väestönkasvu oli saatu aikaan muuttamalla siirtolaisia ja kolhoosiperheitä eri puolilta Neuvostoliittoa sekä uuteen että vanhaan Karjalaan. Muuttoinnostus varsinkin suomalaisiin kaupunkeihin oli suurta. Lisäksi uuden tasavallan hallintoon haalittiin tuhansittain suomalaisia eri puolilta Neuvostoliittoa. Hyytiän mukaan suomalaisten määrä alueella oli vuoteen 1941 mennessä kasvanut jo 12 600:aan. Vuonna 1959, kolme vuotta KSSNT:n lakkauttamisen jälkeen, Neuvosto-Karjalassa asui yhteensä n. 651 300 asukasta: venäläisiä n. 412 800, karjalaisia n. 85 500, suomalaisia n. 27 800 ja vepsäläisiä n. 7 200. Ukrainalaisia oli n. 23 600 ja valkovenäläisiä n. 67 600.⁴⁰⁸

Neuvostoliitossa alueen tuli täyttää kolme ehtoa päästäkseen liittotasavallaksi. Sen oli oltava raja-alue, alueen nimessä näkyvän kansallisuuden tuli olla enemmistönä ja väestömäärän tuli olla yli miljoonan. Kuten väestötilastosta huomataan, Neuvosto-Karjala täytti vuonna 1940 vain ensimmäisen ehdon. Karjalais-suomalainen SNT oli koko olemassaolonsa ajan monikansallinen ja venäläisenemmistöinen, ja vuonna 1956 sen lakkauttamisessa vedottiinkin muun muassa näihin seikkoihin. Tilastoista huolimatta KSSNT oli, kuten kaikki neuvostotasavallat, kuitenkin luonteeltaan kansallinen: tässä tapauksessa karjalais-suomalainen. Karjalaisuus sai tosin painua taka-alalle, kun KSSNT:n kansalliseksi kulttuuriksi nostettiin suomalaisuus. Venäjän kieli toki säilyi toisena virallisena kielenä.⁴⁰⁹ Karjalaisuuden ja karjalan kielen syrjimisen pääsyyksi voidaan nimetä neuvostojohdon tulevaisuuden suunnitelmat, joihin kuului Suomen liittäminen Karjalais-suomalaiseen tasavaltaan. Oli poikkeuksellista, että tasavallan nimikkokansalla, tässä tapauksessa suomalaisilla, oli Neuvostoliiton ulkopuolella oma, vieläpä porvarillinen, valtionsa. Tasavallan poikkeuksellisuus monessa suhteessa tarjoaa todisteita neuvostojohdon suunnitelmasta Suomen varalle. Ulkopoliittisen suunnitelman lisäksi karjalan kielen alempi kehitysaste vaikutti todennäköisesti osaltaan suomen suosioon. Karjalan kirjakieltä oli alettu Neuvostoliitossa luomaan vuodesta 1936, mutta prosessi ei pysynyt neuvostojohdon radikaalien päätösten vauhdissa.⁴¹⁰

Vastamuodostetussa Karjalais-suomalaisessa SNT:ssa alettiin pikavauhtia ajamaan suomen kielen kunnianpalautusta vainojen jäljiltä. Suomea tuli käyttää tasavallan hallinnon, talouden, kulttuurin ja koulutuksen kielenä.⁴¹¹ *Totuudessa* seurattiinkin yhtenä suomen kielen

⁴⁰⁸ Kilin 1994, 199; Hyytiä 1999, 7, 20, 33, 114.

⁴⁰⁹ Hyytiä 1999, 7, 12, 15, 189.

⁴¹⁰ Vihavainen 2000, 41–42; Laine 1998, 228–229.

⁴¹¹ Hyytiä 1999, 7, 12, 17.

aluevalloituksia uudessa tasavallassa. Lehdet raportoivat esimerkiksi suomen kielen opetuksesta ja oppimisesta, suomenkielisten koulujen kehittämisestä, suomenkielisistä kulttuuritapahtumista tai luentotilaisuuksista sekä suomenkielisen propagandan ja agitaatiotyön tilanteesta. Tutkimukseni kannalta mielenkiintoisempia olivat kuitenkin ne muutamat kirjoitukset, joissa esiteltiin ja arvosteltiin suomalaista kulttuuria. Tällaisilla kirjoituksilla oli suomalaisten tekijöiden kautta yhteys tutkimaani Suomi-kuvaan. Vaikutti siltä, että Neuvosto-Karjalassa arvostettiin kovasti ainakin valikoituja suomalaisia kirjailijoita, ja heidän tuotantoaan haluttiin nostaa uudessa tasavallassa esiin. Tähän erityiseen, ”Suomen kansan parhaiden kaunokirjailijoiden” ja ”suomalaisen kirjallisuuden tienraivaajien” joukkoon pääsivät ainakin *Totuudessa* Aleksis Kivi, Maiju Lassila sekä Minna Canth.⁴¹² Valikoidut taiteilijat olivat kaikki tarpeeksi työväenluokkaisia, ja heidän taiteensa sopi kommunistiseen ideologiaan.⁴¹³ Kangaspuro toteaa artikkelissaan tyhjentävästi: ”Kulttuuri- ja kielipolitiikassa suomalaisuudesta tuli kuori, jonka alla toteutettiin oikean sisältöistä sosialistista (venäläistä) neuvostokulttuuria.”⁴¹⁴ Kangaspuron idea näkyy *Totuudessa*. Eräässä jatkosodan aikaisessa kirjoituksessa kutsutaan Neuvosto-Karjalan kansalaisia puolustamaan ”- - meidän muodoltaan kansallista ja sisällöltään sosialistista kulttuuriamme.”⁴¹⁵

On ymmärrettävää, että uutta vauhtia suomenkielisen kulttuurielämän käynnistämiseksi haettiin juuri suomalaisista klassikoista – Neuvosto-Karjalan oma suomenkielinen kulttuuri kun oli hävitetty ja vainottu 1930-luvulla olemattomiin. Suomalaiset neuvostokirjailijat olivat joutuneet vankilaan tai saaneet surmansa Stalinin puhdistuksissa, suomenkieliset teokset oli tuhottu muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta ja talvisodankin yhteydessä oli saatu pitkälti vain suomenkielistä käännöskirjallisuutta sekä uusintoja.⁴¹⁶ Eräässä *Totuuden* kirjoituksessa mainittiin, että suomalaisten klassikoiden esittämisen taustalla oli yleisön tutustuttaminen ”maailman näytelmäkirjallisuuden aarteisiin”⁴¹⁷. Suomalaisen kulttuurin esittämiselle annettiin siis ainakin näennäisesti sivistyksellinen arvo, mutta klassikoiden esittämisen piilevänä tavoitteena tuskin oli nationalistisen hengen nostattaminen tai karjalais-suomalaisen kansan kulttuurinen herääminen. Epäilen taustamotiiveiksi paitsi välttämättömyyttä taiteellisen tyhjiön edessä, myös erityisesti työväenluokkien levittämistä kirjallisuuden kautta. Vihavainen vahvistaa, että käytännössä Neuvosto-Karjalaan palautettiin 1930-luvulla pois

⁴¹² *Totuus*, 14.8.1940; *Totuus*, 26.12.1940.

⁴¹³ Uitto 2008, 31–32.

⁴¹⁴ Kangaspuro 2000, 171.

⁴¹⁵ *Totuus*, 9.8.1941.

⁴¹⁶ Uitto 2008, 54, 73, 81.

⁴¹⁷ *Totuus*, 14.8.1940.

vainottu, ”nk. suomalaisten porvarillisten nationalistien harjoittama kansallisuuspolitiikka”, mutta tällä kertaa sitä käytettiin kansojen yhdistämiseen ja sosialismin vahvistamiseen eripurana lietsomisen sijaan.⁴¹⁸

Suomalaisen kulttuurin käyttäminen työväenliikkeen levittämiseen näkyi *Totuus*-lehdissä suomalaisten kulttuurintuottajien valjastamisena maan porvaristoa vastaan. Aleksis Kiven ”seitsemän veljeksien” niskoittelua kirjassa verrattiin suomalaisten talonpoikien taisteluun valtahoeroja vastaan, ja Minna Canthin näytelmien kerrottiin kritisoivan kapitalistista järjestelmää. Suomen porvaristoa haukuttiin muun muassa moukkamaisiksi ja taantumukselliseksi sivistysvihollisiksi, ja Äikiä syytti heitä venäläisvihasta, sillä he olivat suhtautuneet kielteisesti venäläisen kirjailijan Maxim Gorkin tuotantoon. Niinpä suomalaiset porvarit olivat kulttuurin kontekstissa vihamielisiä vihollisia, jotka sijoitettiin älyllisesti oman itsen alapuolelle. Äikiä osoitti lehdessä erityistä ärtymystä sen johdosta, että nyt suomalaiset porvarit omivat mainittujen kirjailijoiden teoksia, vaikka ne aikanaan olivat saaneet porvaristolta osakseen kritiikkiä ja herjauksia.⁴¹⁹ Valikoitu suomalainen kirjallisuus otettiin puolestaan *Totuudessa* Neuvosto-Karjalan sosialistisen työväen omaksi. Samoin otettiin omaksi Suomen kansalliseepos Kalevala, jonka nähtiin *Totuudessa* edustavan karjalais-suomalaista kansaa. Kalevalan omistuksesta oli käyty kiistaa suomalaisten kansallismielisten ja kommunistien kesken jo aiemmin – osapuolet olivat painottaneet joko runojen suomalaista tai karjalaista alkuperää omaan näkökulmaansa sopivasti. Stalinin vainojen aikaan Neuvosto-Karjalassa pidettiin Kalevalaa karjalaisen kansan eepoksena, mutta KSSNT:n perustaminen muutti Kalevalan karjalais-suomalaisen kansan eepokseksi.⁴²⁰ Kalevalan uudelleenlanseerauksella tähdättiin todennäköisesti yhtenäisyyden luomiseen sekä hallinnollisen alueen ja karjalais-suomalaisuuden oikeuttamiseen ja vakiinnuttamiseen.

Lehdissä ”meidän”, Neuvosto-Karjalan Suomi-kuva oli yhteydessä positiiviseen, suomalaisten työläisten Suomi-kuvaan. Työväenliike yhdisti punaista, suomalaista työväkeä ja Neuvosto-Karjalan kansalaisia kansallisuudesta riippumatta, kuten oli kommunistisen ideologian mukaista. Kansojen välinen ystävyys ja työväenyhteys muodostuivat *Totuus*-lehdissä tavallisiksi kliseiksi. Lehdissä esitettiin esimerkiksi kiitos Suomen työväelle siitä, että he olivat tarjonneet Leninille aikanaan turvapaikan Venäjän tsaarilta Nikolai II:lta ja tämän joukoilta. Ainakin Äikiä kehui tätä vieraanvaraiseksi toimeksi eräässä kirjoituksessaan, joka

⁴¹⁸ Vihavainen 2000, 40–41.

⁴¹⁹ *Totuus*, 27.11.1940; *Totuus*, 26.12.1940.

⁴²⁰ Okabe 2015, 19.

oli otsikoitu teemaan sopivasti: ”Kansojen ystävyys”⁴²¹. Kirjoituksessa tuotiin esiin muitakin esimerkkejä venäläisten, karjalaisten ja suomalaisten yhteistyöstä, kuten Venäjän työväenluokan tsaarinvallan aikana antama apu Suomen punaisille heidän taistelussaan sortoa vastaan. Lisäksi tekstissä muisteltiin Venäjän kansalaissotaa, jossa ”- - Suomen kansan parhaimmat edustajat taistelivat rintaa rintaan venäläisten ja karjalaisten kanssa”⁴²², sekä talvisotaa, jossa ”- - sekä venäläiset, karjalaiset että sosialismin maassa asuvat suomalaiset taistelivat yhtä urhoollisesti yhteisissä riveissä Suomen valkoisia vastaan.”⁴²³ Ystävyys ja kommunismi yhdistivät paitsi Neuvosto-Karjalan ja Suomen, oikeastaan koko maailman kansoja. Tästä muistutti jokaisen *Totuus*-lehden etusivun yläreunassa siintävä Neuvostoliiton tunnuslause: ”Kaikkien maiden proletaarit, liittykää yhteen!”

⁴²¹ *Totuus*, 9.7.1940.

⁴²² *Ibid.*

⁴²³ *Ibid.*

5 Muodoltaan kansallinen, sisällöltään sosialistinen

Totuus-lehden perustaminen oli poliittinen päätös, joka oli osa laajempaa, suomen kielen aseman palauttamiseen ja parantamiseen tähtäävää kokonaisuutta. Kaikki talvisodan jälkeen toimeenpannut hallinnolliset muutokset valmistelivat Neuvosto-Karjalaa lopulliseen tavoitteeseen – Suomen työväen vallankumoukseen Neuvostoliiton avulla ja liittymiseen osaksi neuvostokansoja. *Totuus*-lehden perustamisen motiiveja voidaankin kuvailla geopolitiittisiksi, mikä näkyi lehden sisällössä: *Totuus* oli *Pravdan* kaltaista ehtaa neuvostopropagandaa selkeällä suomen kielellä. Kirjoittelu muistutti tyyliltään sosialistista realismia, jonka tarkoituksena oli kannustaa neuvostokansalaiset kovan ja uhrautuvan työn kautta rakentamaan suurta ja mahtavaa isänmaata.⁴²⁴ *Totuus*-lehden levikkialueella Neuvosto-Karjalassa isänmaan rakentaminen, tässä tapauksessa jälleenrakentaminen, oli erityisen ajankohtaista vasta käydyin talvisodan takia. Erityistä tutkimukselleni onkin sen alueellinen ulottuvuus. Propaganda tehoaa parhaiten maantieteellisesti rajatulla alueella, jolloin viestiä on mahdollista kohdentaa sitä vastaanottavalle yleisölle. *Totuus*-lehti oli luonteeltaan kansallinen ja sisällöltään suomenkielinen, siis uudelle karjalais-suomalaiselle kansalle räätälöity. Suomalaisten ja suomalaistaustaisten tekijöiden sekä KSSNT:n nimekkäiden suomalaisten poliitikkojen myötä yleisö sai neuvostoteemojen lisäksi lukea suomalaista kommunistista propagandaa.

Keskeinen kysymys pro gradussani oli tutkimieni viholliskuvien tausta. Lehden toimituksella ja muilla lehden kirjoittaneilla on ollut sisältöön jonkin verran vaikutusvaltaa, mutta kysymys kuuluu, kuinka paljon sensuuri tätä valtaa kavensi. *Totuuden* suomenkielisyys on saattanut suojella lehden riippumattomuutta, mutta toimituksessa oli toki kielitaitoa. *Totuudessa* esiintyvät viholliskuvat ainakin noudattelivat keskusjohtoisuuden myötä Neuvostoliiton politiikan suuria linjauksia, kuten muutkin alueelliset lehdet. *Totuus* oli osa neuvostolehdistön, Neuvosto-Karjalan kommunistisen puolueen ja täten Neuvostoliiton propagandakoneiston toimintaa. Lehden kirjoituksista vastasivat kuitenkin etupäässä suomalaiset ja suomenkieliset toimittajat sekä kirjeenvaihtajat Neuvosto-Karjalan alueella. On mielenkiintoista, että tunnettujen suomalaisten kommunistien, kuten Otto Ville Kuusisen ja Armas Äikiän, puheissa sekä suomalaisten *Totuuden* toimittajien, kuten Yrjö Linkon, kirjoituksissa Suomea mustamaalattiin poikkeuksellisen tehokkaasti ja retoriikalla suorastaan mässäiltiin. Kauhukuvia tai julistuksellisuutta ei vältelty. Toisaalta voidaan pitää

⁴²⁴ Nyström 2007, 10.

luonnollisena, että juuri nimekkäät suomalaiset loivat kaikkein voimakkainta viholliskuvaa, sillä heillä oli maasta tietotaitoa sekä todennäköisesti paljon antipatioita Suomen valtiota kohtaan.

Neuvostoliiton viholliskuvien luomisprosessi oli tarpeen mukaan joustavaa ja propaganda aluespesifiä, vaikkakin perinteinen, kommunistinen retoriikka oli propagandan pääroolissa. *Totuus* yhdisteli perinteistä retoriikkaa sekä Suomi-spesifejä narratiiveja luodessaan rajanaapuristaan viholliskuvaa. Myös Neuvosto-Karjalassa näkyi Venäjälle ja Neuvostoliitolle ominainen me-he-jaottelu, vaikka sijaitsikin rajamaalla, jonka historia oli konfliktien lisäksi ollut pitkäaikaisen, tiiviin ja tuottoisan yhteistyön leimaama. Kahtiajako ei kuitenkaan kohdistunut kansallisuuteen, vaikka suomalaisilla oli poikkeuksellisesti oma, vieläpä porvarillinen valtionsa Neuvostoliiton ulkopuolella. Suomalaiset eivät sopineet Neuvosto-Karjalassa Vuorisen ulkoisen vihollisen muottiin, jossa vihollinen on etnisesti ja kulttuurisesti aivan eri maata, ja sitä paitsi tuntematon. Suomalaiset olivat *Totuuden* propagandassa toisinaan ehdottomasti vieraita, pahoja muita, ja toisinaan taas veljiä, aivan kuin meitä hyviä. Esittäminen riippui kommunistisen ideologian mukaisesti siitä, mihin kansankerrokseen esitettävä suomalainen kuului. Tavallisiin kansalaisiin ja työläisiin suhtauduttiin ystävällisesti, kun taas eliitistä ja maan johtoportaasta luotiin viholliskuva. Sotilaiden kuvaaminen vaihteli paljon ja oli toisinaan ristiriitaista: milloin valkosuomalaiset olivat syyllistyneet hirveisiin tekoihin, milloin he olivat pelkkiä sotaan pakotettuja raukkoja.

Totuudessa Suomesta rakennettu viholliskuva oli suunnattu Neuvosto-Karjalan suomenkielisille, siis suomalaisille tai suomensukuisille, sekä tietenkin muille suomentaitoisille. Niinpä viholliskuvan rakentamiseen oli käytettävä sellaisia elementtejä, jotka eivät koskisi itse kohdeyleisöä. Kansallisuuteen perustuva viholliskuva ei siis tullut kysymykseen. Suomalaisuus oli peräti mukana Karjalais-suomalaisen SNT:n nimessä, mikä jo vei pohjaa suomalaisuuden haukkumiselta. Suomalaisuutta itse asiassa juhlintiin *Totuudessa*, kuten suomalaisten kirjailijoiden ihannoitiin osoittaa. Viholliskuva Suomesta ei saanut synnyttää ristiriitoja propagandaa vastaanottavien suomalaisten keskuudessa. Viholliskuvan ristiriitaisuus heikentää sen tehoa – propagandan on oltava yhdenmukaista ja yksiselitteistä. Mahdolliset ristiriidat ratkaistiin *Totuudessa* kommunismin avulla. Kun esitettiin viholliskuvaa suomalaisista, sitä esitettiin nimenomaan valkoisista suomalaisista, jotka olivat taistelleet suomalaisia kommunisteja – siis *Totuuden* kohdeyleisöä – vastaan sisällissodassa sekä hyökänneet Neuvosto-Karjalaan heimosotien yhteydessä. Lisäksi viha kohdistettiin Suomen hallitukseen sekä omistavaan luokkaan, porvareihin, joiden nähtiin

koostuvan herroista, jotka eivät välitä työläisistä. Tällaisia kansaa sortavia valtaherroja vihattiin *Totuudessa* kansallisuudesta riippumatta.

Neuvostoliiton viholliskuvia ei voi ymmärtää vain yleisten viholliskuvateorioiden avulla neuvostopropagandan poliittisen tarkoituksenmukaisuuden takia. Niinpä en ole pro gradussani pohjannut analyysiäni erilaisiin teorioihin, vaan olen antanut lähdeaineiston puhua puolestaan ja rakentanut lukuni *Totuudesta* nousevien teemojen mukaisesti. Olen pro gradussani jaotellut Suomesta esitetyt viholliskuvat niiden motiivien ja tehokeinojen perusteella. *Totuudessa* eri motiivit sekoittuivat kuitenkin usein keskenään. Suomi esitettiin esimerkiksi samaan aikaan porvarillisena kansan riistäjänä sekä väkivaltaisena sodan vihollisena, samaan aikaan historiallisena lahtarina ja yhä relevanttina uhkana. Mannerheimissä taas yhdistyivät lähes kaikki Suomen viholliskuvan elementit: sodan vihollinen, porvari ja valtaherro, työläisten sortaja, vastavallankumouksellisuus, ahneus ja juonikkuus, heimosodat ja Suur-Suomi-idea. Viholliskuvien yhdistelemisestä ei kuitenkaan syntynyt ristiriitaa, vaan ne istuivat hyvin yksiin kommunistisen ideologian raameissa. Esimerkiksi kapitalistisen maailman nähtiin ympäröivän Neuvostoliittoa tarkoituksenaan tuhota se. Tällainen vainoharhainen, liioiteltu ulkoisten valloittajien pelko oli ymmärrettävää: olivathan ulkovallat hyökänneet Neuvostoliittoon sisällissodan yhteydessä vastavallankumouksellisten puolella.

Toisessa luvussa keskiössä oli valkosuomalainen vihollinen. ”Valko”-termi kumpusi sekä Suomen että Neuvostoliiton sisällissodasta sekä kommunistisesta vallankumouksesta. Viholliskuvan teho lienee perustunut vastavallankumouksellisten rooliin yhteiskunnan vihollisina sekä vielä muistissa oleviin sodan kokemuksiin. Valkosuomalaisessa viholliskuvassa oli kaikkein eniten Suomi-spesifejä aspekteja, ja tämä viholliskuva oli *Totuudessa* oma, Neuvosto-Karjalan uhka, jonka selkeästi oletettiin olevan lukijoille jo tuttu. Koti-Karjalasta oltiin *Totuudessa* huolissaan menneisyyden tapahtumien, kuten heimosotien ja talvisodan tuhojen, perusteella. Kolmas luku keskittyi Suomeen ja suomalaisiin sodan vihollisena, jolloin esitetty viholliskuva otti sotatilanteessa askeleen perinteisempään suuntaan. Motiiveina käytettiin tapahtuneita tai ainakin tapahtuneiksi väitettyjä taisteluja ja muita kohtaamisia suomalaisten sotilaiden kanssa sekä tietenkin korkean tason poliittisia päätöksiä. Suomesta tehtiin tyypillinen paha, barbaarinen sodan vihollinen yksittäisillä kauhukuvilla ja lievällä komiikalla maustettuna. Suuri teema oli lisäksi suomalaisten surkea sotataito. Neljännessä luvussa taas kuvailtiin suomalaista yhteiskuntaa sellaisena, kuin *Totuus* sen esitti. Varsinainen Suomen viholliskuva jäi laimeammaksi työläisten kärsimysten kerätessä jopa sympaattisia ilmauksia, mutta lehdessä muistettiin hyvin sorron ja synkkyuden

alkuperä ja Neuvostoliiton arkkivihollinen: kapitalismi. Viholliskuva muodostui erityisesti juonittelevasta, ahneesta ja sekä omaa kansaansa että Neuvostoliittoa vihaavasta Suomen hallituksesta.

Rentola kutsuu kirjassaan tarkoituksenmukaisuutta ”stalinilaisen jargonin suosikkiperusteluksi”⁴²⁵. Kaikki Neuvostoliiton viholliskuvat olivat poliittisesti tarkoituksenmukaisia. Vihollisia tarvittiin vallan saamiseksi ja sen säilyttämiseksi, ja viholliset osoitettiin mediassa levitettävien propagandakampanjoiden avulla. Vihollisten avulla pystyttiin perustelemaan oma ulkopoliittikka sekä motivoimaan kansaa työhön poliittisten tavoitteiden hyväksi. Jos tarkastellaan Suomesta *Totuudessa* esitettyjen viholliskuvien tarkoituksenmukaisuutta, huomataan samanlaisia motiiveja. Toisen luvun valkosuomalaisen viholliskuvan taustalla oli todennäköisesti vastavallankumouksellisten erotteleminen ja demonisoiminen. Valko-termin avulla erotettiin tehokkaasti ”pahat” suomalaiset ”hyvistä” suomalaisista, mikä edesauttoi uuden kansallisen tasavallan kulttuurista rakentamista. Kolmannen luvun sodan vihollisen kuvan kautta taas pyrittiin kannustamaan kansaa sotaponnisteluihin ja jälleenrakennukseen. Tärkeintä vaikutti kuitenkin *Totuudessa* olevan hyvän taisteluhengen ja itseluottamuksen ylläpitäminen, sillä suomalaisia sotilaita myös nolattiin ja heidät voitettiin aina taisteluissa. Neljännen luvun kapitalistisen Suomen kuva tarjoaa sekin useita mahdollisia sisä- ja ulkopoliittisia motiiveja. Yksi näistä voisi olla oman maan ja ideologian ylivertaisuuden osoittaminen kapitalistista Suomea mustamaalaamalla. Lisäksi neljännessä luvussa osoitetaan, miten tarkasti kuva suomalaisista jakautui kahtia pahaan viholliskuvaan ja hyvään, melkein omakuvaan. Hyvien, mutta sorrettujen suomalaisten esittelemisellä yritettiin ehkä valmistella lukijoita Suomen liittämiseen osaksi KSSNT:aa, varsinkin kun tällainen suomalaisten työläisten sääliminen painottui erityisesti syksyyn 1940, jolloin tämä suunnitelma oli vielä pöydällä.

Poliittisen tarkoituksenmukaisuuden lisäksi neuvostopropagandaa leimasi mahtipontisuus. Propagandaa pidettiin Neuvostoliitossa esimerkiksi länsivalloista poiketen myönteisenä asiana eikä sitä peitelty. *Totuudessa* jopa toivottiin avoimesti lisää agitaatiota ja propagandaa, kuten luentoja, artikkeleja ja kirjoja, suomen kielellä. Suomalaisille neuvostopropaganda näyttäytyi usein koomisenkin mahtailevana, ja esimerkiksi suomalainen kommunisti Ontro Virtanen pilkkasi Neuvostoliiton yliampuvaa sotapropagandaa todeten, että se voisi kenties

⁴²⁵ Rentola 1994, 358.

upota kiinalaisiin, mutta ei suomalaisiin.⁴²⁶ On kuitenkin muistettava, että *Totuus* oli suunnattu Neuvostoliiton eikä Suomen kansalaisille. *Totuuden* sotapropaganda oli kyllä laimeampaa kuin esimerkiksi viholliselle suunnattu propagandalehti *Kansan Valta*, mutta lehti antoi silti kaikkea muuta kuin todenmukaisen kuvan esimerkiksi suuren isänmaallisen sodan ensi päivistä. Toisaalta jotkin lehdessä esitetyt tapahtumat, esimerkiksi Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuran mielenosoitukset, kuvattiin hämmästyttävällä tarkkuudella tutkimuskirjallisuuteen verraten. Tutkimukseni rajauksen myötä *Totuuden* kirjoitusten yksityiskohtien paikkansapitävyyttä ei ole ollut tarvetta lähteä selvittämään. Selvää on, että lehdestä voidaan tunnistaa monia neuvostopropagandan syntejä, joihin lukeutuvat muun muassa vainoharhaisuus, liioittelu ja todellisuuden vääristely. *Totuuden* suhde totuuteen oli neuvostopropagandalta ominaisesti joustava ja vapaamuotoinen.

Mielenkiintoinen ulottuvuus viholliskuvien tutkimuksessa on niiden ajallinen kehitys. Koska lähdemateriaalini on julkaistu vuosina 1940 ja 1941 yksittäisen vuoden 1942 lehden lisäksi, tutkimalleni aikavälille ehti sijoittua muutamia merkittäviä tapahtumia. Sodan alkaminen oli luonnollisesti näistä kaikkein merkittävin, ja se toi mukanaan suuren muutoksen Suomen esittämiseen *Totuudessa*. Neuvostoliitto järkyttyi Saksan hyökkäyksestä kesäkuussa 1941, ja katsoi Suomen olevan Saksan kanssa liitossa. Niinpä myös Suomi oli Neuvostoliiton silmissä aggressiivinen hyökkääjä, vaikka pienempi maa jäikin sotapropagandassa pienempään rooliin. Valitettavasti tutkimuksessani ei lähdemateriaalin saatavuudesta johtuen pystytä seuraamaan Suomen viholliskuvan kehittymistä jatkosodan pitkittyessä. Yksittäinen tutkimani lehti vuodelta 1942 kuitenkin viittaa sotapropagandan kiihtymiseen ja sen tarkoituksenmukaiseen kehittämiseen. Lehdessä kehuskellaan saksalaisten murskaamisella ja runsaalla sotasaaliilla sekä kehoitetaan kansalaisia pidättäytymään yhteistyöstä miehittäjien kanssa tai minkäänlaisesta avunannosta näille.

Ennen jatkosodan syttymistä Suomen kurja kapitalistisuus korostui suomalaiselle yhteiskunnalle osoitetun jyrkän kritiikin ja sen suuren määrän takia. Lisäksi lehdissä muistettiin useasti talvisotaa sekä tuotiin esiin Suomen neuvostovihamieliseksi tulkittua politiikkaa, joita olivat muun muassa vastatoimet Suomen-Neuvostoliiton rauhan ja ystävyysseuraa kohtaan sekä Suomen ja Saksan kauttakulkusopimus. Niinpä neuvostovihamielinen, valkosuomalainen viholliskuva säilyi hengissä lyhyen rauhan ajan yli. Jatkosodan alettua hyökkäävän aggressorin viholliskuva syrjäytti talvisodan

⁴²⁶ Rentola 1994, 215.

valkosuomalaisen vastustajan sekä kurjan kapitalistisen yhteiskunnan viholliskuvat parrasvaloista. *Totuudessa* kuitenkin muistutettiin, miten suomalaiset työläiset kärsivät sodasta ja sen aiheuttamasta pulasta ahneiden vallanpitäjiensä takia. Suomen kapitalistisuus ja valtaherrojen harjoittama sorto olivat osa viholliskuvaretoriikkaa myös sodan aikana. Sodan myötä saatiin lisäksi rutkasti todisteita Suomen neuvostovihamielisyydestä, mutta enemmän korostettiin jo Saksan fasismia ja sen eksistentiaaliseksi ulottunutta neuvostovihaa. Sodan jälkeen neuvostopropaganda käänsi kelkkansa Suomen suhteen niin kuin monta kertaa aikaisemminkin. Suomesta tuli Neuvostoliitossa ”rauhanomaisen rinnakkaiselon esimerkki”⁴²⁷, ja maasta alettiin luoda ennennäkemätöntä ystäväkuvaa sen kapitalistisuudesta huolimatta.

Neuvostopropaganda käytti lähes kaikki retoriset keinot luodakseen haluamistaan vastustajista viholliskuvia ja vaikuttaakseen täten omiin kansalaisiinsa. Suuri isänmaallinen sota tarjosi Neuvostoliitolle todellisia vihollisia, maahanhyökkäjiä, joiden avulla kansa pystyttiin motivoimaan uskomattomiin sotaponnistuksiin. Olen pro gradussani tutkinut Suomen viholliskuvaa sellaisena, kuin se *Totuus*-lehdessä esitettiin, ja jättänyt huomiotta neuvostokarjalaisten omat ajatukset Suomen vihollisuudesta. *Totuuden* vaikutusta lukijoiden mieliin on vaikea arvioida, sillä tavallisten ihmisten ajatuksista jää harvoin jälkiä. Senjavskaja kuitenkin arvioi suurta isänmaallista sotaa seuraavasti: ”- - kaikessa neuvostopropagandan liioittelussa sodan todellinen psykologinen ja virallinen ideologinen perustelu sulautuivat pääosiltaan yksiin.”⁴²⁸ Suomen jatkosodan aikainen viholliskuva iskostui siis todennäköisesti laajasti ja tehokkaasti neuvostokarjalaisten mieliin siinä missä talvisodan valkosuomalainen vihollinen oli ollut hieman ristiriitainen. Suuri isänmaallinen sota tarjosi Neuvostoliiton propagandakoneistolle niin käyttökelpoista aineistoa, että sitä on käytetty vielä Putinin Venäjällä kansallisen identiteetin rakentamisessa. Suuri isänmaallinen sota on yhä Venäjällä yksi kansakunnan tärkeimmistä myyteistä, josta haetaan kansallistuntoista ylpeyttä.

Karjalais-suomalainen Sosialistinen Neuvostotasavalta tuli tiensä päähän Stalinin kuoleman jälkeen vuonna 1956. KSSNT muutettiin NKP:n Keskuskomitean päätöksellä Karjalan Autonomiseksi Sosialistiseksi Neuvostotasavallaksi, ja se liitettiin Tasavallan Korkeimman neuvoston istunnossa, Venäjän FSNT:n Korkeimman Neuvoston Puhemiehistön siunauksella Venäjän Federaatioon. Tämä merkitsi Karjalan alueen aseman heikkenemistä ja kansallisten

⁴²⁷ Vihavainen 2009, 13.

⁴²⁸ Senjavskaja 303.

kulttuurien joutumista entistä ahtaammalle, jopa tukahduttamistoimien kohteiksi. Toimenpide herätti Suomen lehdistössä kritiikkiä ja vastustusta sekä huolta Karjalan kansallisuudesta. Hyytiä toteaa, että alueen hallinnollinen uudistus pani lisäksi pisteen julkiselle rajakeskustelulle Suomen ja Neuvostoliiton välillä. KSSNT:n rinnalla myös *Totuus*-lehti koki muodonmuutoksen. Lehti lakkasi ilmestymästä heinäkuussa 1955, ja saman vuoden syyskuussa alkoi ilmestyä *Leniniläinen Totuus*. *Leniniläinen Totuus* oli sisällöltään yksipuolisempi, ja julkaisi lähinnä käännöksiä *Leninskoe Znamjâ* -lehdestä. *Leniniläinen Totuus* jäi lyhytikäiseksi ja lakkautettiin jo huhtikuussa vuonna 1957. Tällöin alkoi ilmestyä *Neuvosto-Karjala*, jonka nimeksi tuli vuonna 1992 *Karjalan Sanomat*.⁴²⁹ Suursodan kynnykselle syntynyt *Totuus* aloitti Stalinin puhdistusten takia tauolla olleen suomenkielisen, neuvostokarjalaisen aluelehden jatkumon, joka on toistaiseksi kestänyt tähän päivään asti. Sekä *Totuus* että lehden julkaisupaikka, Karjalais-suomalainen SNT, täyttivät Neuvostoliiton liittotasavaltojen runollisen kuvauksen: ”muodoltaan kansallinen, sisällöltään sosialistinen”.

⁴²⁹ Hyytiä 1999, 168, 189–193.

Lähteet

Lehdistöaineisto

Kansan Mies, 1942

Totuus, 1940–1942

Sotilaan Ääni, 1943

Verkkosivut

”Suomalaiset Venäjällä 1917–1964”. Kansallisarkiston verkkosivut.

<https://kansallisarkisto.fi/suomalaisetvenajalla>> [luettu 4.4.2023]

Tutkimuskirjallisuus

Ahonen, Sirkka. ”Kaaonin paluu. Historianopetuksen politiikkaa idässä ja lännessä”.

Historiallinen aikakauskirja, 3/2016, 254–266.

<<http://elektra.helsinki.fi.ezproxy.utu.fi/se/h/0018-2362/114/3/kaanonin.pdf>>

Arendt, Hannah. *Totalitarismin synty*. Suomeksi käänntänyt Matti Kinnunen. Tampere:

Vastapaino, 2013.

Brooks, Jeffrey. *Thank You, Comrade Stalin! Soviet Public Culture from Revolution to Cold War*. Princeton: Princeton University Press, 2001.

Bullock, David. *The Russian Civil War 1918–22*. Oxford: Osprey Publishing, 2008.

Fettweis, Christopher J. ”Misreading the Enemy”. *Survival*, 5/2015, 149–172.

<<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00396338.2015.1090135>>

Frolov, Dmitri. ”Muodostivatko suomalaiset sotavangit 1939–1944 viholliskuvan?”

Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 330–359.

Fält, Olavi K. ”Introduction”. *Looking at the Other: Historical Study of Images in Theory and Practise*, toim. Kari Alenius, Olavi K. Fält ja Seija Jalagin. Oulu: University of Oulu, 2002, 7–11.

Gruber, Howard E. ”Can a Baby Be an Enemy?” *The Psychology of War and Peace: The Image of the Enemy*, toim. Robert W. Rieber. New York: Plenum Press, 1991, ix–xiv.

Grönholm, Pertti ja Heino Nyysönen. ”Historian käyttö ennen ja nyt – faktana ja fiktiona”.

Kosmopolis, 3/2019, 7–27. <<https://urn.fi/URN:NBN:fi:ELE-017366499>>

- Haapala, Pertti. ”Kaaoksen monet juuret”. *Rikki revitty maa: sisällissodan kokemukset ja perintö*, toim. Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. Suomeksi kääntänyt Kati Pitkänen. [Helsinki]: Gaudeamus, 2018. E-kirja.
<<https://www.elliblibrary.com/book/9789523455344>>
- Harjula, Mirko. *Venäjän Karjala ja Muurmanni 1914–1922: Maailmansota, vallankumous, ulkomaiden interventio ja sisällissota*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2007.
- Harle, Vilho. *Hyvä, paha, ystävä, vihollinen*. Tampere: Rauhan- ja konfliktintutkimuslaitos, 1991.
- Holborn, Mark. ”Propaganda”. *Propaganda: valokuvia neuvostoarkistoista*, toim. Mark Holborn. Suomeksi kääntänyt Iiro Kuuranne. Helsinki: Otava, 2007, 13–18.
- Hollander, Gayle Durham. *Soviet Political Indoctrination: Developments in Mass Media and Propaganda Since Stalin*. New York: Praeger, 1972.
- Hyytiä, Osmo. *Karjalais-Suomalainen neuvostotasavalta 1940–1956 – kansallinen tasavalta?* Helsinki: Suomen Historiallinen Seura, 1999.
- Hämynen, Tapio. ”Mikä Karjala?” *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*, toim. Antero Heikkinen, Hannes Sihvo ja Tapio Hämynen. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 1994, 17–27.
- Johansen, Claes. *Hitler's Nordic Ally?: Finland and the Total War 1939-1945*. Barnsley, South Yorkshire: Pen & Sword Military, 2016.
- Kangas, Reeta. ”Mercenary Mannerheims and the Vicious League of Nations: Winter War (1939–1941) in Pravda Political Cartoons”. *Kenen sota? Uusia näkökulmia talvisotaan*, toim. Tiina Lintunen ja Louis Clerc. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2010, 127–150.
- Kangas, Reeta. ”Neuvostoajan pilkkaavat eläimet”. *Idäntutkimus*, 1/2017, 73–78.
<<https://journal.fi/idantutkimus/issue/view/5407>>
- Kangaspuro, Markku. ”Neuvosto-Karjalan suomalainen kausi”. *Yhtä suurta perhettä: bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*, toim. Timo Vihavainen ja Irina Takala. Helsinki: Aleksanteri-instituutti, 2000, 130–180.
- Kilin, Juri. ”Karjalais-suomalainen Sosialistinen Neuvostotasavalta”. *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*, toim. Antero Heikkinen, Hannes Sihvo ja Tapio Hämynen. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 1994, 195–202.

- Kilin, Juri. ”Leningradin sotilaspiirin rajakahakka – Talvisota neuvostoliittolaisessa kirjallisuudessa 1940–1989”. *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää*, toim. Markku Jokisipilä. Helsinki: Ajatus Kirjat, 2007a, 37–60.
- Kilin, Juri. ”Rajakahakan hidas jäiden lähtö – Talvisodan kuva Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisellä Venäjällä”. *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää*, toim. Markku Jokisipilä. Helsinki: Ajatus Kirjat, 2007b, 83–100.
- Kilin, Juri. ”Suuren isänmaallisen sodan pohjoinen rintama vai erillinen konflikti? Jatkosota tutkimusaiheena Neuvostoliitossa ja nyky-Venäjällä”. *Sodan totuudet. Yksi suomalainen vastaa 5.7 ryssää*, toim. Markku Jokisipilä. Helsinki: Ajatus Kirjat, 2007c, 125–152.
- Kosonen, Matti. ”Karjalan pakolaiset Pielisjärvellä 1920-luvulla”. *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*, toim. Antero Heikkinen, Hannes Sihvo ja Tapio Hämynen. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 1994, 161–172.
- Kruhse, Pauli ja Antero Uitto. *Suomea rajan takana 1918–1944. Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia*. Helsinki: BTJ Finland Oy, 2008.
- Laakkonen, Anna. ””Kansan vihollisille korkein rangaistus” – suomalaiset osana neuvostovallan propagandakoneistoa 1920–1937”. *Vihapuheen, viholliskuvien ja disinformaation historiaa. Vallan ja vastarinnan välineitä*, toim. Marja Vuorinen. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 2021, 159–188.
- Laakkonen, Anna. ”Satiiria neuvostoelämästä. ”Kustaan” pakinat *Punainen Karjala* -lehdessä 1929–1931”. *Neuvostoliitto muistoissa ja mielikuvissa*, toim. Anna Helle ja Pia Koivunen. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 2022, 144–163.
- Laine, Antti. *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944*. Helsinki: Otava, 1982.
- Laine, Antti. ”Venäjän Karjala 1900-luvulla”. *Karjala: Historia, kansa, kulttuuri*, toim. Pekka Nevalainen ja Hannes Sihvo. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 1998, 207–249.
- Lenoe, Matthew E. *Closer to the Masses: Stalinist Culture, Social Revolution, and Soviet Newspapers*. Cambridge, Mass: Harvard University Press, 2004.
- Nyström, Torsten. ”Arkistoitu kommunismi”. *Propaganda: valokuvia neuvostoarkistoista*, toim. Mark Holborn. Suomeksi kääntänyt Iiro Kuuranne. Helsinki: Otava, 2007, 9–11.
- Okabe, Takehiro. ”Kalevala ja Geser Stalinin Neuvostoliitossa”. *Idäntutkimus*, 4/2015, 17–27. < <https://journal.fi/idantutkimus/article/view/77920>>

- Oppenheimer, Louis. "The Development of Enemy Images: A Theoretical Contribution". *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, 3/2006, 269–292.
<http://dx.doi.org.ezproxy.utu.fi/10.1207/s15327949pac1203_4>
- Pahomova, M. F., N. S. Polišuk, S. V. Kolosenok ja N. M. Äkkola. *Letopis' literaturnoj žizni Karelii 1917–1961*. Petrozavodsk: Karel'skoe knižnoe izdatel'stvo, 1963.
- Pitkänen, Silja, ja Ville-Juhani Sutinen. *Propagandan historia: Kuinka meihin on vaikutettu antiikista infosotaan*. Helsinki: Into, 2018.
- Pörsti, Joonas. *Propagandan lumo. Sata vuotta mielen hallintaa*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos, 2017.
- Rentola, Kimmo. *Kenen joukoissa seisot?: Suomalainen kommunismi ja sota 1937-1945*. Porvoo; Helsinki; Juva: WSOY, 1994.
- Rieber, Robert W. ja Robert J. Kelly. "Substance and Shadow: Images of the Enemy". *The Psychology of War and Peace: The Image of the Enemy*, toim. Robert W. Rieber. New York: Plenum Press, 1991, 3–40.
- Roselius, Aapo. "Holy War: Finnish Irredentist Campaigns in the aftermath of the Civil War". *The Finnish Civil War 1918: History, Memory, Legacy*, toim. Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. Leiden: Brill, 2014, 119–155.
- Rönnqvist, Alfons. *Slut på kriget, ner med Mannerheim - Centrala teman och retoriska medel i propagandatidningen Sotilaan Ääni 1941–1944*. Historian pro gradu -tutkielma. Helsinki: Helsingin yliopisto, 2021.
- Senjavskaja, Jelena. "Suomi Neuvostoliiton vihollisena toisessa maailmansodassa: viholliskuvan synty ja kehitys vuosina 1939–1940 ja 1941–1944". *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 297–329.
- Solomeš, Ilja. "Talvisota Neuvosto-Karjalan puoluejohtajien silmin". *Kahden Karjalan välillä. Kahden Riikin riitamaalla*, toim. Antero Heikkinen, Hannes Sihvo ja Tapio Hämynen. Joensuu: Joensuun yliopiston humanistinen tiedekunta, 1994, 181–186.
- Starostenkov, Nikolay V. "The role of propaganda in the formation of USSR workers' motivation for highly productive labor in the years of the great patriotic war (1941–1945)". *Laplage em Revista (International)*, 2/2021, 103–107.
<https://www.researchgate.net/publication/349333248_The_role_of_propaganda_in_the_formation_of_USSR_workers'_motivation_for_highly_productive_labor_in_the_years_of_the_great_patriotic_war_1941-1945>

- Takala, Irina. ”Neuvosto-Karjalan asukkaiden näkemykset suomalaisista 1920–30-luvuilla”. *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 273–296.
- Tepora, Tuomas ja Aapo Roselius. ”Johdanto: sisällissota ja sen historiantutkimus”. *Rikki revitty maa: sisällissodan kokemukset ja perintö*, toim. Tuomas Tepora ja Aapo Roselius. Suomeksi kääntänyt Kati Pitkänen. [Helsinki]: Gaudeamus, 2018. E-kirja. <<https://www.ellibslibrary.com/book/9789523455344>>
- Tepora, Tuomas. ”The Image of Marshal Mannerheim, Moral Panic, and the Refashioning of the Nation in the 1990s”. *Lived Nation as the History of Experiences and Emotions in Finland, 1800–2000*, toim. Ville Kivimäki, Sami Suodenjoki ja Tanja Vahtikari. Cham: Springer Nature Switzerland AG, 2021, 349–372.
- Tsamutali, Aleksei ja Olga Iljuha. ”Esipuhe”. *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 5–10.
- Tsamutali, Aleksei. ”Suomen kuva Venäjällä: ajan ja paikan vaikutus”. *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 27–50.
- Tuomi, Jouni ja Anneli Sarajärvi. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Uudistettu laitos. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2018. E-kirja. <<https://www.ellibslibrary.com/book/9789520400118>>
- Uitto, Antero. ”Osa I. Suomea rajan takana”. *Suomea rajan takana 1918–1944. Suomenkielisen neuvostokirjallisuuden historia ja bibliografia*, Pauli Kruhse ja Antero Uitto. Helsinki: BTJ Finland Oy, 2008, 11–134.
- Uitto, Antero. *Suomensyöjä Otto Wille Kuusinen*. Helsinki: Paasilinna, 2013.
- Uola, Mikko. *Eritahtiset aseveljet: Suomi ja muut Saksan rinnalla taistelleet 1939–1944*. Jyväskylä: Docendo, 2015.
- Vares, Vesa. ”Childlike Masses against True Men of Valour: The Comical Image of the Russians in Finland During The Finnish-Soviet Winter War (1939-1940)”. *Enemy Images in War Propaganda*, toim. Marja Vuorinen. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2012, 57–88.
- Vihavainen, Timo. ”Alkusanat suomalaiseen laitokseen”. *Monikasvoinen Suomi. Venäläisten mielikuvia Suomesta ja suomalaisista*, toim. Olga Iljuha, Aleksei Tsamutali ja Timo Vihavainen. Helsinki: Edita, 2009, 12–14.

- Vihavainen, Timo. *Marssi Helsinkiin. Suomen talvisota neuvostolehdistössä*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 1990.
- Vihavainen, Timo. ”VKP(b):n/NKP:n kansallisuuspolitiikka 1920–50-luvuilla ja karjalaisten ja suomalaisten kohtalo”. *Yhtä suurta perhettä: bolševikkien kansallisuuspolitiikka Luoteis-Venäjällä 1920–1950-luvuilla*, toim. Timo Vihavainen ja Irina Takala. Helsinki: Aleksanteri-instituutti, 2000, 21–50.
- Vuorinen, Marja. ”Introduction: Enemy Images as Inversions of the Self”. *Enemy Images in War Propaganda*, toim. Marja Vuorinen. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars, 2012, 1–14.
- Vuorinen, Marja. ”Johdanto”. *Vihapuheen, viholliskuvien ja disinformaation historiaa. Vallan ja vastarinnan välineitä*, toim. Marja Vuorinen. Turku: Turun Historiallinen Yhdistys, 2021, 9–28.
- Vuorinen, Marja. ”Miten vihollinen sijoitetaan”. *Vastarinta / resistanssi: Konfliktit, vastustus ja sota semiotiikan tutkimuskohteina*, toim. Harri Veivo. Helsinki: Yliopistopaino, 2007, 242–260.
- Wolf, Erika. *Aleksandr Zhitomirsky: photomontage as a weapon of World War II and the Cold War*. Chicago; Illinois: The Art Institute of Chicago, 2016.